

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TORQUEMADA DÖNEMİ İSPANYOL ENGİZİSYONU
(1483-1498)

Ahmet GÜLÜMSER

2501220098

TEZ DANIŞMANI:

Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ

İSTANBUL – 2024

ÖZ

TORQUEMADA DÖNEMİ İSPANYOL ENGİZİSYONU

(1483-1498)

AHMET GÜLÜMSER

İlk olarak Orta Çağ'da kurulan, adeta zulmün ve şiddetin bir simgesi haline gelen engizisyon kurumu İspanya'da diğer yerlerden çok daha etkin bir pozisyonda ilerlemiştir. Şüphesiz bunda ülkede sayıları azımsanamayacak derecede var olan morisko ve marrano nüfusun etkisi yadsınamaz. Reconquista'nın tamamlanmasıyla bu iki unsur, ülkede artık istenmeyen kimseler haline gelip zorla din değiştirmeleri istenmiştir. Bu talebi yerine getirmeyenler ise çeşitli zulümlere maruz kalmışlardır.

Biz bu çalışmada İspanyol Engizisyonu özelinde engizisyonun en etkili şahsiyetlerinden biri kabul edilen Torquemada'yı ele alacağız. İspanyol Engizisyonu, kuruluşu ve üstlendiği misyonu itibariyle diğer engizisyonlardan ayrılmış ve özellikle de "Gran Inquisidor" (büyük engizisyoncu) lakabıyla ünlenen Torquemada ile bambaşka bir kimliğe bürünmüştür. Torquemada İspanyol Engizisyonu'na altın çağını yaşatmış ve bunun neticesinde de krallık morisko, marrano ve diğer birçok heretik unsurlardan temizlenerek "din birliği" sağlanmıştır.

Din birliği uğruna İspanya iktisadının en önemli unsurları olan marrano ve moriskolara uygulanan çeşitli zulümler İspanya'nın iktisadına ve kültürüne; diğer bir deyişle Endülüs medeniyetine ciddi zararlar vermiştir. Nitekim bu iki unsur daha sonra başta Osmanlı toprakları olmak üzere göç ettikleri yerlerin ekonomilerine ciddi katkılar sağlamıştır.

Şüphesiz Torquemada'nın 1483'ten 1498'e kadar yaklaşık 15 yıllık sürede yaptıkları İspanyol Engizisyonu'nu ve elbette İspanya Krallığı'nı oldukça farklı noktalara itmiş, İspanya'da bağnazlığın yayılmasına ön ayak olup "beraber yaşama" (convivencia) olgusuna ciddi zararlar vermiştir. Verdiği bu zayıflar nedeniyle 'Endülüs medeniyet havzası' ciddi yaralar almıştır. Torquemada öncülüğünde engizisyonun sağladığı bağnazlık ortamı Endülüs medeniyetinin 8 asırlık bilgi birikimine mal olmuştur. İspanya Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin bir arada yaşadığı bir toplum yapısını haizken engizisyon, bu yapıyı yerle bir ederek insanlığın gelişimine büyük bir ket vurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Torquemada, Engizisyon, İspanyol Engizisyonu, Konverso, Morisko, Marrano.

ABSTRACT

SPANISH INQUISITION OF THE TORQUEMADA PERIOD (1483-1498)

AHMET GÜLÜMSER

The institution of the Inquisition, which was first established in the Middle Ages and became a symbol of cruelty and violence, has been much more active in Spain than elsewhere. Undoubtedly, the influence of the morisco and marrano population, which constituted a considerable number in the country, cannot be denied. With the completion of the Reconquista, these two elements became undesirables in the country and were asked to convert by force. Those who did not fulfill this demand were subjected to various persecutions.

In this study, we will focus on Torquemada, who is considered one of the most influential figures of the Spanish Inquisition. The Spanish Inquisition differed from some other inquisitions in terms of its foundation and the mission it undertook, and it took on a completely different identity, especially with Torquemada, who became famous with the nickname "Gran Inquisidor" (the great inquisitor). Torquemada gave the Spanish Inquisition its golden age and as a result, the kingdom was cleansed of moriscos, marranos and many other heretical elements and 'religious unity' was achieved.

For the sake of religious unity, various persecutions of the marranos and moriscos, the most important elements of the Spanish economy, caused serious damage to Spain's economy and culture; in other words, Andalusian civilization. As a matter of fact, these two elements made significant contributions to the economy in the places they migrated to, especially in the Ottoman lands.

Undoubtedly, Torquemada's actions in the 15 years between 1483 and 1498 pushed the Spanish Inquisition and, of course, the Kingdom of Spain to quite different points, paved the way for the spread of bigotry in Spain and caused serious damage to the phenomenon of 'convivencia'. Due to these casualties, the 'Andalusian civilization basin' suffered serious wounds. The environment of bigotry provided by the Inquisition under the leadership of Torquemada cost the Andalusian civilization 8 centuries of knowledge. While Spain had a social structure in which Muslims, Christians and Jews lived together, the Inquisition destroyed this structure and hindered the development of humanity.

Keywords: Torquemada, Inquisition, Spanish Inquisition, Converso, Morisco, Marrano.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, İspanyol Engizisyonu ve Torquemada döneminin tarihsel anlamda kapsamlı bir değerlendirmesini sunarken, dönemin adaletsizliklerine ve günümüzdeki dini hoşgörü anlayışına dair önemli dersler çıkarmaktadır. Engizisyonun mirası hem acı verici hatıralar hem de gelecek nesillere aktarılması gereken önemli öğretiler içermektedir. Bu, tarihin sadece geçmişini değil, aynı zamanda geleceği şekillendirme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. İspanyol Engizisyonu'nun incelenmesi, geçmişte yapılan hatalardan ders almanın ve daha hoşgörülü bir toplum yaratmanın önemini vurgulamaktadır. Engizisyon döneminde yaşananlar, bugün bile etkisini sürdüren dini ve etnik ayrımcılığın köklerine ışık tutmakta, bu da tarihçilerin ve politika yapıcıların, daha adil ve kapsayıcı bir dünya inşa etmek için geçmişten öğrenmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışma aynı zamanda Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu'nun sadece İspanya'nın değil, genel olarak Batı dünyasının dini ve sosyal tarihinde ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Engizisyonun etkileri, yalnızca döneme özgü değil, aynı zamanda modern dünyanın dini tolerans, insan hakları ve bireysel özgürlüklerle ilgili anlayışları üzerinde de uzun vadeli etkilere sahiptir.

Çalışmanın girişinde kısaca engizisyonun genel tarihine, birinci bölümdeyse spesifik olarak İspanyol versiyonuna değindik. Zira İspanyol Engizisyonu, barındırdığı çeşitli nitelikleriyle diğer engizisyonlardan ayrılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünü Torquemada'ya hasredip, onun tipik bir portresini sunmaya çalıştık. Bu bölümde aynı zamanda onun engizisyon başkanlığına da temas edip, döneminde gerçekleşen olayları ele aldık.

Öğrencisi olmaktan her daim gurur duyduğum rahmetli Mustafa Sabri Küçükaşçı hocama, kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nurettin Gemici hocama, tezin planlama ve yazım aşamasında yönlendirmeleriyle çok değerli katkılarda bulunan Arş. Gör. Dr. Fatma Merve Çınar'a, çalışmayı okuyup değerli fikirlerini sunan jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Serdar Tabakoğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Ümit Eskin hocalarıma, tezin nihai okumasını yapan meslektaşlarım Öğr. Gör. Recep Çelik, Arş. Gör. Osman Akgündüz ve Arş. Gör. Kadir Türkmen'e, ve elbette bugünlere ulaşmamda en büyük paya sahip olan pek kıymetli valideme şükranlarımı sunarım.

Ahmet GÜLÜMSER

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAM VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL ENGİZİSYONU

1.1. İspanyol Engizisyonu'nun Başlangıcı.....	10
1.2. İspanyol Engizisyonu'nun Genel Özellikleri	16
1.3. Suprema	21
1.4. Engizisyon Prosedürü	23
1.5. Engizisyon Memurları	33
1.6. Ceza Sistemi ve İşkenceler	38
1.6.1.İspanyol Engizisyonu'nun Finans Yönü: Müsadere ve Para Cezaları	46
1.6.2. Auto de Fé (İnanç Eylemi).....	49
1.6.3. Sanbenito.....	52
1.6.4. Hapis Cezası.....	54
1.7. Limpieza de Sangre (Safkanlık).....	56
1.8. Leyenda Negra (Kara Efsane)	59
1.9. Kitap Sansürü.....	60

1.10. İspanyol Engizisyonu'nun Lağvedilmesi	62
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TORQUEMADA DÖNEMİNDE İSPANYOL ENGİZİSYONU (1483-1498)

2.1. Tomás de Torquemada'nın Hayatı ve Yetiştığı Çevre (1420-1498)	64
--	----

2.1.1. Ailesi ve Yahudi Kökeni	67
--------------------------------------	----

2.1.1.1. Amcası Juan de Torquemada (1388-1468).....	69
---	----

2.1.2. Zühd Hayatına Dair Rivayetlere Genel Bakış.....	73
--	----

2.1.3. Dominiken Tarikatı'nın İspanyol Engizisyonu Kapsamındaki Faaliyetleri ve Torquemada	77
--	----

2.1.4. Instrucciones (Talimatlar) İsimli Eseri	79
--	----

2.1.5. Ölümü.....	82
-------------------	----

2.2. Tomás de Torquemada'nın Faaliyetleri	83
---	----

2.2.1. Zaragoza Suikastı (1485).....	85
--------------------------------------	----

2.2.2. La Guardia Olayı (1491).....	88
-------------------------------------	----

2.2.3. Yerel Sürgünler	92
------------------------------	----

2.2.4. 1492 Sürgünü.....	93
--------------------------	----

2.2.5. Hristiyanlaştırma Politikası	100
---	-----

2.2.6. İspanyol Engizisyonu'nda Din Birliği İdeali ve Torquemada'nın Bu İdeale Yönelik Faaliyetleri.....	105
--	-----

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	109
------------------------------	-----

KAYNAKÇA.....	111
---------------	-----

EKLER	118
-------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.: bakınız

çev.: çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ed.: editör

ty.: tarihsiz

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAM VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma, Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu'nun (1483-1498) kapsamlı bir değerlendirmesini sunmayı amaçlayıp, bu sürecin dini, sosyal ve politik etkilerini derinlemesine inceler. Araştırma, tarihsel analiz ve niteliksel yöntemler kullanılarak, döneme ait yazılı kaynaklar, akademik çalışmalar ve tarihi belgeler üzerinden yürütülmüştür. Çalışmanın kapsamı, engizisyonun uygulandığı yöntemleri, hedef aldığı topluluklar ve bu sürecin İspanyol toplumu üzerinde bıraktığı etkileri içerir. Kaynaklar, dönemin güvenilir ve otoriter belgeleri arasından özenle seçilmiş, çeşitli perspektiflerden bilgi sağlayacak şekilde değerlendirilmiştir. Bu bütüncül yaklaşım, engizisyonun tarihini ve etkilerini, geçmişten günümüze uzanan bir perspektifle ele almayı ve böylece bu tarihsel olayın modern dünya üzerindeki yansımalarını anlamayı hedefler.

Bu çalışma, özellikle engizisyonun bireysel ve toplumsal hafıza üzerindeki etkilerine odaklanarak, bu dönemin modern İspanyol kimliği ve hafızası üzerindeki uzun vadeli etkilerini incelemektedir. Bu yaklaşım engizisyonun sadece tarihi bir olay olmadığını, aynı zamanda günümüz İspanyol toplumunun anlayışını ve kendini tanımlama biçimini şekillendiren bir etken olduğunu ortaya koyar. Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu, tarihçiler arasında süregelen tartışmalara ve geniş bir araştırma yelpazesine konu olmuştur. Bu dönem, İspanyol tarihinin en karanlık ve en çok tartışılan dönemlerinden biri olarak kabul edilir. Literatür, engizisyonun toplumsal, ekonomik, dini ve politik etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Çalışmanın amacı, Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu'nun (1483-1498) tarihsel dinamiklerini, etkilerini ve sonuçlarını analiz etmektir. Engizisyonun dini, sosyal ve politik yaşam üzerindeki uzun vadeli etkilerini değerlendirerek, bu dönemin modern dünya üzerindeki mirasını ortaya koymaktır. Araştırma, niteliksel araştırma yöntemlerini kullanarak tarihsel dokümanları, döneme ait yazılı kaynakları ve akademik çalışmaları temel alır. Eleştirel analiz ve karşılaştırmalı tarih yöntemleri, Engizisyonun çeşitli yönlerinin derinlemesine incelenmesini sağlamıştır. Çalışma, Torquemada'nın Engizisyon başkanı olarak görev yaptığı 1483-1498 yıllarını kapsamaktadır. Engizisyonun kurulması, uygulamaları, hedef aldığı gruplar ve sonuçları, dönemin politik ve dini bağlamı içinde ele alınmıştır. Araştırmanın bu bölümü, çalışmanın amacını, metodolojisini, kapsamını ve kullanılan kaynakların değerlendirmesini bütüncül bir şekilde ele alarak, Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu'nun karmaşık yapısını ve bu dönemin modern dünya üzerindeki uzun vadeli etkilerini anlamaya yönelik katkı sağlar.

Bu yaklaşım, tarihsel olayların çok boyutlu analizini sağlayarak, geçmişin günümüz üzerindeki yansımalarını daha iyi anlamamıza olanak tanır.

Henry Kamen'in "The Spanish Inquisition: A Historical Revision" adlı eseri, İspanyol Engizisyonu hakkında yapılan bir tarihî gözden geçirme çalışmasıdır. Kitap, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini, faaliyetlerini ve etkilerini ele alırken, engizisyonun genellikle algılanan imajını sorgular ve daha nüanslı bir bakış açısı sunar. Kamen, İspanyol Engizisyonu'nun popüler algıdan farklı olduğunu savunup tarih boyunca genellikle aşırı bir şekilde kötüleştirildiğini iddia eder. Böylelikle o, İspanyol Engizisyonu'nun tarihsel ve sosyal bağlamını inceler ve kurumun etkilerini daha dengeli bir şekilde değerlendirir. Kamen, İspanyol Engizisyonu'nun sadece dini bir kurum olmadığını, aynı zamanda siyasi ve sosyal amaçlar için kullanıldığını savunur. Ayrıca, engizisyonun yaygın olarak inanıldığı gibi sadece İspanya ile sınırlı kalmadığını, diğer Avrupa ülkelerinde de benzer uygulamaların yapıldığını vurgular. Kamen'in bu eseri, İspanyol Engizisyonu'nun kuruluşunu, gelişimini ve işleyişini detaylı bir şekilde inceler. Engizisyonun nasıl çalıştığını, hangi suçları araştırdığını ve hangi cezaları uyguladığını açıklar. Ayrıca Kamen, engizisyonun toplumsal ve siyasi bağlamını da ele alarak, İspanya'daki dönemin dinî ve siyasî atmosferini okuyucuya aktarır. İspanyol Engizisyonu hakkında yaygın olarak kabul edilen bazı mitleri sorgular ve engizisyonun tarihini daha dengeli bir şekilde ele alır. Kitap, engizisyonun tarihî etkilerini ve toplumsal sonuçlarını tartışırken, aynı zamanda engizisyonun popüler kültürdeki yeri ve algısı üzerinde de durur.

Lu Ann Homza, İspanyol Engizisyonu üzerine uzmanlaşmış bir tarihçi olarak tanınır ve İspanyol Engizisyonu hakkında önemli çalışmalara imza atmıştır. Homza, özellikle 16. yüzyılda İspanyol Engizisyonu'nun kuruluşu ve işleyişi konularında derinlemesine araştırmalar yapmıştır. Homza'nın en bilinen eserlerinden biri, "The Spanish Inquisition, 1478-1614: An Anthology of Sources" adlı kitaptır. Bu kitap, İspanyol Engizisyonu'nun dönem belgelerine dayanarak, engizisyonun kuruluşundan 17. yüzyılın başlarına kadar olan dönemi inceler. Homza, çeşitli tarihî belgeleri bir araya getirerek, engizisyonun nasıl çalıştığını, hangi tür suçları araştırdığını ve nasıl cezalar uyguladığını göstermeye çalışır. Homza'nın çalışmaları, İspanyol Engizisyonu hakkında geniş bir bakış açısı sunup dönemin toplumsal, dini ve siyasi bağlamını da dikkate alır. Müellif ayrıca İspanyol Engizisyonu'nun sadece dini bir kurum olmadığını, aynı zamanda siyasi ve toplumsal etkileri olduğunu da vurgular.

Cecil Roth'un "The Spanish Inquisition" adlı eseri, İspanyol Engizisyonu hakkında önemli bir çalışma olarak kabul edilir. Roth, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini ve işleyişini

detaylı bir şekilde inceler ve bu kurumun Avrupa tarihindeki rolünü değerlendirir. Kitap, İspanyol Engizisyonu'nun kuruluşundan son dönemlerine kadar olan süreci kapsar. Roth, engizisyonun kuruluş nedenlerini, yöntemlerini, faaliyetlerini ve etkilerini ele alır. Ayrıca, engizisyonun toplumsal, dini ve siyasi bağlamını da değerlendirir. Roth'un çalışması, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini daha dengeli bir şekilde ele almayı amaçlar. Kitap, engizisyonun faaliyetlerini eleştirel bir bakış açısıyla incelerken, aynı zamanda dönemin siyasi ve dini atmosferini de göz önünde bulundurur.

John Edwards'un "The Spanish Inquisition" adlı eseri, İspanyol Engizisyonu hakkında detaylı bir inceleme sunmaktadır. Kitap, engizisyonun tarihini ve Katolik Kilisesi'nin bu kurumu kullanımını ele alırken, aynı zamanda engizisyonun tarih boyunca nasıl algılandığına ve nasıl etkiler yarattığına da odaklanır. Edwards, engizisyonun kuruluşundan son dönemlerine kadar olan süreci inceleyip kurumun nasıl işlediğini, hangi tür suçları araştırdığını, hangi cezaları uyguladığını ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirir. Ayrıca, engizisyonun Katolik Kilisesi ve İspanyol devleti ile olan ilişkilerini de analiz eder. Kitap, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini daha dengeli bir şekilde ele alırken, aynı zamanda kurumun etkilerini ve mirasının günümüze nasıl yansıdığını da tartışır. Edwards'ın çalışması, tarihçiler ve İspanyol Engizisyonu hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler için önemli bir kaynak olarak kabul edilir.

Benzion Netanyahu'nun "The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain" adlı eseri, İspanyol Engizisyonu'nun kökenlerini ve gelişimini inceler. Benzion Netanyahu, İspanyol Engizisyonu'nun 15. yüzyıldaki ortaya çıkışını ve bu kurumun nasıl evrildiğini araştırırken, İspanya'daki Yahudi ve Müslüman topluluklar üzerindeki etkilerini de ele alır. Netanyahu, engizisyonun ortaya çıkmasının ardındaki politik, dini ve sosyal faktörleri inceler. Kitap, engizisyonun öncelikle Yahudi nüfusu üzerindeki etkisini vurgular ve İspanya'da yaşayan Yahudilere yönelik zulmün nasıl arttığını açıklar. Ayrıca, Müslümanların da hedef alındığı ve engizisyonun İspanyol toplumunda nasıl bir korku atmosferi oluşturduğu da ele alınır. Benzion Netanyahu, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini daha geniş bir bağlamda ele alırken, aynı zamanda Yahudi tarihine ve İspanya'daki Yahudi varlığının nasıl etkilendiğine de odaklanır. Kitap, dönemin siyasî, dinî ve toplumsal dinamiklerini anlamak ve İspanyol Engizisyonu'nun kökenlerini değerlendirmek isteyenler için önemli bir kaynak olarak kabul edilir.

Llorente'in "The History of the Inquisition of Spain from the Time of Its Establishment to the Reign of Ferdinand VII" adlı eseri, İspanyol Engizisyonu'nun tarihini ve işleyişini ele alan önemli bir çalışmadır. Llorente, İspanyol Engizisyonu'nun kuruluşundan 1814 yılına kadar olan

süreci incelerken, özellikle engizisyonun etkileri ve uygulamaları üzerinde durur. Eser, engizisyonun nasıl kurulduğunu, yönetildiğini ve nasıl çalıştığını detaylı bir şekilde açıklar. Llorente, engizisyonun kurbanlarına uyguladığı cezaları, işkenceleri ve diğer yöntemleri de eleştirip bu kurumun, dönemin İspanyol toplumuna olan etkilerini vurgular. Eser, İspanyol Engizisyonu hakkında eleştirel bir bakış sunar ve kurumun insan haklarına ve özgürlüklere olan olumsuz etkilerini vurgular. Llorente'nin eseri bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Bazıları, Llorente'nin engizisyonun faaliyetlerini abarttığını veya yanlış bir şekilde tasvir ettiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla, Llorente'nin eseri geniş bir tartışma konusu olmuş ve farklı bakış açılarına yol açmıştır.

John Edwards'ın “Mission and Inquisition among Conversos and Moriscos in Spain, 1250–1550” adlı çalışması, İspanya'da Yahudi ve Müslüman kökenli Hristiyanların yaşadığı döneme odaklanır. Çalışma, bu grupların İspanyol toplumuna entegrasyon sürecini, dinî kimliklerini koruma çabalarını ve engizisyonun bu gruplara yönelik etkisini inceler. Edwards, bu grupların İspanyol toplumuna katılımı ve Hristiyanlaşma sürecini araştırırken, aynı zamanda İspanyol Engizisyonu'nun bu süreçteki rolünü de ele alır. Konversoların dinî kimliklerini koruma, gizlice kendi inançlarını sürdürme veya Hristiyanlığa geri dönme çabaları, engizisyonun dikkatini çekmiş ve bu gruplara karşı birtakım yaptırımlar uygulanmıştır. İspanyol Engizisyonu'nun sadece Yahudiler ve Müslümanlarla değil, aynı zamanda bunların Hristiyanlaşmış olan soyundan gelenlerle nasıl ilişki kurduğunu ve bu gruplar üzerindeki etkisini inceler. Edwards, bu dönemin sosyal, dini ve siyasi dinamiklerini de analiz ederek, İspanyol Engizisyonu'nun bu gruplar üzerindeki baskılarının tarihî ve toplumsal bağlamını çözümlenmeye çalışır. Edwards'ın bu çalışması, tarihî belgelere dayanarak bu dönemin karmaşık dinamiklerini ve toplumsal yapılarını açıklar ve dönemin dinî hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla ilgili karmaşık sorunları ele alır.

Henry Charles Lea'nın “A History of the Inquisition of the Middle Ages” adlı eseri, Orta Çağ'daki engizisyon sürecini inceler. Lea, Orta Çağ'da Katolik Kilisesi tarafından uygulanan dini sorgulama ve yargılama süreçlerini detaylı bir şekilde ele alır. Kitap, Orta Çağ'daki engizisyon sürecinin kökenlerini, gelişimini ve etkilerini geniş bir şekilde incelerken, özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda bu sürecin nasıl şekillendiğini vurgular. Lea'nın eseri, bu kurumun tarihî ve dinî bağlamını, yargılama sürecini, mahkeme prosedürlerini ve cezalarını açıklar. Orta Çağ'daki heterodoks fikirlerin bastırılması ve dini muhalefetin ortadan kaldırılması için kilise tarafından uygulanan politikaları ve yöntemleri inceler. Ayrıca, engizisyonun Avrupa'nın çeşitli

bölgelerinde nasıl uygulandığını ve etkilerini ele alır. Lea'nın bu çalışması, Orta Çağ'daki dini hoşgörüsüzlük, baskı ve zulmün anlaşılmasına önemli bir katkı sağlar.

GİRİŞ

“Engizisyon” kelimesi Latince kökenli olup “soruşturma, araştırma” anlamlarına gelmektedir.¹ Terim anlamı itibariyle bezdirici, baskıcı soruşturma anlamı taşıyan engizisyon, Avrupa’da 13. yy.’dan itibaren görülmeye başlanmış, özellikle Hristiyanlıktan uzaklaşan ve dinî esaslara uymayanları cezalandırmak veya ortadan kaldırmak için kurulmuş bir müessesedir.² Engizisyon, her ne kadar resmî olarak 13. yy.’da Papa IX. Gregory zamanında (1227-1241) kurulsada,³ esasında burada uygulanan işkencelerin benzerleri daha öncesinde birçok topluluğa uygulanmıştır. Heretikler, Katharlar, Albililer, Patarinler ve Maniheistler bunlara örnektir.⁴

Her şey, ironik bir şekilde, Hristiyanlığı daha içten benimseyen ve günün Katolik rahiplerinin çoğundan daha yüksek düzeyde bağlılık gösteren bir Hristiyan mezhebinin yerel bir hareketinden duyulan endişeyle başladı. Ancak sorun dindarlık seviyeleriyle değil, bu hareketin kilisenin otoritesine meydan okumasıyla ilgiliydi.⁵ Bakıldığında kilise kurumunun tarih boyunca kendisi için tehlike unsuru olabilecek yapıları ortadan kaldırmada bir beis görmediği fark edilecektir. Kilise için esas mesele varlığının devamı olup, toplum içindeki prestijinin sarsılmaması da buna bağlıdır. Bu yolda çoğu zaman kendisine muhalif olan unsurları “heretik” (sapkın) olarak damgalamaktan da asla geri durmamıştır.

Orta Çağ’ın imparatorları ve kralları sapkınlığı, bugünün dünyasında vatana ihanetle eşdeğer görüyorlardı. Sapkınlık sadece dini inanca ihanet anlamına gelmiyordu; aynı zamanda devlete ve topluma da ihanet anlamına geliyordu. Dini inanç ile krala ve devlete sadakat aynı şey olarak kabul edilirdi.⁶ Kraliyete tâbi bir hukuk mahkemesi olarak engizisyon da en yüksek otorite olarak geniş yetkilerle donatılarak “sapkınlığın kökünü kazımayı ve kiliseye bağlılık ile itaati sağlamayı” amaçlamıştır.⁷

Sapkınlık her çağda var olmuştur. Açıkçası, neyin sapkın olduğunu belirlemek için kullanılan kıstas tamamen yargıcın bakış açısına ve o dönemde kabul edilenin ne olduğuna bağlıdır. Bununla beraber, daha baskın bir grupta aynı fikirde olmayan herhangi bir grup ya da

¹ Bekir Zakir Çoban, “Engizisyon”, *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, ed. Yekta Saraç (Tübitak Popüler Bilim Yayınları, ts.), 1/475.

² Kürşat Demirci, “Engizisyon”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/238; Ayşe Kılıç, *Endülüs Müslümanlarının Sürgünü* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2015), 56.

³ Guy Testas-Jean Testas, *Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet: Engizisyon*, çev. Ali Erbaş, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 8.

⁴ Demirci, “Engizisyon”, 11/238-239.

⁵ Michael C. Thomsett, *The Inquisition: A History* (Jefferson, N.C.: McFarland, 2010), 12.

⁶ Gerry Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition* (New York: Cavendish Square Publishing, 2017), 37.

⁷ Reşat Uğur Karacan, *Endülüs Müslümanlarının Asimilasyonu* (Ankara: Nobel Yayınevi, 2022), 135.

birey de sapkınlıkla suçlanabilir. Orta Çağ Avrupa'sında Hristiyanlık insanların yaşamlarına hükmediyordu. Günlük yaşamın, siyasetin ve ekonominin dokusuna işlemişti. O dönemde, Katolik Kilisesi'nin resmi görüşüne aykırı olan her türlü inanç ya da uygulama sapkınlık olarak kabul ediliyordu.⁸

Katolik Kilisesi, yüzyıllar boyunca, şu ya da bu şekilde, gerçek inanca aykırı olduğunu düşündüğü inanç ve uygulamaları ortadan kaldırmak için bir dizi engizisyon yürütmüştür. Bazılarının yöntemleri diğerlerinden daha kapsamlı ve acımasızdı, ancak hepsi de o dönemde Avrupa'da yaşayan insanlar arasında bir korku ve şüphe ortamı yaratılmasına yardımcı oldu. Katolik Kilisesi'nin Avrupa'daki gücü arttıkça, kilise kendi inançlarını veya uygulamalarını kabul etmeyenleri bir tehdit olarak görmeye başladı. Yahudiler, Müslümanlar ve hatta Hristiyanlar da dahil olmak üzere diğer inanç ve kültürlerden insanlar, tanımlanacak, saldırılacak ve yok edilecek hedefler haline geldi. Katolik Kilisesi, o dönemin Hristiyan Avrupalı yöneticileriyle iş birliği içinde, sapkınlığı uygulayanların kökünü kazımak ve yok etmek için bir dizi soruşturma başlattı. Amaç, herhangi birinin Katolik Kilisesi üzerinden devletin resmi tutum ve eylemlerine karşı çıkabileceği fikrini ortadan kaldırmaktı.⁹ Katolik Kilisesi, Hristiyanlığın saf kalmasını ve etkisinin tartışmasız kalmasını sağlamak amacıyla "Engizisyon" adı verilen bir sürece yöneldi. Böylelikle engizisyonlar, sapkınlığa saldırmak ve halkın kontrolünü sağlamak için yaygın bir yöntem haline geldi.¹⁰

Hristiyan ülkeler topraklarını ve nüfuslarını yeni topraklara doğru genişlettikçe, Hristiyanlığı reddeden daha fazla inançsızla karşılaştılar. Sapkınlığın kökünü kazımak ve durdurmak için daha güçlü ve tek tip yollar arayan Katolik Kilisesi, mahkemeler ve memurlardan oluşan kendi hukuk sistemi olarak düşünülebilecek bir sistem yarattı. Bunlara "adli mahkemeler" deniyordu; amaçları her sapkınlık vakasını araştırmak ve suçlu bulduklarını cezalandırmaktı. Bu organize soruşturmalar, sapkınları araştırmak, onlara günahlarını itiraf ettirmek, hangi cezanın uygun olduğuna karar vermek ve ruhlarının kurtulabilmesi için af dilemelerini sağlamaktan sorumlu bir grup Katolik yetkiliyi tanımlayan engizisyonlar olarak biliniyordu.¹¹

---

⁸ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 14.

⁹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 14.

¹⁰ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 32.

¹¹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 36.

Scwerhoff'a göre engizisyon, Batı tarihinin en karanlık tarafıdır.¹² Bu kurum 13. yüzyıla kadar henüz ortaya çıkmamış olup, sadece sapkınlığı değil, diğer birtakım suçları da¹³ cezalandırmıştır. Engizisyon mahkemesi, on birinci ve on ikinci asırlarda baş gösteren ve din (Hristiyanlık) ile devleti tehlikeye düşürdüğü ileri sürülen diğer dinlere, yeni mezheplere karşı bir müdafaa tedbiri olarak doğmuş, on üçüncü asırda muayyen bir şekil almış, Katolik ülkelerde dini müdafaa işini üzerine alarak tüyler ürpertici zulümleri ve işkenceleriyle şöhret kazanmıştır.¹⁴

İspanyol mahkemesinin, engizisyonu farklı bir kurum olarak görme geleneğini haklı çıkaran ayırt edici özelliklere sahip olduğu doğrudur, ancak diğer ülkelerdeki ve diğer zamanlardaki engizisyona atıfta bulunmadan onun özelliklerini takdir etmek mümkün değildir.¹⁵ Pek çok önemli olay gibi, ilk resmi engizisyon da sessizce, çok az fark edilerek ortaya çıkmıştır. Elbette hiç kimse bunun yüzlerce yıl sürecek bir istismara, birçok masum insanın trajik bir şekilde hayatını kaybetmesine ve kilise ile kalıcı bir zulüm ilişkisine yol açacağını bilmiyordu. Papa IX. Gregory Güney Fransa'daki Katharların soruşturulmasına izin vererek engizisyonu başlattı. Hareketi yok etmek için düzenlenen bir haçlı seferi (Albigensian Haçlı Seferi) başarılı olmayınca, Gregory doğrudan soruşturma, mahkemeler ve idamlar yoluyla Avrupa'ya Katharlardan temizlemeye karar verdi. Bu çaba kısa dönemde gerçekleşmedi. Kilise ile Katharlar arasında onlarca yıldır süren mücadelenin ve hem gerçek hem de hayali sapkınlarla yüzyıllardır süren anlaşmazlıkların sonucuydu. Kilise kurulduğu andan itibaren sürekli olarak mezhepler ve ayrılıkçı hareketler tarafından kuşatılmıştır. Gregory'nin Orta Çağ engizisyonu başlangıçta bu soruna çözüm olarak hizmet etmeyi amaçlıyordu.¹⁶

On üçüncü yüzyılda Güney Fransa ve Kuzey İtalya'da var olan sorun buydu. Her iki bölgede de ticaret sayesinde zenginlik artmış, bu da sadece eğitim ve elitizmi değil, lüks mallarla birlikte önemli fikirleri de beraberinde getirmişti. Bu sapkınlıkların en şiddetlisi Katharizmdi. Dönemin teologlarının da savunduğu gibi, sapkınlıklar nadiren yeniydi. Katharizm, eski Gnostisizm ve Maniheizm'den doğan düalist bir inançtı. Yüzyıllar boyunca çeşitli Akdeniz liman kentlerindeki tüccarlar arasında varlığını sürdürmüştü. Dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde Bogomilizm olarak bilinen Balkanlar'a yayılmıştı. On ikinci yüzyıla gelindiğinde, Katharizm ya da Albigensianizm olarak anıldığı Güney Fransa ve Kuzey İtalya'da sağlam bir yer edinmişti.

---

¹² Gerd Schwerhoff, *Engizisyon: Orta ve Modern Çağ'da Heretizm Sorunu*, çev. Ömer İpek (İstanbul: Runik Kitap, 2023), 7.

¹³ Schwerhoff, *Engizisyon*, 9.

¹⁴ Clement Wood, *İspanya'da Engizisyon*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Koşkun Basımevi, 1939), 5-6.

¹⁵ Arthur Stanley Turberville, *La Inquisición Española*, çev. Javier Malagón Barceló - Helena Pereña (epublicre, 1932), 5.

¹⁶ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 12-13.

Tüm düalistler gibi Katharlar da evrenin iyi bir ruh Tanrısı ile kötü bir madde Tanrısı arasında destansı bir mücadeleye kilitlendiğine inanıyordu. İyi Tanrı Yehova ruhlar evrenini yaratırken, kötü Tanrı Yehova ruhları köleleştirmek için maddi dünyayı yaratmıştı. Katharlar bu hayatta mükemmelliğe ulaşamayanların yeniden doğması gerektiğine inanıyordu. İsa'ya gelince, o iyi Tanrı tarafından gerçeği vaz' etmek üzere gönderilmiş bir hayaletti. Ancak onun mesajı, hizmetkârı olan kilisenin bir madde dini yarattığı kötü Tanrı tarafından çarpıtıldı.¹⁷

Kilisenin bu hareketten -Katarizm- algıladığı tehdit, Papa'nın bu meydan okumayı tamamen yok etmek ve doktrini belirleme hakkının sadece ve sadece kiliseye ait olmasını sağlamak amacıyla güçlü ve kararlı bir şekilde harekete geçmesine yetecek kadar ciddiye.¹⁸

1215 yılında Dördüncü Lateran Konsili'nin sekizinci kanonuyla, "per inquisitionem" prosedürü bağlayıcı olarak belirlenmiştir.¹⁹ Başlangıçta bu prosedür sadece kilise içi işlemlerde din adamlarına uygulanan bir prosedürken, bunun sapkınların kovuşturulması için bir araç olarak uyarlanması biraz zaman almıştır. Inquirere (sorgulamak) veya inquisitio (soruşturma) terimlerine bu bağlamda ilk kez 1229 yılında rastlanılabilir.²⁰ Diğer bir ifadeyle engizisyon, ilk olarak kilisenin din adamlarına uygulamış olduğu bir iç kontrol mekanizmasını ifade ederken, daha sonrasında sapkınlar (heretikler) için uygulanan bir olgu haline gelmiştir.²¹

Papa IV. İnnocent (1195-1254) tarafından 15 Mayıs 1252 tarihinde yayınlanan meşhur "ad extirpanda" kararnamesi engizisyon adına önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu kararname, kafirlerin (sapkınların) kovuşturulmasına ilişkin o zamana dek dağınık halde bulunan Papalık düzenlemelerini özetlemiş ve engizisyon usulünde işkence kullanımını ilk kez ve uzun vadede etki yaratacak bir şekilde meşrulaştırmıştır. Bu da nihayetinde, Orta Çağ'ın sonlarında sapkınlaraya yönelik yargılamaların önünü açmıştır. Bu usul, 18. yüzyılın sonuna kadar Avrupa'nın büyük bölümünde ceza yargılamasının temelini oluşturmaya devam etmiştir.²² IV. İnnocent bu kararnameyle beraber bilinen düzenlemelere ek olarak, tüm yöneticileri sapkınları yasaklamakla yükümlü kılan ve herhangi birine şüpheli kişileri yakalama ve mallarına el koyma yetkisi veren

---

¹⁷ Thomas Madden, *Heaven or Heresy: A History of the Inquisition* (Saint Louis University: Course Guide, 2007), 18-19.

¹⁸ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 12.

¹⁹ Schwerhoff, *Engizisyon*, 27; Demirci, "Engizisyon", 11/238; Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages* (New York: Cambridge University Press, 2010), 1/53; Jennifer Kolpacoff Deane, *A History of Medieval Heresy and Inquisition* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2011), 90-92; Herbert Grundmann, *Religious Movements in the Middle Ages* (USA: University of Notre Dame Press, 1995), 58-67; Madden, *Heaven or Heresy*, 21; Edward Peters, *Inquisition* (New York: The Free Press, 1988), 50.

²⁰ Schwerhoff, *Engizisyon*, 27.

²¹ Helen Rawlings, *The Spanish Inquisition* (America: Wiley-Blackwell, 2005), 21.

²² Schwerhoff, *Engizisyon*, 29.

(böylece gelirden pay alma hakkına sahip olan) başka hükümler de getirdi. Bunu yapanları da kamu hizmetlerinden muafiyet ve kişisel eylem özgürlüğü ile ödüllendirdi. Tüm devlet görevlileri de dahil olmak üzere herkes yardım etmekle yükümlüydü; saygın kişiler, bölgelerindeki herhangi bir kişi hakkında bildikleri ya da şüphelendikleri her şeyi açıklayacaklarına dair yemin etmek zorundaydı. Devlet, sapkınların yakalanmasından sorumluydu; onlara karşı yargılama yapılması ve itiraf etmeyen suç ortaklarına işkence edilmesi emrediliyordu. Şüpheli kişilerin listeleri çıkarılacak, yılda üç kez halka okunacak ve kopyaları Piskoposlara, Dominikenlere ve Fransiskanlara verilecekti.²³

Bu kararnamenin hükümleri sıkı bir şekilde uygulandı. Papa IV. Urban (1200-1264), daha sonraki bir kararnameyle bu talimatları onayladı ve engizisyonu tüm ülkelerde üstün kıldı. Engizisyona müdahale eden tüm yasaların geçersiz olduğu, bir hukuk ilkesi haline geldi. Artık Kutsal Ofis'in eli serbestti ve görevlerini yerine getirirken aforoz edilmeye ya da bir Papalık elçisi tarafından şüpheye maruz bırakılamazdı. Papa III. Nicholas (1225-1280), engizisyon mahkemelerinin görevlerini sürekli hale getirerek son bir dokunuş yaptı. Piskoposlar engizisyoncular tarafından yargılanmakla yükümlü değillerdi, ancak yine de onlara itaat etmek zorundaydılar ve zaman zaman sapkınlık davalarını kendi mahkemelerinde yargılasalar da, bir engizisyoncunun görüşünün hükümde yer almasına izin vermek zorundaydılar.²⁴

Orta Çağ engizisyonunun işleyiş usulleri çok sayıda el kitabında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Genel olarak, Antik Roma hukuk usullerinin yanı sıra laik mahkemelerdeki mevcut uygulamalardan da yararlanılmıştır. On dördüncü yüzyıla gelindiğinde, kıta Avrupa'sındaki laik mahkemeler Roma hukukunun gelişinden büyük ölçüde etkilenmişti. Suçlayan olmadan ya da suçlamanın söylenti, kötü şöhret veya sadece devlet tarafından yapıldığı bir yargılamaya izin veren Roma yöntemi çok daha yaygın hale geldi. Bu mahkemeler, itibarlı bir kişinin ya da bir memurun sulh yargıcına suç ihbarında bulunmasıyla (denuntiatio) başlardı. Bu genellikle, yargıcın bir davanın devam edip edemeyeceğini anlamak amacıyla tanıkları çağırdığı ve ifadeleri dinlediği bir "inquisitio generalis"i tetikliyordu. Eğer öyleyse sanığın suçlanacağı, kanıtların inceleneceği ve tanıkların dinleneceği "inquisitio specialis" başlardı. İdamlık suçlarda

---

²³ Charles Gorham, *The Medieval Inquisition* (London: Watts & Co., 1918), 34; James Maxwell Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition* (London: Greenwood Press, 2002), 166-167; John Arnold, *Inquisition and Power: Catharism and the Confessing Subject in Medieval Languedoc* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001), 31; Thomsett, *The Inquisition: A History*, 33-34; Thomsett, *The Inquisition: A History*, 252-253; Arthur Stanley Turberville, *Medieval Heresy and the Inquisition* (London: Crosby Loockwood and Son, 1920), 155-158.

²⁴ Gorham, *The Medieval Inquisition*, 34-35.

mahkûmiyet için iki görgü tanığı ya da itiraftan oluşan “tam bir kanıt” gerekliydi. Mahkemenin elinde çok sayıda “kısmi kanıt” varsa, yargıç tam kanıtı elde etmek için işkence uygulayabilirdi.²⁵

Orta Çağ engizisyonu doğrudan on birinci yüzyıldaki dini reform hareketlerinden doğmuştur.²⁶ Ancak bakıldığında, yerel mahkemelerin sapkınlıkla bizzat ilgilendiği İngiltere, Almanya ya da Orta Fransa’da hiçbir zaman çok güçlü olmadı. Bundan ötürü bu bölgelerin on altıncı yüzyılda Protestan Reformuna en açık bölgeler olması muhtemelen tesadüf değildir.²⁷ Orta Çağ engizisyonunu yöneten şaşkıncı derecede ayrıntılı ve sofistike kurallar ve prosedürler, Avrupa’da mevcut olan yüksek düzeydeki teolojik ve hukuki eğitimin sonucuydu. Engizisyoncuların çoğu teologdu ve bu nedenle kilise babalarının sapkınlık hakkındaki yazılarını iyi biliyorlardı. Böylelikle sofistike bir terminoloji, sorgulama ve kanıt değerlendirme sistemi geliştirmeyi başardılar.²⁸ 1323 ya da 1324’te engizitör Bernard Gui (1261-1331) engizisyon deneyiminin dörtte üçünü özetleyen ayrıntılı bir çalışma olan “Practice Officii Inquisitionis Heretice Pravitatis”i hazırlamıştır. On dördüncü yüzyılın sonlarına gelindiğinde bu literatürün büyük bir kısmı Aragonlu engizitör Nicolau Eymeric (1320-1399) tarafından yazılan “Directorium Inquisitorum”da toplanmıştı ve bu eser on altıncı ve on yedinci yüzyıl boyunca engizitörler için en iyi bilinen el kitabı olmuştur. Eymeric’in el kitabı 1484 yılında Tomas de Torquemada tarafından hazırlanan İspanyol Engizisyonu için “talimatlar”dan oluşan “Instrucciones” (Talimatlar) isimli eseri de etkilemiş görünmektedir. Engizisyoncuların doktrinleri ve prosedürleri yalnızca kilise babalarının, genel konsillerin ve Papaların erken dönem eserlerinden değil, aynı zamanda hem teolojinin hem de hukukun kapsamlı gelişiminden türetilmiştir.²⁹

Engizisyoncuların temel amacı sapkınların ve onlara yakın olanların ruhlarını kurtarmak ve kilisenin birliğini korumaktı.³⁰ Engizisyoncular bir bölgeye geldiklerinde yerel din adamlarını ve halkı bir araya toplayıp kendilerini, otoritelerini ve toplumu günahlarından arındırma arzularını tanımlayan bir vaaz verirlerdi. Ardından, sapkınlıktan suçlu olanların ortaya çıkıp tövbe edebilecekleri ve daha fazla ceza almayacakları bir “Lütuf Fermanı” ilan edilirdi. Bu aynı zamanda sapkınları ya da onların destekçilerini tanıyanların da ortaya çıkabileceği bir zamandı.

---

²⁵ Madden, *Heaven or Heresy*, 24.

²⁶ Madden, *Heaven or Heresy*, 15.

²⁷ Madden, *Heaven or Heresy*, 22.

²⁸ Madden, *Heaven or Heresy*, 25.

²⁹ Peters, *Inquisition*, 60-61.

³⁰ Peters, *Inquisition*, 64; Madden, *Heaven or Heresy*, 24.

Fermanın sona ermesiyle birlikte engizisyon görevlileri şüphelileri çağırıp onları inançları ve diğer sapkınlarla ilgili bilgileri konusunda sorgulardı.³¹

Orta Çağ Avrupa'sında dini bilginin zayıflığı göz önüne alındığında hem din adamı olmayan hem de din adamı olan pek çok kişinin cehalet nedeniyle sapkınlığa düşmesi şaşırtıcı değildi.³² Yine de ilahiyat biliminde bir patlamaya ve üniversitelerin hızla büyümesine tanıklık eden bir çağda, sıradan insanların çoğunun hala inançları hakkında yalnızca en ilkel anlayışa sahip olması ironiktir. Popüler din İsa'ya, Havarilere, Meryem'e ve yerel azizlere büyük saygı duyuyor; ancak teolojik ayrıntılardan kaçıyorlardı. Çoğu insan dinin bazı yönlerini ikame eden çeşitli batıl inançlara bağlıydı.³³

Bu çelişkili koşullar altında kilise, büyüyen sapkın hareketlere bir son vermek amacıyla ilk resmi engizisyonunu başlattı. Kilise otoritesinin ve doktrininin sorgulanması, genişleyen öğrenimin, sosyal ve bilimsel gelişimin sadece bir özelliği idi. Bir anlamda kilise, bir yandan toplumsal gelişmeleri teşvik ederken bir yandan da tam kontrolü elinde tutmak istiyordu. Bu, temelde birbiriyle çelişen hedefler üzerine inşa edilmiş imkansız bir görevdi; ancak kilise yüzlerce yıl boyunca bunda ısrar edecek, bu süre zarfında binlerce insan Tanrı adına sapkınlıktan hüküm giyecek, mallarını ve canlarını kaybedecek, uzun süreli hapis cezalarına çarptırılacak ya da Haçlı Seferleri'nde veya kazıkta öldürülecekti. Yüzyıllar boyunca inancın kontrolünü sürdürme niyeti, gayretli engizisyoncuların kontrolsüz gücü ellerinde tuttıkları ve kötüye kullandıkları daha kötü bir şekle dönüştü.³⁴

1200 yılından itibaren sapkılara, onların sempatanlarına ve destekçilerine karşı laik ve dini cezalar yığıldı: kilise tarafından kınama, mallara el koyma, taşınmaz malların imhası, rezillik, sürgün, mirastan mahrum bırakma, tüm bunlar on üçüncü yüzyıl hukukunda herhangi bir yerde tanınan bir suç için en ağır cezalara rakipti. Bu dönemde yasa koyucuların ve engizisyon mahkemelerinin hukuk dağarcığındaki ortak bir ifadenin tarihi bile artan ciddiyeti yansıtmaktadır. Papalar ve diğer kilise mensupları on ikinci ve on üçüncü yüzyılın başlarında sapkınlığa verilen cezalardan bahsederken genellikle "animadversio debita" (nefret borcu) ifadesini kullanmışlardır. On üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna kadar, bu ifade bazen ölüm cezası anlamına gelse de genellikle yerel yasaların sapkınlık suçu için öngördüğü ceza anlamına

---

³¹ Madden, *Heaven or Heresy*, 24. Willow Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", *Imagine Publishing* 38 (ts.), 37.

³² Madden, *Heaven or Heresy*, 16.

³³ Madden, *Heaven or Heresy*, 18.

³⁴ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 12.

geliyordu. Ancak Papa IX. Gregory, 1231 tarihli “Excommunzcamus” kararnamesinde, o tarihten itibaren “animadversio debita”nın ölüm cezasıyla eş anlamlı olduğunu açıkça belirtmiştir. Kilise kafirlere karşı olduğu gibi, benzer şekilde sapkınlara karşı savaşa da izin vermiş; sapkınlık kavramını Roma’da olduğu gibi kanon hukukunda da vatana ihanet olarak kabul etmiştir. Ölüm cezası ilk olarak laik hukuk sistemlerinde ortaya çıkmış olsa da zamanla kilise mahkemeleri de bu cezayı tatbik etmiştir.³⁵

Orta Çağ engizisyonunun Papa IX. Gregory tarafından resmen başlatılmasından yarım yüzyıl önce, daha az bilinen bir engizisyon uygulamaya konuldu. Piskoposluk engizisyonu olarak bilinen bu kurum Papa tarafından kurulmuş ve yerel piskoposlar tarafından yönetilmiştir. Bununla birlikte, sapkınlığın kökünü kazımada etkili olmasa da piskoposluk engizisyonu daha sonra gelecek olanlara zemin hazırladı.³⁶ Bakıldığında görülecektir ki insanın tarihi, insanın kendisini tarihte şiddete karşı kuruluşlar oluşturarak var etmesinin tarihidir.³⁷

Orta Çağ’da şiddet olgusu devlet ve toplum sisteminin merkezinde yer almıştır. Bu bağlamda şiddet, Orta Çağ toplumunun sürekliliği ve kendi sosyal kimliğini koruması için vazgeçilmezdi. O dönemde de bir sosyal grup bir diğerinin şiddetini kınarken, kendi şiddetinden özveride bulunmak istememiştir. Örneğin Orta Çağ boyunca kilise aristokratik şiddeti baskı altına almaya çalışmış ama kendi doktrinine uymayanları veya inanç sistemine ters düşecek tehditleri şiddet yoluyla cezalandırmaktan pek kaçınmamıştır. Üstelik Hristiyanlık 4. yüzyıldan itibaren imparatorluk gücünü arkasına alarak misyonerlik faaliyetlerinde baskı ve şiddeti bir araç olarak kullanmış, inkültürasyonu (Hristiyanlığı hedef kitlelerin kendi kültür ve dini değerlerine yakınlaştırarak yayma girişimi) tercih etmiş, kilise ile devlet birlikte insanları inançlarından döndürmek için yoğun çaba sarfetmiştir.³⁸

Esasen şiddet, dayandığı arka plan açısından çok yönlü ve kompleks bir yapıya sahiptir; yalnızca dinsel inanış ve tutumlarla ilgili değildir. Öyle ki dinsel görünümlü her şiddet eyleminin ya da tavrının ardında bile aynı zamanda politik, ekonomik ve benzeri nedenler tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte din ve dinsel metinlerin, hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın şiddeti meşrulaştırmada önemli bir fonksiyon üstlenmiş oldukları da bir gerçektir.³⁹ Nitekim geçmişten günümüze şiddet içeren olaylar incelendiğinde, bunların arka planında

---

³⁵ Peters, *Inquisition*, 56.

³⁶ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 13.

³⁷ Ertan Kardeş, *Şiddet ve Politika: Felsefede Temel Tartışmalar ve Konular* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 38.

³⁸ Kadir Albayrak, *Tek Tanrılı Dinlerde Barış ve Şiddet İkilemi* (Adana: Karahan Kitabevi, 2023), 188.

³⁹ Şinasi Gündüz, *Şiddet ve Sevgi İkileminde Hristiyanlık* (İstanbul: Risale, 2006), 21.

sosyal, siyasal, ekonomik ve benzeri diğer nedenlerle birlikte dinsel temaların da bulunduğu, dinsel değer ve inançların şiddeti motive eden unsurlar olarak önemli rol oynadığı bir gerçektir. Hristiyanlık, her ne kadar müntesiplerince (özellikle de Hristiyan misyonerlerce) Hristiyan olmayanlara “sevgi ve barış dini” olarak tanıtılmaya çalışılsa da tarih boyunca şiddet üreten ve başvurduğu şiddeti meşrulaştıran bir din olagelmıştır.

13 Nisan 1233'te IX. Gregory tarafından tam yetkiyle sistemli bir şekilde göreve başlayan engizisyon kurumu⁴⁰ kısa zamanda bütün Avrupa'ya yayıldı. Engizisyon mahkemesi Fransa'dan başlayarak diğer Katolik ülkelerden olan İtalya, Almanya, Bohemya, Macaristan, Slav ülkeleri, İskandinavya, İspanya ve Portekiz'e yayılmıştır.⁴¹ Kısacası İngiltere dışında hemen hemen bütün Katolik ülkelerini kaplamıştır. İngiltere'de engizisyonun olmama sebebi ise, sapkınların burada tutunamamalarıdır.

Engizisyonun tek bir türü yoktur. Bu çeşitlilik ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Böylelikle engizitörlerin uygulamaları da ülkeler ve şartlara göre değişir. İspanyolların, Fransızların, İtalyanların ve Almanların kendilerine has bir yargılama ve ceza süreci vardır. Şüphesiz bunda mezhepsel farklılıklar ve kültürel unsurlar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda engizisyonu eskiden olup bitmiş bir şey gibi düşünmemek gerekir. Şüphesiz günümüzde de benzer uygulamalar farklı şekillerde var olmaktadır. Örneğin; Almanların 2. Dünya Savaşı'nda Yahudilere uyguladığı işkenceler bunun en tipik örneklerindedir. Kısacası tarihte zulüm var olduğu sürece engizisyon da kaçınılmaz olarak var olacaktır.

---

⁴⁰ Demirci, “Engizisyon”, 11/239.

⁴¹ Demirci, “Engizisyon”, 11/238-241.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL ENGİZİSYONU

1.1. İspanyol Engizisyonu'nun Başlangıcı

Tüm engizisyonlar arasında hiçbiri 1400'lerin sonunda İspanya'da başlayan kadar korku ve dehşet uyandırmamıştır. İspanya'nın kendine özgü tarihi ve koşulları, İspanyol Engizisyonu'nu mümkün kılan şartların oluşmasına yardımcı olmuştur. İspanya, özellikle izolasyonu ve orada yaşayan Müslüman ve Yahudilerin etkisi nedeniyle diğer Avrupa ülkelerinden çok farklıydı. Dinin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak önemi ve Hristiyan yöneticilerin İspanya'nın tüm bölgesini kontrol etme arzusu, engizisyonun dayatılmasına yol açan koşulları doğurdu.⁴²

İspanyol Engizisyonu daha sonra kazanacağı üne rağmen, başlangıçta tamamen popüler değildi. Aksine, krallığın iç savaşın istikrarsızlığıyla neredeyse paramparça olduğu bir dönemde, İsabel'in yeni hükümdarlığı tarafından sıkı bir kontrolün kurulduğunun kanıtını görmek bazıları için bir rahatlamaydı. Ancak bu rahatlama erken oldu: zira Kastilya halkı engizisyonun şehirlerinde kurulduğu günden itibaren pişmanlık duyacaktı.⁴³

Orta Çağ'ın sonunda, İber Yarımadası'nın büyük bir kısmı Avrupa'nın sınırlarında çorak, izole bir alandı; topraklarının yarısı verimsizdi, geri kalanı ise sakinleri için yetersiz bir yaşam sürdürüyordu. Monoton, yakıcı ovalar ve yüksek dağlar üzerinde kolay bir yol, siyasî bir merkez ve tek bir hükümdar yoktu. Bugün vahşet ve işkenceyle eşanlamlı olan İspanyol Engizisyonu, aslında İspanya'nın en ünlü ve medeni hükümdarlarından birinin yönetimi altında kurulmuştur.⁴⁴

15 Ekim 1469'da Kastilya Prensesi on sekiz yaşındaki İsabel ile kuzeni on yedi yaşındaki Aragon Prensi Fernando ilk kez Valladolid'de tanışıp üç gün sonra da evlendiler. 1474'te kardeşi IV. Enrique'nin (1425-1474) ölümü üzerine İsabel Kastilya Kraliçesi olarak taç giyip soyluların mülk ve iktidar için birbirleriyle savaştığı, serflerine zalim ve keyfi bir otoriteyle hükmettiği çalkantılı bir krallığı miras aldı. Fernando ise babasının 1479'da ölümü üzerine Aragon tahtına geçti. Daha sonra Katolik Krallar olarak bilinen bu ikili, İspanya'yı oluşturan iki büyük Hristiyan krallığın (Kastilya ve Aragon) ortak hükümdarları oldular ve her hükümdar kendi ülkesinde egemen güç kullandı. Bu süre zarfında iki krallık tarihlerinin mirası, farklı gelenekleri, siyasî

⁴² Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 15.

⁴³ Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 37.

⁴⁴ Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 29.

kurumları, yasaları, ayrıcalıkları ve yönetimleri ile birbirlerinden farklıydı. Her ikisi de Hristiyan, Müslüman ve Yahudi nüfusun yanı sıra çeşitli lehçe ve dilleri de barındırıyordu.⁴⁵

Katolik hiyerarşisinin bazı üyeleri hem kendi konumlarını hem de Katolik Kilisesi'nin konumunu korumak için, Yeni Hristiyanların (cristianos nuevos) gizlice Yahudi inançlarına bağlı kaldıklarını, böylece Hristiyan inancıyla alay ettiklerini ve onu içten içe zayıflattıklarını iddia ettiler. Bazı tüccarlar ve saray danışmanları da onlara katılarak aynı şikâyetle bulundular. Bu kimseler önemli görevlerde bulunan ve iş sahibi olan konversoları kıskanıyor, kendi servetlerini ve konumlarını korumak istiyorlardı.⁴⁶ Yahudilerin biricik kusuru, müthiş servetleriydi. Onların bu müthiş serveti çok geçmeden Hristiyan halk tarafından göze batmaya başladı.⁴⁷

1470'lerde, Alonso de Ojeda adında Dominiken bir rahip, dönemin Katolik hükümdarları Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel'i yakından tanımaya başladı. Katolik iken din değiştirenleri ispiyonlayan Ojeda, kraliçeye çok sayıda Katolik'in hala gizlilik içinde eski inançlarını yerine getirdiğini bildirdi. Yapılan soruşturma sonucunda, Tomás de Torquemada ve Pedro Gonzalez de Mendoza (1428-1495) adlı iki rahip tarafından ayrıntılı raporlar hazırlandı; bu rahiplerden ikincisi Sevilla Başpiskoposuydu. Bulguları Ojeda'nın iddialarını destekledi ve bu da hükümdarları derhal harekete geçmeye sevk etti.⁴⁸

Yetkililerinin "konverso tehlikesi"⁴⁹ hakkındaki raporlarını dinleyen Kraliçe İsaabel, "başlıca şehirler ve kırsal kesimler üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurmak amacıyla" siyasî ve dinî ayaklanmaların çoğunun meydana geldiği Endülüs bölgesini gezmeyi kendine görev edindi.⁵⁰ Kraliçe İsaabel 1474'te tahta geçtikten üç yıl sonra Sevilla'yı ziyaret etti ve burada Dominiken rahip Alonso de Ojeda ona Yahudilerin kötülüğü ve sahte din değiştirmeler yoluyla Hristiyanlığa ihanet etmeleri hakkında vaaz verdi. Bu düşünceler Sevilla başpiskoposu Pedro Gonzalez de Mendoza ve Segovia'nın sert Dominiken rahibi Tomás de Torquemada tarafından da desteklendi. Üçü de Endülüs'teki ve hatta tüm Kastilya'daki konversoların gizlice İbrani ayinlerine katıldıkları ve bu sorunun ancak tam zamanlı bir engizisyon tarafından çözülebileceği konusunda hemfikirdi. Katolik hükümdarlar ikna oldular ve Papa'dan Kastilya'da engizisyona izin veren bir ferman istediler. İsaabel ve Fernando'nun İspanyol Engizisyonu talebi 1 Kasım 1478'de Papa IV. Sixtus (1414-1484) tarafından "Exigit Sincere Devotionis" adlı Papalık

⁴⁵ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 62.

⁴⁶ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 44.

⁴⁷ Wood, *İspanya'da Engizisyon*, 21.

⁴⁸ *The Inquisition in the New World* (Charles River Editors, ts.), 30.

⁴⁹ Henry Kamen, *The Spanish Inquisition: A Historical Revision* (London: Yale University Press, 2014), 47.

⁵⁰ John Edwards, *The Spanish Inquisition* (Charleston: Tempus Publishing Ltd. Press, 1999), 68.

fermanıyla kabul edildi.⁵¹ Bu ferman, İsaabel'e Kastilya'da Katolik inancına karşı sapkınlık eylemlerinin soruşturulmasına başlamak üzere her ikisi de teoloji alanında lisans veya yüksek lisans eğitimi almış, kırk yaşın üzerinde iki rahip atama yetkisi verdi. Sixtus'un bu izni Katolik hükümdarlar için siyasi bir zafer olarak görülüyordu çünkü atama yetkisinin Vatikan yerine İspanyol Kraliyeti'nin eline verilmesiyle, İspanyol Engizisyonu'nun yabancı bir varlığın değil, bizzat kraliyetin laik otoritesinin kontrolünde olduğu en başından garanti altına alınmıştı.⁵² Papa IV. Sixtus, 1 Kasım 1478'de birkaç rahibin engizisyon görevlisi olarak atanmasını onayladı ve bu rahiplere dininden dönen konversolarla ilgilenme yetkisi verildi. Bu emir İspanyol Engizisyonu'nun resmi başlangıcı oldu. İki yıl sonra engizisyon operasyonları, konversoların Yahudi ayinlerini uygulamada en aşikâr oldukları bilinen Sevilla'da başladı. Burada yaşayan birçok konverso, sapkınlıkla suçlanacaklarından korktukları için şehri terk etmeye karar verdiler. Engizisyon, civardaki toprakları kontrol eden soylulara, buldukları konversoları yakalayıp Sevilla'daki hapishaneye getirmelerini emretti. Eğer bunu reddederlerse, soyluların kendileri de sapkınlara yardım etmekten tutuklanabilirdi, bu yüzden genellikle engizisyonun emirlerine uyuyorlardı.⁵³

Dominiken Rahip Tomás de Torquemada'nın işitsel büyüğü altındaki İspanyol hükümdarları, Papa'nın da onayını alarak, 1478 yılında Torquemada tarafından yönetilen Engizisyonu Kastilya'da başlattılar. "İspanyol Engizisyonu" olarak adlandırabileceğimiz 20 kadar bölgesel mahkeme kuruldu; bunların hepsi kral tarafından atanan bir Engizisyon Genel Sekreteri'ne ve bir Genel Konsey'e (Suprema) bağlıydı. İlk engizisyon başkomiseri, 1483'ten 1498'deki ölümüne kadar, kuzu postuna bürünmüş kurt Tomás de Torquemada'dan başkası olmayacaktı.⁵⁴

Kraliçe İsaabel ve Kral Fernando güçlü ve birleşik bir krallık istiyorlardı. Kastilya'da kurulacak bir engizisyonun Katolik monarşisine büyük hizmet edeceği konusunda hemfikirdiler. İsaabel ve Fernando'nun yeni engizisyon talebinin ardındaki mantık sadece sapkın davranışları

---

⁵¹ Edwards, *The Spanish Inquisition*, 53.; Michael Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition* (New York: Palgrave, 2001), 14.

⁵² James Reston, *Dogs of God: Columbus, the Inquisition, and the Defeat of the Moors* (New York: Anchor Books, 2005), 73.

⁵³ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 63; Cecil Roth, *A History of the Marranos* (America: Varda Books, 2001), 40-44; Robin Vose, "Beyond Spain: Inquisition History in a Global Context", *Blackwell Publishing Ltd* 11/4 (2013), 321; Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 31-32; Cecil Roth, *The Spanish Inquisition* (New York: W.W. Norton and Company Press, 1964), 42; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 58; Joseph F. O'Callaghan, *A History of Medieval Spain* (America: Cornell University Press, 1983), 670.

⁵⁴ António José Saraiva, *The Marrano Factory: The Portuguese Inquisition and Its New Christians 1536-1765*, çev. H. P. Salomon - I. S. .D. Sassoon (Leiden: Brill, 2001), 32.

ayıklamak değil, aynı zamanda her ikisi de önde gelen konversoların müsaderelerinin ardında yatan zenginliği elde etmek için istekliydi. Katolik monarşisi altındaki bu yeni engizisyon, amacında bir ikilik ortaya çıkaracaktı; ilki kraliyetin desteğiyle kiliseye küfreden Yahudileri ifşa etmek için krallıkta korku yaymak, diğeri el konulan mülklerin büyük bir kısmını doğrudan kraliyete vererek kraliyet hazinesine çok ihtiyaç duyulan bir depozito sunmaktı. Günah çıkartan papazı Tomas de Torquemada ve kocası Kral Fernando tarafından öne sürülen argümanlara destek veren İsaabel, 1478 ve 1479 yıllarında gelecekteki İspanyol tarihinin ipliklerini bir araya getiriyordu.⁵⁵ Nitekim Ziya Paşa'ya göre de Fernando, İsaabel gibi engizisyona taassuba binaen değil de bir çıkar/fayda ilişkisi üzerinden yönelmiştir. Zira engizisyon kurumu Fernando'ya Reconquista'dan neşet eden harpler sonucunda boşalan hazinesini, yargılamalardaki müsadere vesilesiyle tekrardan doldurabileceğini, kendisine el koyacağı malların üçte birini vereceğini taahhüt etmişti. Haliyle bu şekilde engizisyonun varlığı onun da işine gelmekteydi.⁵⁶

İsaabel, bilinmeyen bir nedenle, elde etmiş olduğu bu yeni yetkiyle hemen harekete geçmeyip 1480 yılına kadar bekledi. Tarihçiler tarafından İsaabel'in gecikmeli eylemlerinin ardındaki nedene ilişkin sayısız spekülasyon ve tartışma yapılmıştır; örneğin John Edwards, iki yıllık gecikmenin İsaabel'in Kastilya'daki din adamlarına konversoları Hristiyanlık konusunda eğitime fırsatı verme arzusu olduğunu ve bu yeni eğitimin toplulukları içindeki Yahudi karşıtı ritüelleri durduracağını umduğunu savunmuştur. Ancak Rafael Sabatini, kraliçenin beklemesinin insani bir yönü olsa da daha çok "açgözlülük ve devlet adamlığının bu konudaki davranışının ana kaynakları olduğu" gerçeğini savunmuştur.⁵⁷ İki yıl boyunca girişimler sürdürüldü ama pek başarılı olunamadı. Kendi çekincelerine rağmen, İsaabel'e yakın olanlar bir engizisyonun başlatılmasını savunmaya devam ettiler. İsaabel kararlılıkla, ülkesine dinî birlik ve barış getirme girişimlerinin başarısız olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Kraliyetin 27 Eylül 1480 tarihli bir kararnamesiyle İspanyol Engizisyonu Kastilya'nın üzerine salındı.⁵⁸ İki yıllık bekleme süresinin ardında yatan sebep ne olursa olsun ister devletçilik ister açgözlülük isterse de eğitim olsun, İspanyol Engizisyon Mahkemesi Eylül 1480'de kuruldu ve Kastilya'nın dört bir yanına kraliyet bildirileri gönderildi. İşte bu dönemde engizisyoncular en büyük marrano topluluklarından birine sahip olmasıyla da tanınan Sevilla'da ilk soruşturmalara başladılar.

---

⁵⁵ Reston, *Dogs og God*, 74.

⁵⁶ Ziyâ Paşa, *Engizisyon Tarihi* (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2019), 82.

⁵⁷ Rafael Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition: A History* (London: Stanley Paul & Co, 1924), 110.

⁵⁸ Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 32.

Fernando ve İsaabel ilk engizisyon mahkemesini, 27 Eylül 1480 tarihinde Sevilla’da kurup uzun bir bildiriyle mahkemenin merkezi olarak buradaki San Pablo Dominiken Manastırı’nı seçtiler. Engizitör olarak da bu manastırın keşişlerinden Miguel de Morillo ve Juan de San Martin’i görevlendirdiler. Sevilla’da kurulan ilk engizisyon mahkemesini takiben, 1482’de Cordoba’da, 1483’te Jaen’de, 1485’te ise Toledo’da ve Valladolid’te mahkemeler kurulmaya devam edilmiştir.⁵⁹ Böylelikle engizisyon hızla büyüdü ve sonraki birkaç yıl içinde Kastilya’nın tüm büyük şehirlerinde mahkemeler kuruldu. Başlangıçta bazı kasaba ve şehirler kendi bölgelerinde engizisyon çağrısına direndiler, ancak sonunda Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel’in taleplerine, genellikle saldırı tehdidi altında boyun eğdiler.⁶⁰

Engizisyon en geniş etkisini İspanya’da gösterdi ve en uzun süre bu ülkede yaşadı. Lea’ya göre engizisyon, “imperium in imperio” (devlet içinde devlet) idi ve kendini bütün beşerî kanunların üzerinde görüyordu.⁶¹ İspanya’da engizisyonun kurulmasının temel sebebi, etnik ve dinî azınlıklara yani Yahudi ve Müslümanlara karşı duyulan tepki idi. Bu tepki ekonomik sıkıntılar sebebiyle iyice belirginleşmiş ve halkın Müslüman Araplara, özellikle de sarraf Yahudilere karşı kini iyice artmıştı. Engizisyon mahkemeleri önceleri sadece konversolarla ilgilenirken daha sonra Müslüman ve Yahudiler için bir baskı aracı haline geldi. 1492’den itibaren Yahudiler vaftiz olma veya sürgüne gönderilme şıklarından birini tercih etmek zorunda bırakıldılar. Aynı zorunluluk 1502’de Müslümanlara uygulandı. Artık İspanya en azından prensip olarak sadece Hristiyanların yaşayabileceği bir ülke konumuna gelmişti. Bu sebeple engizisyon din değiştirip Hristiyan olan Müslüman Araplarla (moriskolar) Hristiyan olan Yahudiler (marranolar) üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurdu.⁶² Fakat rahiplerin nefreti daha çok Yahudilere yönelikti. Yahudilerin tefecilikle uğraşmaları ve vergi toplamadaki tesirlerinin bunda büyük rolü vardı.⁶³ Engizitörlerin ana gayeleri, olabildiğince kurbanı elde ederek tamamıyla Katolik bir ülke oluşturmak ve el konulan malların devlet hazinesine girmesini sağlamak olmuştur.⁶⁴

6 Şubat 1481’de engizisyonun ilk töreni Sevilla’da gerçekleşti. Aynı zamanda şehrin önde gelen vatandaşları olan altı konverso sapkınlıkla suçlandı. Ayini dinlemek için hapisshaneden katedrale kadar yalınayak yürümeye zorlandılar. Daha sonra ölüm cezasına çarptırıldılar, şehir

⁵⁹ Kılıç, *Endülüs Müslümanlarının Sürgünü*, 61-63.

⁶⁰ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 59; Vose, “Beyond Spain”, 321.

⁶¹ Henry Charles Lea, *İspanya Müslümanları: Hristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeleri*, çev. Abdullah Davudoğlu (İstanbul: İnkılâb, 2011), 99.

⁶² Demirci, “Engizisyon”, 11/240.

⁶³ Lea, *İspanya Müslümanları*, 23.

⁶⁴ Jean Plaidy, *The Spanish Inquisition* (New York: Barnes & Noble, 1994), 138.

dışına çıkarıldılar ve kazığa bağlanıp yakıldılar. Kısa süre sonra diğer kurbanlar da onları takip etti. Sonunda, o kadar çok yakma olayı yaşandı ki, şehrin dışında büyük bir taş platform (quemadero veya yakma yeri olarak adlandırılır) inşa edildi.⁶⁵

Dini çatışmalar İspanyol Engizisyonu ile başlamadı ve kesinlikle onunla da bitmedi. Bugün bile çok yaygındır. Ancak engizisyonun İspanya'yı etkisi altına aldığı dönem, dini nefret ve zulüm tarihinin en kötü olaylarından biriydi. Bu yüzden hoşgörüsüzlüğün hayatları nasıl yok edebileceğinin güçlü bir sembolü olmaya devam etmektedir. Green'e göre bu durum sonuçta geçerliliği asla kaybolmayan bir hikâye ve geçmişten gelen ibret verici bir uyarıydı.⁶⁶ Armstrong'a göre engizisyon, bölücü iç savaşın ardından İspanya'nın iç düzeninin sağlanmasına yönelik çok hatalı bir girişimdi.⁶⁷

İlk katılımcılardan herhangi birinin engizisyonun ne kadar süreceğini ve ne kadar yayılacağını tahmin edebilmesi pek mümkün değildir. Engizisyon 356 yıl boyunca ülkenin ekümenik yasası olarak hüküm sürdü ve Hristiyanların her türlü sapkınlık ve dini ihlalleriyle mücadele etti. Bu süre zarfında gerçekleşen yargılamaların sayısına ilişkin tahminler yüzbinlerle ifade edilmektedir. İhbar edilen ancak resmi yargılamalara maruz kalmayan bireylerin sayısı ise çok daha fazla olabilir. Nihayetinde İspanyol Engizisyonu İspanya'nın çok ötesine uzanmış, Kolombiya, Meksika ve Peru da dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki İspanyol sömürgelerinde uygulanmıştır.⁶⁸

İsabel ve Fernando'nun engizisyonu bu kadar çok istemelerinin altında yatan sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür;⁶⁹

1. Katolik inancını yaşamak:

Özellikle İsabel dindar bir Katolikti. Hükümdarlar, Hristiyan İspanya'nın yöneticileri olarak rollerinden birinin inancı yaymak ve korumak olduğuna inanıyorlardı.

2. Siyasî ve dinî birliğin sağlanması:

İsabel ve Fernando İspanya üzerindeki kontrollerini sağlamlaştırmaya çalışıyorlardı ve tebaalarının günlük yaşamında dinin ne kadar önemli olduğunu biliyorlardı. Diğer Avrupa

---

⁶⁵ Patrick Bergemann, *Judge Thy Neighbor: Denunciations in the Spanish Inquisition, Romanov Russia and Nazi Germany* (New York: Columbia University Press, 2019), 35; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 59; Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 63.

⁶⁶ Toby Green, *Inquisition: The Reign of Fear* (New York: Thomas Dunne Books, 2007), 14.

⁶⁷ Karen Armstrong, *Kan Tarlaları: Din ve Şiddetin Tarihi*, çev. İrem Sağlamer (İstanbul: Pegasus, 2021), 469.

⁶⁸ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 35.

⁶⁹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 47-48.

krallıklarının farklı dini mezheplere bölündüğünü ve yöneticilerinin krallıklarını etkili bir şekilde yönetmek için farklı inançlara sahip gruplarla uzlaşmak zorunda kaldıklarını gördüler. Fernando ve İsaabel, İspanya'yı kendi kontrolleri altında birleştirmek için en iyi şanslarının, tüm sakinlerini ya Hristiyanlığı benimsemeye ya da ülkeyi terk etmeye zorlamak olduğunu düşündüler.

3. Dinî ve siyasî gücü birleştirmek:

Engizisyon, İsaabel ve Fernando'ya Papa'nın müdahalesi olmadan din işlerini daha fazla kontrol etme imkânı sağladı. Fernando ve İsaabel aynı zamanda etkin bir devlet örgütü oluşturmak istiyorlardı. Dini birliğin daha merkezi bir siyasi otoriteyi desteklemeye yardımcı olabileceğine inanıyorlardı.

4. Yerel siyasî muhalefeti zayıflatmak:

İsaabel ve Fernando, krallıklarını güçlendirmek ve merkezî bir yönetim kurmak için yerel nüfuza sahip herkesi zayıflatmaları gerektiğini biliyorlardı. Engizisyon aracılığıyla siyasi muhalefeti dini sapkınlıkla ilişkilendirerek Hristiyanlığa, devlete ve kendilerine bağlılığı pekiştirebilirlerdi.

5. Güçlü konverso azınlığını ortadan kaldırmak:

Birçok nüfuzlu aile ve iş lideri konversoymdu. Engizisyon aracılığıyla onları hedef almak, statülerini ve servetlerini azaltabilir, onları kraliyetin iradesine boyun eğmeye zorlayabilirdi.

6. Zenginliği artırmak:

Engizisyon tarafından suçlu bulunanlar genellikle para cezasına çarptırılıyor ve mallarına el konuluyordu. Engizisyon ve kraliyet bu parayı kendi amaçları doğrultusunda kullanmak üzere alırdı.

1.2. İspanyol Engizisyonu'nun Genel Özellikleri

İspanyol Engizisyonu'nun tarihi şüphesiz kendi trajedilerini barındırmaktadır ve Avrupa'nın geçmişinin çirkin bir parçası olmaya devam etmektedir. Ölçeği gerçekten akı almazdır. Engizisyon 350 yıldan fazla sürmüştür. Tüm etnik grupları ve kültürleri evlerinden, bildikleri tek hayattan sürmüştür. Yahudileri ve Müslümanları Hristiyanlığa geçmeye ya da sürgün veya ölümle yüzleşmeye zorlamıştır. Aileler ve arkadaşlar birbirlerine düşman olmuş, insanlar sürekli gözetim, şüphe ve tehdit altında yaşamıştır. Yüz binlerce insan tutuklanıp

sorgulanmış, işkence görmüş, yoksulluğa itilmiş, cezalandırılmış ve hatta bazen barbarca yöntemlerle öldürülmüştür.⁷⁰

Tüm engizisyonların ortak noktası, Katolik inancına ve adetlerine karşı işlenen suçların ortaya çıkarılması ve cezalandırılmasının yanı sıra, genel suçlar için izlenenlerden farklı soruşturma yöntemleridir. Ayrıca engizisyonlar ruhani olduğunu kabul ettikleri suçlar için geçici cezalar uygularlar. Böylece başlangıcından itibaren, geleneksel olarak farklı olan, yani “ruhani” kol tarafından uygulanan kilise hukuku ile laik kol tarafından uygulanan medeni hukuku bir araya getirmiştir. Birbirinden bu kadar farklı iki otoritenin tek bir yargı organında birleştirilmesi, kraliyet, ulusal din adamları ve Papa'nın bir araya gelmesiyle kolaylaştırılmış, Yahudi karşıtı baskı inisiyatifi kraldan gelmiştir. Fransa ve diğer yerlerdeki Orta Çağ engizisyonlarının yönetimi paylaşılırken, Aragon Kralı Fernando ve Kastilya Kraliçesi İsaabel yönetiminde, 1483'te kraliyet, yeni Aragon Engizisyonu ve ardından Kastilya Engizisyonu üzerindeki doğrudan yetki ve kontrolü gasp etti. Papa IV. Sixtus, göstermelik bir direnişten sonra pes etmek durumunda kaldı.⁷¹

Orta Çağ engizisyonunun tüm kötü özellikleri İspanyol Engizisyonu'nda da bulunuyordu. Engizisyon gizli bir şekilde işliyordu; suçlananlara kendilerini suçlayanların isimleri verilmiyordu. İtiraf almak için işkence kullanılıyor; suçlu bulunanlar devlet yararına mallarına el konulmasının yanı sıra sürgün, hapis veya kazığa bağlanarak yakılma cezasına çarptırılıyordu. Bilinen anlamda sapkınlık sorunu asgari düzeyde olduğundan, engizisyonun başlıca işi sahte konversoların araştırılması ve cezalandırılmasıydı. Engizisyon, Orta Çağ'ın sonlarında giderek güçlenen dini hoşgörüsüzlük ruhuna katkı sağlayıp Yahudilere kaçınılmaz yıkımlarının bir ön uyarısı olarak hizmet etti.⁷²

Fernando ve İsaabel tarafından oluşturulan İspanyol Engizisyonu üç faktörün sonucuydu: büyük Yahudi ve Müslüman nüfusuna rağmen İspanya'da dini tekdüzeliği sağlama kararlılığı; zorla din değiştirme politikasının bu amaca ulaşmadaki başarısızlığı ve tamamlanmamış önlemlerin, sahte Hristiyanların gerçek Hristiyanları saptırmasıyla Hristiyanlığın kirlenmesine neden olabileceği korkusu.

İspanyol Engizisyonu'nu yaratan koşullar coğrafya, din, etnik miras, siyaset ve ekonominin verimli bir karışımından doğmuştur. En az bunun kadar önemli olan bir başka husus

---

⁷⁰ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 13.

⁷¹ Saraiva, *The Marrano Factory*, 35.

⁷² O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 670.

da İspanyol Engizisyonu'nun hayaletinin bugün de dünyanın peşini bırakmaması, aynı zamanda uluslar ve dinler arasındaki ilişkilerin tanımlanmasında rol oynamaya devam etmesidir. Engizisyon hakkında bilgi edinmek, insanlığın kendisini geçmişinin dehşetinden kurtaramamasını ve tüm inanç ve kültürlerin eşit olarak kabul edildiği bir geleceğe doğru ilerleyememesini anlamamıza yardımcı olur.

İspanyol Engizisyonu, mekaniği ve işleyişiyle başka yerlerdeki engizisyonları taklit etti. Ancak kendisini diğerlerinden ayıran bir özelliği olarak Papalığın (doğrudan) aracı değildi. Aksine, doğrudan Fernando ve İsaabel'e karşı sorumluydu. İspanyol hükümdarlarının hakimiyet alanları kilise ve devletin birlikte çalıştığı bir tür teokrasiden oluştuğu için, İspanyol Engizisyonu kilisenin olduğu kadar kraliyetin de bir yardımcısıydı. Sadece dini ortodoksluğun değil, aynı zamanda kraliyet politikasının da bir aracı olarak işlev görüyordu. Fernando, Aragon Engizisyonu üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak için güçlü adımlar attı ve meseleyi Papa'nın elinden aldı. 1486'da yeni atanan engizisyon üyelerine kimin yetkili olduğunu hatırlatmak için Aragon'un yeni kurulan engizisyoncularına hitaben şöyle dedi: *"Her ne kadar siz ve diğerleri engizitörlük makamının keyfini sürseniz de sizi atayan ben ve kraliçedir. Bizim desteğimiz olmadan çok az şey yapabilirsiniz."*⁷³

İspanyol Engizisyonu, amaçları ve kapsamı bakımından önceki versiyonlardan çok daha farklıydı. Önceki engizisyonlar genellikle her türlü sapkınlığı ortaya çıkarmaya çalışırken, Kastilya'nın engizisyoncuları neredeyse sadece konversolardan sahte din değiştirenleri ortaya çıkarmaya odaklanmıştı. İspanyol Engizisyonu ayrıca önceki soruşturmalara göre çok daha iyi organize edilmişti. İlk kez bir engizisyon Papalık yerine kraliyet kontrolü altında, geçmişte Papalık makamlarının uygulayabildiği denetim ve dengelerden nispeten bağımsız olarak faaliyet gösteriyordu.⁷⁴

İsaabel ve Fernando İspanyol Engizisyonu'nu rejimlerini desteklemek ve özellikle de kraliyet güçlerini artırmak için kullanmaya çalıştılar. Hristiyanlık tarihine bakıldığında siyasî otoriteyi ve askerî gücü elinde bulunduran hükümdarlar kendilerini inancın koruyucuları gibi gösterirken, manevî otoriteyi elinde bulunduran ruhban sınıfı da özerkliklerini, etki alanlarını ve mevkilerinin saygınlığını korumaya çalışmıştır.⁷⁵ Devlet ideolojilerinin hepsi de dinseldi. Kendilerini Papalığın denetiminden kurtarmaya çalışan Avrupa kralları "seküler" değildi, yarı

---

⁷³ Michael Baigent - Richard Leigh, *The Inquisition* (London: Penguin Books, 2000), 63; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 46. Kamen, *The Spanish Inquisition*, 137.

⁷⁴ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 46.

⁷⁵ Albayrak, *Barış ve Şiddet İkilemi*, 72.

Tanrı sayılıyorlardı. Her başarılı imparatorluk kutsal bir görevi bulunduğunu, düşmanlarının kötü, yanlış yola sapmış ya da zorba olduğunu ve kendisinin insanlığa yararının dokunacağını öne sürmüştür. Bu devletler ile imparatorlukların hepsi de güçle kuruldukları ve korundukları için uyguladıkları şiddette dinin yeri olmuştu. On yedinci ve on sekizinci yüzyıla dek Batı’da din siyasetten uzaklaştırılmamıştı.⁷⁶ Hristiyanlık, Roma’nın resmî dini olduktan sonra farklı düşünen Hristiyanlara olduğu gibi Hristiyan olmayanlara da asla müsamaha göstermemiş, dinsel kaynaklarının referansı ışığında sürekli şiddete başvuran bir din olarak tarihe geçmiştir.⁷⁷

Kral ve Kraliçe, siyasî hedeflerine ulaşmak için engizisyonu kilisenin değil kendilerinin kontrol etmesi gerektiğini gördüler. Bu şekilde siyasî isteklerinin yerine getirildiğinden emin olabiliyorlardı. Bu eşi benzeri görülmemiş bir fikirdi; geçmişte kilise Avrupa’daki tüm engizisyonları sıkı bir şekilde kontrol ediyordu. Ancak Fernando ve Isabel’in kendi engizisyonlarını kurma yetkisine sahip olabilmeleri için Papa IV. Sixtus’un resmi onayına ihtiyaçları vardı. Sixtus, hatırı sayılır gücünü korumak isteyerek ve herhangi bir engizisyonun kilisenin kontrolü altında olması gerektiğini savunarak direnç gösterdi. Ancak İspanyol hükümdarlar siyasî manevralarla konuyu zorladılar. Sixtus’u askerî desteği ve parayı kesmekle tehdit ettiler. Papa’nın bu yardıma çok ihtiyacı olduğunu biliyorlardı; zira Papa asi soyluları ve kilisenin kontrolündeki toprakları tehdit eden Türk Müslümanları bastırmaya çalışıyordu. Böylece Papa, Fernando ve Isabel’in taleplerine boyun eğmek zorunda kaldı. Murphy de bu durumu tasdiklercesine Sixtus’un sonunda geri çekilip, engizisyon üzerinde devlet kontrolünü fiilen kabul ettiğini ifade etmektedir.⁷⁸

Fernando ve Isabel’in baskısı altında Papa, İspanyol Engizisyonu’nun kontrolünü kraliyete bıraktı ve Katolik Kilisesi üyeleri memur olarak görev yapsa da engizisyon devletin bir aracı haline geldi. Diğer bir deyişle Katolik Kilisesi’nin sapkınların kovuşturulmasında nihai otorite olduğu geçmiş Avrupa engizisyonlarının aksine, İspanyol Engizisyonu İspanyol monarşisinin sivil otoritesi altında faaliyet göstermiştir.⁷⁹

Bir diğer önemli fark da mali destekti. Önceki engizisyonlar finansman için Katolik Kilisesi’ne ya da kral ve kraliçeye bağlıydı. Öte yandan İspanyol Engizisyonu, suçlu bulunduğu kişilere karşı başta para cezaları olmak üzere çeşitli cezalar uygulayarak kendini destekledi.

---

⁷⁶ Armstrong, *Kan Tarlaları*, 468.

⁷⁷ Ömer Faruk Harman, “Hristiyanlık ve Şiddet”, *Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Sosyo-Psikolojik, Kültürel Boyutlarıyla*, ed. Faruk Sancar (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016), 168.

⁷⁸ Cullen Murphy, *God’s Jury: The Inquisition and the Making of the Modern World* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2012), 23.

⁷⁹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 46.

Gelirinin para cezası kesmek için insanları suçlu bulmaya bağlı olması, içsel bir çıkar çatışması oluşturuyordu; böylelikle engizisyonun hayatta kalabilmesi için giderek daha fazla kurbanı zulmetmesi ve giderek daha fazla para toplaması gerekiyordu.⁸⁰

Bilindiği gibi gizlilik, engizisyonun en önemli özelliklerinden biridir ve tarih yazımında büyük ilgi görmüştür. Gizlilik, aynı zamanda modern öncesi Avrupa'da kendiliğinden soruşturma sürecinin bir özelliğiydi. Ancak İspanyol Engizisyonu'nun bu yöndeki saplantısı özellikle göze çarpmaktadır. Onun bu yaklaşımı hem olumlu hem de olumsuz bir efsaneye dönüşmesine neden olmuştur.⁸¹ En çarpıcı olanı iddia makamının tanıklarının kimliklerinin gizlenmesi olsa da bu neredeyse tüm adli prosedürü çevreleyen yoğun ve boğucu gizliliğin yalnızca bir yönüdür. Gerçekten de hapisanede iletişimsiz tutulacak olan mahkûm, yargılamanın oldukça geç bir safhasına kadar hangi nedenlerle hapsedildiği konusunda bilgilendirilmemekte ve hapisaneden çıktığında bile orada gerçekleşen hiçbir şeyi ifşa etmemeyi taahhüt etmek zorunda kalmaktadır.⁸²

İspanyol Engizisyonu'nun bir başka özelliği de -özellikle selefleri ve Roma'daki engizisyonun aksine- engizitörlerin bürokratik bir hukuk elitinin temsilcileri olmasıydı. Her şeyden önce, bir İspanyol engizitörünün başarılı bir hukukçu olması gerekiyordu; ilahiyatçı olması şart değildi, meslekten olmayanlar da bu göreve gelebilirdi. Bir engizisyon yargıcının kariyeri, Madrid'in çevresinden merkezine kadar uzanabilirken, bu görev engizisyon dışındaki diğer yüksek ruhani ve seküler pozisyonlar için de bir atlama tahtası olabiliyordu.⁸³

İspanyol Engizisyonu, Katolik Kilisesi'nin sapkın olduğundan şüphelenilen kişileri, yani kiliseyi sorgulayan, karşı çıkan ya da kiliseye ait olmayan kişileri bulup cezalandırmaya adanmış bir koluydu. Bir engizisyon generali tarafından denetlenen son derece organize ve acımasız bir bürokrasi olup, onun altında bölgesel mahkemelerden ve onların çalışanlarından oluşan geniş bir sistem vardı. Engizitörler bilgi topluyor, şüphelileri hapse atıyor ve yargılıyordu. Bazen itirafa zorlamak için işkence kullanıyorlardı. Eğer suçlu bulunursa, kurban hafif bir kınama ya da para cezasından en kötü ceza olan yakılarak ölüme kadar değişen cezalarla karşı karşıya kalıyordu.⁸⁴

---

⁸⁰ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 48.

⁸¹ Schwerhoff, *Engizisyon*, 105.

⁸² Rafael Blanco, "El secreto en la Inquisición española. Diversos aspectos de su teoría y su práctica", *Soggetti, Diritti, Poteri: Studi per Giovanna Fiume*, ed. Ida Fazio - Rita Loredana Foti (Milano: FrancoAngeli, 2020), 135.

⁸³ Schwerhoff, *Engizisyon*, 94-95.

⁸⁴ Adam Woog, *Life during the Spanish Inquisition* (San Diego, CA: ReferencePoint Press, 2015), 11.

Engizisyonun başlıca hedefleri İspanya'nın Yahudi ve Müslüman nüfusuydu. Yahudilere karşı güvensizlik ve nefret ile kilise yetkililerinin onlara karşı vaazları, engizisyon doğmadan önce İspanya'da yüzyıllar boyunca var olmuştu. O zamanki önyargılar bugün bile aşına olunan bazı biçimler almıştı: İnsanlar kendileri gibi olmayanların kirli, güvenilmez ve aşağı olduğuna inanıyordu. O dönemde yaşamış bir rahip ve tarihçi olan Andrés Bernáldez'in kullandığı dil, bazılarının sahip olduğu şiddetli nefreti ve kendileri gibi inanmayan herkesi yok etme arzusunu yansıtmaktadır. Bernáldez, on dördüncü yüzyılın dini liderlerinden Keşiş Vincent Ferrer'in "İspanya'daki tüm Yahudileri dönüştürmek ve inatçı, kokuşmuş sinagoglarını yok etmek istediğini" belirtmiştir.⁸⁵

Engizisyon ilk başta tüm konversoları hedef almadı. Bunun yerine, orijinal dinlerini gizlilik içinde uygulamakla suçlanan konversolara odaklandı. Katolik Kilisesi için bu çok korkunç bir günah olarak görülüyordu. Ancak kuruluşundan sonraki on yıllar içinde engizisyon kapsamını genişletti. Artık hedefinde tüm Yahudiler ve Müslümanlar vardı. Engizisyon sapkınlıkla suçlanan kişilere yardım ettiğinden şüphelenilen Katolikleri soruşturdu. Ayrıca kiliseden uzaklaşan ya da kiliseyi sorgulamaya cüret eden Katolikleri de hedef alıyordu. Bu eski Katolikleri "uzlaştırmak", başka bir ifadeyle onları kiliseye geri getirmek istiyordu.⁸⁶

1.3. Suprema

1483 yılında, Kastilya ve Leon'daki çeşitli yerel mahkemelerin çalışmalarını koordine etmek üzere "Consejo de la Suprema y General Inquisición" (Yüksek ve Genel Engizisyon Konseyi) adı altında bir yüksek konsey kuruldu. Papa, 17 Ekim 1483'te yetkilerini Katalonya ve Valencia ile birlikte Aragon Krallığı'nı da kapsayacak şekilde genişleten bir genelge yayınladı. Böylece İspanyol Engizisyonu tek bir merkezî kontrol altında birleşmiş oldu.⁸⁷

Papalık, Katolik hükümdarların taleplerine uygun olarak, her ne kadar kilise mensupları memur olarak görev yapsa da devletin bir aracı haline gelen İspanyol Engizisyonu'nun kontrolünü bıraktı. 1488 yılında Kastilya ve Aragon'un ayrı engizisyonları "Consejo de la Suprema y General Inquisición" isimli Genel Engizisyon Konseyi altında birleştirildi. Kısaca "Suprema" olarak bilinen bu konseyin başkanlığını genel engizisyoncu Tomás de Torquemada

---

⁸⁵ Lu Ann Homza, *The Spanish Inquisition 1478-1614: An Anthology of Sources* (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2006), 1-2.

⁸⁶ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 13.

⁸⁷ Roth, *A History of the Marranos*, 48.

yapıyordu. Kastilya ve Aragon'daki tüm engizisyon mahkemeleri onun doğrudan kontrolü altında idi.⁸⁸ Böylece o, Aragon ve Kastilya için genel engizitör olarak görev yapan ilk kişi olmuştur.⁸⁹

İspanyol Engizisyonu esasen 1483 yılında kurulan “Consejo de la Suprema y General Inquisición” tarafından yönetilen ve kontrol edilen bir kraliyet kurumuydu. Bu açıdan, on üçüncü yüzyılda sapkınlıkla mücadele etmek için kurulan Papalık engizisyonundan farklıydı; Papalık engizisyonu Aragon Krallığı'nda bir şekilde işlev görmüştü, ancak yarımadanın başka yerlerinde yapacak çok az şeyi vardı. İspanyol Engizisyonu öncelikle Kastilya'ya ait bir kurumdu ve yüksek sesli protestolara rağmen yetkileri Aragon Krallığı'nda da genişletildi. Suprema hem Kastilya hem de Aragon için ortak olan tek kurumdu; kral ve kraliçe bu kurum aracılığıyla engizisyon görevlilerinin atamasını kontrol ediyor, onlara talimatlar veriyor, faaliyetlerini düzenliyor ve maaşlarını ödüyordu. İlk genel engizitör, Fray Tomás de Torquemada, engizisyonla sık sık ilişkilendirilen dini muhalefetin keyfi olarak bastırılmasının bir sembolü olarak dünya çapında ün kazandı.⁹⁰

Genel engizitörün yanında, hiyerarşideki en önemli pozisyonlar Suprema ya da yüksek konseydeydi. Bu konsey, genellikle piskoposlar ya da başpiskoposlar olmak üzere Papa tarafından atanan (ancak Torquemada'nın onayıyla) beş ya da daha fazla üst düzey kilise yetkilisinden oluşuyordu. İlk engizisyonun yapıldığı yer olan Sevilla, Suprema'nın merkezi haline geldi ve şehrin mağaralı kalesi San Jorge'yi işgal etti.⁹¹

Suprema'nın ana rolü, bölgesel mahkemelerin tamamlayamadığı zor davaları ele almaktı. Kilise hukukunun dikkatle değerlendirilmesi gereken özellikle ince bir noktası vardı. Suçlanan kişi bir kararı temyiz ediyordu, yani mahkemede itiraz ediyordu. Bu gibi durumlarda söz konusu bölge mahkemesi davayı görüşen, kanıtları inceleyen ve nihâî bir karara varan Suprema'ya yazılı raporlar gönderiyordu. Bu davaları değerlendirmek için Suprema'nın bilgili üyeleri günde iki kez toplanırdı. Genellikle sabah oturumları, bir şüphelinin kilise öğretileriyle küçük bir anlaşmazlığının yargılanması için yeterli olup olmadığı gibi konuların incelenmesine ayrılırdı. Suprema'nın öğleden sonraki oturumları ise kabul edilemez cinsel davranışlar gibi sapkınlık vakalarını değerlendirmekle geçirdi.⁹²

---

⁸⁸ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 63.

⁸⁹ Schwerhoff, *Engizisyon*, 69.

⁹⁰ O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 670.

⁹¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 59.

⁹² Homza, *The Spanih Inquisition 1478-1614*, 75.

Suprema'nın başka sorumlulukları da vardı. Bunlar arasında engizisyon genel sekreterine tavsiyelerde bulunmak ve bir alt yönetim kademesi olan bölgesel mahkemelerin işleyişine rehberlik etmektir. Suprema'nın bu konudaki görevleri arasında bölge mahkemelerinin mali durumunu kontrol etmek, bölge engizitörleri arasındaki tartışmaları çözmek ve onlar için genel engizitörün direktiflerini açıklığa kavuşturmak vardı. Bu sorumluluklar Suprema'yı, sadece Kastilya ve Aragon'un baskın bölgelerinin konseyleri tarafından geçilen, krallıktaki en güçlü üçüncü konsey haline getirdi.⁹³

1.4. Engizisyon Prosedürü

Engizisyonun kurumsal çekirdeği iki ana unsurdan oluşuyordu: ilk unsur engizitör, ikincisi prosedürlerdi.⁹⁴ Engizitörlerin prosedürü, yaklaşık 1220 yılından beri geliştirilen bir sistemi takip ediyordu.⁹⁵ İspanyol Engizisyonu katı bir bürokrasiydi ve engizitörlerin görevlerini yerine getirirken belirli prosedürleri takip etmeleri bekleniyordu. Bunlar mahkemelerin ilk yıllarında hala çözülmeye çalışılsa da büyük ölçüde dönemin geçerli laik ve kilise hukukuna dayanıyordu.⁹⁶

Engizisyon yargılamasının en temel ilkesi mutlak gizlilikti. Sorgulamalar gizli odalarda yapılır, mahkûmlar gizli hapisanelerinde tutulur ve evraklar asla binalardan dışarı çıkmazdı. Sürecin tüm tarafları gizlilik yemini eder, sürecin ayrıntılarını ifşa eden olursa acımasızca yargılanırdı.⁹⁷ Bir mahkûm tutuklandıktan sonra tamamen ortadan kayboluyor, ancak belki de yıllar sonra bir Auto de Fé'de yeniden ortaya çıkıyordu. Bu gizlilik, Kutsal Ofis'in işleyişi hakkında bazıları günümüze kadar ulaşan bir dizi yanlış algılamaya yol açmıştır. Engizisyonu çevreleyen gizlilik aynı zamanda suistimallerin kontrolsüz kalmasına da izin veriyordu, çünkü normalde mahkemenin dışında eylemlerini bilen tek kişiler Suprema üyeleriydi. Suprema yavaş yavaş yargılamalarda daha büyük bir tekdüzelik sağlamış ve suistimallerin sayısını azaltmıştır. Korkacak pek bir şeyi olmayan engizisyoncular, yaptıkları suistimalleri duruşma kayıtlarına

---

⁹³ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 60.

⁹⁴ Schwerhoff, *Engizisyon*, 55.

⁹⁵ Schwerhoff, *Engizisyon*, 34.

⁹⁶ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 41.

⁹⁷ Roth, *A History of the Marranos*, 104.

geçirerek, muhafaza edilen duruşmalarda görülebilen çok sayıda usul tutarsızlığı ve varyasyonuna katkıda bulunmuşlardır.⁹⁸

Lea'ya göre, İspanyol Engizisyonu'nun en üst yönetim organı için tüm gücü, yetkisi ve ona hizmet eden insanların itibarı gizlilikte yatmaktadır. Çünkü ele alınan konular ne kadar gizli olursa, onlar hakkında hiçbir bilgisi olmayanlar tarafından o kadar kutsal ve saygın tutulurlardı.⁹⁹ Lea, Orta Çağ engizisyonu üzerine yazdığı eserinde bu uygulamanın kökenlerini anlatmış ve başlangıçta tanıklar için ciddi bir tehlikeden kaçınmak amacıyla isimlerinin gizlenmesine izin verilmesinin, daha sonra böyle bir tehlike olmasa bile nasıl yaygın bir uygulama haline geldiğine dikkat çekmiştir.¹⁰⁰

Mahkemeler genellikle kalabalık bir şehirde kurulurdu ve yargılamalar da genellikle burada yapılırdı. Her mahkeme aynı zamanda bölgedeki tüm çevre köylerden de sorumluydu. Bu nedenle engizisyoncular gezgindi ve her köyü sırayla ziyaret etmeleri bekleniyordu. Ziyaretler için harcadıkları gerçek süre değişmekle birlikte, köyden köye seyahat ederek yılda on aya kadar zaman geçirebiliyorlardı.¹⁰¹

Bölge ziyaretleri engizisyonun ilk yüzyılında sonraki yıllara kıyasla çok daha büyük bir rol oynamıştır. Ziyaretler için tek bir engizisyon görevlisi, bir sekreter ve bir alguacil (polis şefi) ile seyahat ederdi. Her durakta ayından sonra bölge sakinlerine inanç fermanı okunuyordu. Soruşturmacının basit davalara tek başına çıkıp yerinde karar vermesine ve öne çıkanlarla ilgilenmesine izin verilirdi. Engizisyon görevlisinin bilgisine gelen daha ciddi vakalar, döndüğünde mahkeme tarafından ele alınmak zorundaydı. Ziyaret aylarca süren zorlu bir girişimdi ve engizisyoncular tarafından pek sevilmezdi. Seyahat havanın iyi olmasına bağlı olup çoğu zaman zorlu arazilerden geçiliyordu. Ayrıca ziyaretler hasat zamanı yapılmazdı. Normal şartlarda Şubat'tan Temmuz'a kadar olan aylarda gerçekleşirdi. Ziyaretlerin amacı engizisyonun varlığını hissettirmektir, ancak bir engizisyon görevlisinin bir yıl içinde bölgesindeki tüm kasaba ve köylere gitmesi imkansız olduğundan, genellikle sadece büyük nüfus merkezlerine uğrarlardı. Bu nedenle kırsal kesimin büyük bir bölümü engizisyonundan uzak kalıyordu.¹⁰²

---

⁹⁸ Gunnar W. Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons: the Spanish Inquisition's Trials for Superstition, Valencia and Barcelona, 1478-1700* (Turnhout: Brepols Publishers, 2009), 21.

⁹⁹ Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain* (New York: Macmillan Company, 1906), 2/507.

¹⁰⁰ Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, 2010, 1/394-395.

¹⁰¹ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 41.

¹⁰² Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 23.

Engizisyoncular yeni bir yere vardıklarında, yerel kilisede tüm köy halkına bir vaaz verirlerdi. Farklı sapkınlık türlerini tanımlayıp halkı itiraf ve ihbar için öne çıkmaya teşvik ederlerdi. 1484'te yayınlanan orijinal talimatlarda belirtildiği gibi, engizisyon görevlileri ayrıca ehliyetlerini, yetkilerini ve niyetlerini halkı sakinleştirip eğitecek şekilde açıklarlardı. Vaazın sonunda, tüm sadık Hristiyanlara ellerini kaldırmaları emredilmeli; önlere bir haç ve İncil konulmalı, böylece Kutsal Engizisyon ve bakanlarını destekleyeceklerine dair yemin edebilmeliydiler. Ayrıca, vaazın sonunda engizisyon mahkemesi üyeleri, genel olarak asi ve karşıt görüşlü olanlara karşı konuşan, kınamalar içeren açık bir uyarı okuyacak ve ilan etmeliydiler.¹⁰³

Engizisyonun kurulmasıyla birlikte, Yahudilerin yakalanmasına ve teşhir edilmesine yol açacak iki ferman çıkarıldı; bunlardan ilki, engizisyonun gelişi üzerine Sevilla'dan kaçanların geri dönmelerini ve bu kişileri barındıran soylu kişilerin derhal kovulmasını talep eden bir fermanı. Birincisinden hemen sonra gelen "Lütuf Fermanı" isimli ikinci ferman ise çok daha kaygı vericiydi. Zira dinden dönmekten suçlu olan herkesi, günahlarını itiraf etmek ve kiliseyle uzlaşmak için belirlenen bir süre içinde gönüllü olarak ortaya çıkmaya teşvik ediyordu.¹⁰⁴

Engizisyonun ilk yirmi yılı boyunca, engizisyoncular Lütuf Fermanı'nı okumuşlardır. Bu ferman, bildikleri her şeyi özgürce itiraf eden köylülerin mahkemeye çıkarılmayacağı ya da engizisyonun en ağır cezalarına çarptırılmayacağı bir mülleti (genellikle otuz ya da kırk gün) garanti altına alıyordu. Bunun yerine, engizitörler bir tövbekarın bildiği her şeyi açıkladığına ve başkalarını ihbar ettiğine inandıkları sürece, o kişi küçük cezalar ya da kefaretle kurtuluyordu. Başkalarının ihbarını içermeyen bir itiraf eksik kabul ediliyordu. Dolayısıyla konversolar kendilerine tanınan süre zarfında engizitörlerle konuşmaları için yoğun bir baskıyla karşı karşıyaydı, çünkü iş birliği yapmamak onları riske atıyordu. Lütuf döneminden sonra gerçekleşen herhangi bir iş birliği hiçbir koruma sağlamıyordu.¹⁰⁵

Lütuf Fermanı son derece zorlayıcı bir ortam yaratmıştır. Konversoların iş birliği yapmaları ve ihbarda bulunmaları için yetkililer tarafından güçlü teşvikleri vardı; aksi takdirde çok ağır sonuçlarla karşılaşma riskleri vardı. Eğer biri onları ihbar eder ve mahkemeye çıkarılırlarsa, masum bulunma olasılıkları neredeyse yok denecek kadar azdı. Suçlu bulunmanın cezası oldukça ağır olabileceğinden, mahkemeye çıkmaktan kaçınmak son derece arzu edilen bir

---

¹⁰³ Homza, *The Spanish Inquisition 1478-1614*, 63.

¹⁰⁴ Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition*, 118.

¹⁰⁵ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 41-42; Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition*, 119; Roth, *A History of the Marranos*, 99.

durumdu. Suçlu bulunanlar tüm mal varlıklarını kaybetmeye zorlanabilir ya da en kötü ceza olan kazıkta yakılma cezasına çarptırılabilirdi.¹⁰⁶ Ancak bu tövbekâr günahkârların mahkemeye çıkarken bilmedikleri şey, sadece kendi günahlarını değil, ailelerinin ve arkadaşlarının günahlarını da itiraf ediyor olmalarıydı. Mahkemeye itirafta bulunurken, tüm arkadaşlarının isimlerini ve nerede olduklarını vermeleri için tuzağa düşürülürlerdi, aksi takdirde kendileri de sapkınlıktan yargılanacak, kazığa bağlanıp yakılacaklardı. Bu talihsiz koşullar altında tövbe eden günahkâr genellikle en yakın arkadaşının ya da aile üyesinin ismini açıklıyordu. Engizisyon artık yüzlerce konverso tuzağına düşürmüştü. Bu kişiler ya ailelerini ve arkadaşlarını açıklamak ya da kazığa bağlanarak öldürülmek zorundaydı.

Bu tutuklamalar, her biri komşusuna şüpheyle bakan konverso toplulukları arasında suçlamalar arttıkça güvensizliği ve çoğu zaman köklü bir öfkeyi de beraberinde getirdi. Gitlitz, İspanyol Engizisyonu'nun toplumsal yansımalarına ve on beşinci yüzyılda halkı nasıl etkilediğine şöyle dikkat çekmektedir: *“Demek istediğim şu ki, hesap vermeye çağrılma olasılığı, kişinin başkalarına nasıl görüldüğünün sürekli farkında olmasını ve her an hayatının kurgulanmış versiyonunu düşman bir yüksek güce anlatmaya hazır olmasını gerektirerek kişinin benlik kavramını parçalama eğilimindeydi.”*¹⁰⁷ Bu inceleme, konverso ailesi üzerinde kilisenin katı protokolünü takip etmeleri için muazzam bir baskı oluşturdu ve arkadaşı arkadaşına, komşuyu komşuya düşürdü. Konverso toplulukları artık sadece engizisyonundan değil, aynı zamanda kendi topluluklarında da sürekli korku içinde yaşıyordu. Bu sayede tüm halk, sapkınlığın kökünü kazıma görevinde Kutsal Ofis'in suç ortağı haline geldi ve dalgınlıkla ya da sadece alışkanlıkların zorlamasıyla yapılan önemsiz bir eylemin ihbar edilmesi, çoğu zaman bir adamı kazığa oturtmak için yeterli oluyordu.

1500 yılında Lütuf Fermanı yerini İnanç Fermanı'na bıraktı. Yeni fermanın işaret ettiği tek değişiklik, ilk otuz gün içinde başvuranlara artık koruma sağlamamasıydı. Bireyler hala itiraf ve ihbarda bulunmaya teşvik edilseler de bunu yaparak hiçbir fayda elde etmiyor ve hiçbir riski azaltmıyorlardı.¹⁰⁸

Daha sonrasında Lütuf Fermanı sırasında itiraf ve ihbarda bulunanlara sunulan korumanın boş bir vaat olduğu ortaya çıktı. Engizisyon görevlileri, yeni bir bilgi ortaya çıkması ya da tövbe eden kişinin bildiği her şeyi paylaşmadığına karar vermeleri halinde, bir kişinin

---

¹⁰⁶ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 42.

¹⁰⁷ Lope de Vega, *The Best Boy in Spain: El Mejor Mozo de España*, çev. David Gitlitz (Tempe: Bilingual Press, 1992), 34.

¹⁰⁸ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 42.

davasını yeniden açma hakkını saklı tutuyordu. Bu durumda ilk itiraf mahkemedede o kişi aleyhine delil olarak kullanılabilirdi. Yetkililer bu hakkı oldukça güçlü bir şekilde kullandılar; Valencia mahkemesinde, Lütuf Fermanı sırasında kendini gösterenlerin yüzde 88'i daha sonra tekrar yargılandı. 1500 yılına gelindiğinde, Lütuf Fermanı'nın gerçek bir koruma sağlamadığı yaygın olarak biliniyordu ve bu bahane ortadan kalktı. Yerine, itiraf ve ihbarda bulunanlar için açıkça daha az ceza öngörmeyen İnanç Fermanı getirildi. Hangi fermanın yürürlükte olduğuna bakılmaksızın, ifade alma prosedürü aynı kaldı.¹⁰⁹

Engizisyonun tutuklaması, sanığı gafil avlamak için durum ve zaman farketmeksizin aniden gerçekleşiyordu. Gece yarısı gerçekleşebilir, sanığı uyandırabilir ve onu şaşkınlık ve sersemlik içinde engizisyonun gizli hapisanesine götürebilirdi. Tutuklu hiçbir durumda tam olarak hangi suçla itham edildiğini ya da muhbirlerinin kim olduğunu bilmiyordu. Daha sonrasında mallarına derhal el konulurdu.¹¹⁰

Tanıklara neden mahkeme huzuruna çağrıldıkları hiçbir zaman bildirilmezdi. Tanıklar sorgulanmadan önce doğruyu söyleyeceklerine ve ifadelerinin gizliliğini koruyacaklarına dair yemin etmek zorundaydılar. İfade verdikten sonra da yargılamayla ilgili gizliliği korumaları konusunda uyarılırdılar. Sorgulama bizzat engizitör tarafından iki rahibin huzurunda yapılırdı. Tanıklara zanlıyı tanıyıp tanımadıkları, memleketinde saygın biri olup olmadığı ve bu kişinin inanca aykırı bir şey yapıp yapmadığı sorulurdu. Tanık, ifadesini teyit etmesi ya da değiştirmesi için birkaç kez çağrılabilirdi. Eğer tanığın ifadesi diğerlerinin imzaladığı ifadelerle çelişirse yalancı tanık olarak kabul edilip sapkınların koruyucusu olarak yargılanma riskiyle karşı karşıya kalırdı. Davanın dikkatli bir özeti hem sanık hem de tanıklar için anonimlik sağlanarak, eldeki meselenin bir sapkınlık sorunu olup olmadığına karar veren calificadores'e (bilirkişi) gönderilirdi. Eğer sapkınlık şüphesi varsa, mahkeme bazen diğer mahkemelere yazarak sanık ve ailesi hakkında sahip olabilecekleri bilgileri isterdi. Belgelerin yazıya dökülmesi ve bilgi talep eden mahkemeye gönderilmesi gerektiğinden bu genellikle uzun gecikmelere neden olurdu.¹¹¹

Sanık Engizisyon mahkemesine çağrılabilir ya da alcaldes (belediye başkanı) ve familiar (muhbir-ajan) tarafından tutuklanıp mahkemeye getirilebilirdi. Mahkeme huzuruna çıkma çağrısı sanığın evinde sözlü olarak ya da evde değilse yazılı olarak yapılırdı. Eğer sanık evde değilse, kendisine fermanlar gönderilir, gelmediği takdirde gıyabında mahkûm edileceği tehdidinde bulunulurdu. Bir tutuklama ancak kaçmasından korkulması için bir neden varsa ya da

¹⁰⁹ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 43.

¹¹⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 48.

¹¹¹ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 24; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 14.

işkence uygulanmasını gerektirecek yeterli ikinci derece kanıt varsa yapılabilirdi. Yargılamaya devam edilmesini önerdiğinde maliye memuru her zaman sanığın tutuklanmasını talep ettiğinden, tutuklama istisnadan ziyade kuraldı. Bazı durumlarda tutuklama, calificadores tarafından yapılan incelemeden önce geliyordu ve hatta bazı mahkûmlar haklarında herhangi bir suçlama yapılmadan hapisanede kalıyordu.¹¹² Tutuklama ile birlikte mahkûmun mallarına el konuluyordu. Mahkûm beraat etse bile engizisyon hapisanesinde kaldığı süre için ödeme yapmak zorundaydı. Hazır parası tükenir tükenmez, mahkeme tutukluluk masraflarını karşılamak için eşyalarını ve mülklerini satardı. Mülküne el konulması aynı zamanda engizisyonun, suçlu bulunup mal kaybına mahkûm edilmesi halinde mallarına gerçekten el koyabilmesini sağlamaya da hizmet ediyordu. Mülklere el konulmasıyla sanığın ailesi yoksulluğa düşüyordu, çünkü engizisyon başlangıçta akrabalar için herhangi bir karşılık ayırmıyordu. 1561 tarihli talimatlar, bakmakla yükümlü olunan kişilerin haciz dışında desteklenmesine izin verdi ve mahkûmun ailesinin sokaklarda dilenme ya da açlıktan ölme ihtimalini azalttı.¹¹³

Engizisyoncular şehirlerdeki karargâhlarından taşra kasabalarını ziyaret edip civar köy ve mezralarda komşuları arasında sapkınlık olduğuna dair herhangi bir bilgiye sahip olanların bunu bildirmeleri için emirler yayınlıyorlardı. Çağrıya uymayı reddedenleri aileleri arıyordu ve kiliselere sığınma hakkı geçerli değildi. Kimlikleri gizli tutulan iki tanığın ifadesi suçluluğun kanıtı olarak kabul ediliyor ve mahkûmlar masumiyetlerini kanıtlayamadıkları sürece suçlu sayılıyordu ki bu da sanığa yöneltilen suçlamalar mahkûma açıklanmadığı için ayarlanması zor bir konuydu. Soruşturmacılar hücrelerdeki mahkûmlara yaklaşarak onları itirafta bulunmaya teşvik ediyordu, ancak tutuklunun neyi itiraf edeceğini bilmemesi nadir görülen bir durum değildi. Davaların birikmesine bağlı olarak ya da tamamen ihmal nedeniyle, mahkûm suçlamaların ne olduğunu bilmeden aylarca ya da yıllarca hücrede kalabiliyordu. Bazı depresif mahkûmlar suçlanmadıkları suçları itiraf etmiş, bu itiraflar engizisyon mahkemeleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Uç bir örnekte, 1607 yılında tutuklanan Gabriel Escobar adlı bir din adamı, 1622 yılında hala davasının tamamlanmasını beklerken hapisanede ölmüştür.¹¹⁴

Bir ihbar yapıldıktan sonra, bunu bir ön soruşturma takip ederdi. Savcı daha sonra, eğer henüz gözaltına alınmamışsa, şüphelinin tutuklanmasını talep etmek üzere mahkeme huzuruna çıkardı. Savcı ayrıca sanığın mal varlığının bir envanterinin çıkarılmasını talep ederdi. Her sanık,

---

¹¹² Kamen, *The Spanish Inquisition*, 234.

¹¹³ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 24-25.

¹¹⁴ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 246.

genellikle duruşma süresince devam eden tutukluluk süresinin masraflarını kendisi karşılamakla yükümlüydü. Bu amaçla, malları teker teker açık artırmaya çıkarılırdı. Suçsuz bulunsa bile, hapsedilmesi için kullanılan fonların hiçbiri geri ödenmiyordu.¹¹⁵

Bugünkü gibi duruşmalar yerine, engizisyon süreci hem suçlayanların hem de suçlananların ifade verdiği bir dizi duruşmadan oluşuyordu. Sanık ya kendi tarafını destekleyecek tanıklar bularak ya da mahkemeye aleyhindeki tanıklara güvenilemeyeceğine dair kanıtlar sunarak kendini savunabiliyordu. Duruşmanın büyük bir kısmı savcının sanığı sorgulamasından oluşuyordu. Noterler her şeyi yazıyordu. Sanık hemen itiraf etmezse, sorgulama saatlerce sürebilirdi. Yine de bir çözüm bulunamazsa, mahkûm hücrelerine geri gönderilir ve başka bir duruşma için geri getirilirdi. Bu arada sorgu memurları daha sonra kullanabilecekleri kanıtlar için notlarını incelerdi.¹¹⁶

Tutuklandıktan sonra mümkün olan en kısa sürede ve en geç üç gün içinde, mahkûm bir engizisyon yargıcısıyla yapacağı üç görüşmenin ilkinde çağırılırdı. Her sorgu ayrı bir günde yapılırdı; ancak tek bir sorgu birkaç gün de sürebilirdi. Bu sorgulamalar sırasında engizitör mahkûma doğruyu söylemesini ve suçlarını itiraf etmesini öğütlerdi. Eğer mahkûm 'kendiliğinden' itiraf ederse, itirafı kabul edilirdi. İtiraf etmeyi reddederse, yargılama bir sonraki aşamaya geçerdi. Bu sorgulamaların fiilen yürütülmesi büyük ölçüde sorgu yargıcının takdirine bırakılmıştı. İlki genel sorulara ayrılırdı: tutuklanma nedenini bilip bilmediği ya da tahmin edip etmediği, şeceresi, geldiği yer, mesleği, yabancı ülkelere seyahat edip etmediği vb. Daha sonra engizisyon, mahkûmlara yöneltilecek soruların listelerini geliştirdi. Bu listeler mahkûmlara ilgili tüm soruların sorulmasını ve engizisyonun on sekizinci yüzyılda yapmaya başladığı gibi tüm mahkûmların kısa biyografilerini yazmasını sağladı.¹¹⁷

Orta Çağ'daki sefelinin aksine, İspanyol Engizisyonu mahkûmun bir avukata sahip olmasına izin veriyordu (ilk dönemde kendi seçtiği, ancak daha sonra mahkeme tarafından atanan). Ancak avukat müvekkiliyle sadece engizisyon mahkemesi üyelerinin huzurunda konuşabilirken, noter de konuşmaları yazıyordu. On altıncı yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu avukatlar engizisyonun üyeleri olarak tanınıyordu ve sanığa pek güven vermiyorlardı. Genel tavsiyeleri itiraf etmektir. Bu durumda beraat edenlerin sayısıysa oldukça azdı.¹¹⁸ Bu kamu avukatlarının ciddiyeti konusunda bazı ihtilaflar vardır; bazı tarihçiler onları son derece

---

¹¹⁵ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 43-44.

¹¹⁶ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 68.

¹¹⁷ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 25-26.

¹¹⁸ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 66-67.

profesyonel olarak görürken, diğerleri çıkar çatışmaları nedeniyle tehlikeye düştüklerini düşünmektedir.¹¹⁹ Sanık kendi avukatını seçemiyor, ancak mahkeme tarafından atanan iki ya da üç avukat arasında seçim yapabiliyordu. Avukatın gerçek bir avukat gibi davranması ve tanıkları sert bir şekilde çapraz sorguya çekerek ve sanığın davranışlarını en olumlu şekilde sunarak delilleri çarpıtmak için elinden geleni yapması düşünülmüyordu, ancak esas olarak sanığı tam bir itirafta bulunarak mahkemeye uzlaşmaya ikna etmek için çaba göstermesi gerekiyordu.¹²⁰

Avukatın ilk görevi engizisyon yargıcınıninkiyle aynıydı: mahkûmun suçlu olup olmadığını öğrenmek. Eğer mahkûm masumsa, avukat bunu tüm yasal yollarla kanıtlamaya çalışmalıydı. Eğer mahkûm suçluysa, itiraf ettirmek için elinden gelen her şeyi yapmalıydı. Avukat mahkûmla ancak bir sorgu yargıcı ve söylenen her şeyi yazan bir noter huzurunda görüşebilirdi. Avukat onlara tanıkların ifadelerini ve mahkûmun itirafını okutabilirdi, ancak mahkûm itirafına devam etmek isterse avukat odadan çıkmak zorundaydı. Duruşmadan sonra avukat, yargılamanın gizliliğini korumak ve tüm belgeleri engizisyon memurlarına devretmek zorundaydı.¹²¹

Sorgulayıcı yargılamanın yürütüldüğü koşullar, gerçekten tam ve etkili bir savunma yapılmasını engellemiştir. Avukat ile müvekkili arasındaki her türlü istişare engizisyon yargıcının önünde yapılmak zorundaydı; iddia makamının tanıklarının isimleri her ikisine de açıklanmadığından ve suçlamalar somut ayrıntılardan yoksun olabileceğinden, her iki taraf da kördü ve varsayımlarla hareket etmek zorundaydılar.¹²²

Sapkınlık suçunun tam olarak kanıtlanması için, en az iki meşru tanık gerekiyordu. Tanıkların ifadeleri maliye memuru, noter, engizisyon memuru ve iki dürüst kişinin huzurunda onaylanırdı. Gerekirse tanıklar, mahkûmun da isteğiyle, daha fazla sorgulanmak üzere geri çağrılırdı.¹²³

Sanık tarafından kullanılan başlıca savunma stratejileri, suçlamaların gerçek iddialarını reddetmek, iddia makamının tanıklarının kendisinin can düşmanı olduğunu iddia etmek ya da aşk, tutku, öfke, kadın veya köylü olmak gibi hafifletici (!) nedenler öne sürmektir. Avukatın

---

¹¹⁹ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 44.

¹²⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 50.

¹²¹ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 27; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 14.

¹²² Turberville, *La Inquisición Española*, 51.

¹²³ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 27.

savunmasını aldıktan sonra, soruşturma aşaması kapatılabilir ya da sanık işkenceye maruz bırakılabilirdi.¹²⁴ İşkence, tüm deliller toplanana kadar kullanılmıyordu.¹²⁵

Bir sanığın kullanabileceği birkaç savunma yöntemlerinden biri de sanıkların kendilerine karşı düşmanlık besleyen ve bu nedenle ihbarlarını inat uğruna yapmış olabilecek kişilerin isimlerini vermesiydi. Bu tutumu doğrulamak ya da yalanlamak için özel tanıklar getirilirdi. Eğer bir sanık kendisini suçlayanların ‘ölümcül düşmanlıklarını’ kanıtlayabilirse, kendini kısmen affettirme şansına sahip olurdu. Ancak sanık kendisini ihbar eden kişi ya da kişileri tahmin edemezse, bu durum tartışmalı hale gelirdi. Bir sanık kendisini suçlayanın düşmanlığını başarıyla kanıtlasa bile, beraat için kendi iyi ahlaki karakterini göstermesi gerekiyordu.¹²⁶

Orta Çağ engizisyonunda olduğu gibi, sanığın en umutlu savunma hattı, kendisine karşı yalan suçlamalarda bulunabileceğini düşündüğü herhangi bir düşmanını çağırmaktı. Eğer bu ölümcül düşman tanıklar arasındaysa, tanıklığı geçersizdi; ancak bu savunma yöntemi doğru ya da yanlış olmayı göze almak anlamına geliyordu. Savunmacı, sanığın iyi şöhretini, sağlam ilkelerini ve dini uygulamalarını onaylayan kendi tanıklarını da getirebilirdi. Ayrıca aşırı gençlik, delilik, sarhoşluk ya da benzeri bir yetersizlik ya da sapkın bir niyetin olmaması gibi hafifletici sebepler de ileri sürebilirdi. Fakat engizisyon, delilik iddiası karşısında her zaman şüpheyle yaklaşmış ve bugün bir yargıcın akıl hastanesine göndermekte tereddüt etmeyeceği pek çok kişi, engizisyon mahkemesi tarafından kazığa oturtulmuştur. Her halükârda, delilik iddiasının işkence kullanılarak kanıtlanması muhtemeldi ve sapkın niyetlerini inkar edenlere kesinlikle işkence yapılıyordu.¹²⁷

Suçlayanlar ve suçlananlar hiçbir zaman karşı karşıya getirilmemiştir ki bu modern hukukta düşünülemez bir uygulamadır. Dolayısıyla, mahkûmun hayatı tehlikedeysen delilleri geçersiz kılmak için yapacağı her türlü girişim tamamen varsayıma dayanmak zorundaydı. Kendisini sebepsiz yere ihbar etmiş olabilecek kişisel bir düşmanın adını hafızasında araması ve şu ya da bu çevreden alınmış olabilecek herhangi bir delilin kendisi söz konusu olduğunda itibar görmemesi gerektiğini göstermesi gerekiyordu.

Mahkeme, sunulan mazeretleri ve delilleri kabul etmede keyfi davranmıştır. Dolayısıyla, sadece kişisel temizliğe gösterilen özen, bir kişiyi gizlice Yahudilik ya da İslam’ı uygulamaktan

---

¹²⁴ Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages* (New York: Cambridge University Press, 2010), 3/1-35.

¹²⁵ John H. Langbein, *Torture and the Law of Proof* (Chicago: University of Chicago Press, 1977), 77.

¹²⁶ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 44-45.

¹²⁷ Turberville, *La Inquisición Española*, 51.

mahkûm etmek ve böylece hayatına mal olmak için yeterli olabiliyordu. Sistem doğal olarak, bazen muazzam boyutlara ulaşan yanlış suçlamalara yol açıyordu.

Engizisyon sürecinin karakteristik özellikleri modern adalet ve hakkaniyet kavramlarıyla çatışıyordu. Tüm ispat yükü sanığın üzerindeydi ve sanık aynı zamanda kendisini etkili bir şekilde savunacak araçlardan mahrum bırakılmıştı. Gizlilik ortamı, sanık ile ailesi ve arkadaşları arasında her türlü temasın yasaklanması, tanıkların isimlerinin gizlenmesi, gerçekten etkili bir savunma avukatının yokluğu, sorgulama fırsatının olmaması, işkence kullanımı ve duruşmanın sinir bozucu yavaşlığı, tüm bu dezavantajlar bir araya gelerek sanığın masumiyetini kanıtlamasını olağanüstü derecede zorlaştırırdı. Neredeyse hiçbir aşılmaz engeli olmayan tek bir çıkış yolu vardı; o da engizisyonun istediğini yapmak, kendisine yöneltilen suçlamaların doğru olduğunu itiraf etmek, tövbe etmek ve uzlaşmaktan ibaretti.

Duruşmanın sonunda avukatlar, ilahiyatçılar ve akademisyenler “Consulta de Fé” adı verilen bir oturumda sanığın suçluluğu ve cezası hakkında müzakere ederlerdi. Anlaşmazlığa düştüklerinde, Yüksek Mahkeme’nin (Suprema) oy hakkı vardı. Suprema’nın mahkeme meselelerine müdahalesi sıklaştıkça, Consulta de Fé’nin önemi büyük ölçüde azaldı ve daha sonra engizisyon yargılamasının bu aşaması kaldırıldı. İstişare davanın derhal karara bağlanmasıyla sonuçlanabiliyordu ya da kanıtlar yetersizse veya başka bir nedenden ötürü şüphe duyuluyorsa işkenceye başvuruluyordu. Mahkûmiyet için yeterli kanıt bulunamazsa, dava genellikle kapanmak yerine askıya alınırdı: sanık serbest olsa bile, dava her an yeniden açılabilirdi. Bir sanığın suçsuz bulunduğu son derece nadir durumlarda, karar duruşma sırasında özel olarak açıklanırdı. Ancak davaların ezici çoğunluğu suçlu hükmüyle sonuçlanırdı.¹²⁸

Yargılamanın son aşaması cezanın resmi olarak açıklanmasıydı. Küçük suçlardan hüküm giyenler için bu, engizisyon sarayında özel olarak yapılırdı; ancak ciddi suçlar için bu, büyük bir kamusal törene ya da Auto de Fé’ye ayrılmıştı. Auto de Fé’ye katılması gerekenlerin çoğu, olay gününün sabahına kadar kendilerine verilecek cezanın niteliği hakkında bilgilendirilmezdi, bu sırada seyircilerin suçlarının niteliğini anlamalarını sağlayan karakteristik bir şekilde giydirilirdi; en suçlu olanlar, kazıkta can vermesi gerekenler, itiraf etmeleri ve ruhlarını kurtarmaları için son bir şans vermek üzere bir gece önce ilan edilirdi. Hükümler esasa ilişkin olsun ya da olmasın, yani sanığın suçlu bulunduğu suçlar ayrıntılı bir şekilde sıralansın ya da sıralanmasın, verilebiliyordu. Bunlardan ilki bazen o kadar uzun olurdu ki okunması saatler

---

¹²⁸ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 45. Turberville, *La Inquisición Española*, 51.

alırdı.¹²⁹ Özetle belirtmek gerekirse İspanyol engizisyon usulünün en belirgin özellikleri işkence kullanımını, savunmanın dezavantajlı konumu ve engizisyon başkanının tüm süreçte oynadığı öncü roldü.

1.5. Engizisyon Memurları

İspanyol Engizisyonu hem kapsam hem de boyut olarak Avrupa'nın geçmişindeki engizisyonlardan radikal bir değişiklikti. Ayrıca örgütlenme şekli de diğer engizisyonlara göre çok farklıydı. Daha önceki engizisyonlar nispeten düzensiz, spontane ve münferit olaylardı ve sadece kilisenin kontrolü altındaydılar. Buna karşılık İspanyol versiyonu son derece gelişmiş, sistematik ve bir ulusun hükümeti tarafından yönetiliyor olup Avrupa'da kraliyetin doğrudan kontrolü altına giren tek engizisyondu.

İspanyol Engizisyonu birçok yönden iyi yönetilen herhangi bir işletmeye benziyordu. Yeni fırsatlar ortaya çıktıkça faaliyetlerini genişletme yeteneği gibi böyle bir organizasyonun birçok avantajına sahipti. Ancak aynı zamanda herhangi bir işletmenin karşılaştığı sorunların çoğuna da sahipti. Örneğin, çeşitli kademeleri arasında etkili kanallar oluşturmak ve bunları korumak, politikaları ve kararları üst düzey yöneticilerden alt şubelerine sorunsuz bir şekilde iletmek zorundaydı. Engizisyon, işletmeler için ortak olan başka sorunlarla da karşılaştı. Vose'ye göre, engizisyonlar sıradan kurumsal varlıklardı ve tüm bu tür kurumlar gibi, az çok bir bütçe içinde kalarak verimli bir şekilde politika oluşturmak ve uygulamak için mücadele ediyorlardı.¹³⁰

Her büyük şirket gibi engizisyonun da çok çeşitli pozisyonları dolduran çok sayıda kişiyi istihdam etmesi gerekiyordu. İcra müdürlerine, orta düzey yöneticilere, idarecilere, sekreterlere, ekonomistlere, hukuk yardımcılara, kayıt tutuculara ve güvenlik görevlilerine ihtiyacı vardı. Kısacası, engizisyon geniş ve büyük bir bürokratik organdı. Bu insanlar örgütün günlük işlerini yürütüyor ve sorunsuz çalışmasını sağlıyordu. Vose'ye göre, tüm güçlü kurumlar gibi engizisyonlar da son tahlilde bireylerin çabaları sayesinde işliyordu. Bunlar az ya da çok merkezî bir liderlikten, bir mahkemenin günlük faaliyetlerinin büyük kısmını yürüten yerel sorgu yargıçlarına, danışmanlara, hapisane görevlilerine ve silahlı ortaklara kadar uzanıyordu.¹³¹

---

¹²⁹ Turberville, *La Inquisición Española*, 52.

¹³⁰ Robin Vose, "Introduction to Inquisition Policies and Proceedings Documents" (Rare Books & Special Collections, 2010).

¹³¹ Vose, "Introduction to Inquisition Policies and Proceedings Documents".

Başlıca engizisyon memurları şunlardır:¹³²

1. Büyük Engizitör (Grand Inquisitor)

Görev tanımı: Engizisyonu denetleyerek ve Katolikliğe samimiyetsiz bir şekilde geçenlerin kökünü kazıyarak, Hristiyanlığın İspanya ve ötesine yayılmasına yardımcı olup teşvik etmek. Aynı zamanda bu hayati rolde, Yüksek ve Genel Engizisyon Konseyi'ne de başkanlık edebilmek.

Barındırması gereken beceriler: İyi liderlik, İspanya'yı Hristiyanlığa döndürmeye adanmışlık, birkaç yıl görevde kalmaya istekli olmak.

Genel engizitör olarak da adlandırılan büyük engizitör, İspanyol Engizisyonu'nun başı olarak görev yapıyordu. Büyük engizitör kraliyet tarafından atanmasına rağmen, seçiminin Papa tarafından onaylanması gerekiyordu. Ancak diğer engizisyon yetkililerini atama yetkisine sahipti ve bu pozisyonlar hükümetle iş birliği içinde dolduruluyordu. Bu düzenleme engizisyonun gerçek kontrolünü Katolik Kilisesi'nden ziyade kraliyet hükümetinin eline verdi.¹³³ Dominiken bir rahip olan Tomás de Torquemada, İspanyol Engizisyonu için ilk büyük engizitör olarak görev yaptı. Tüm mahkemeleri kontrol edip prosedür kurallarını belirledi.

2. Engizitör (Inquisitor)

Görev tanımı: Büyük engizitöre karşı sorumludur. Bir ön cephe pozisyonu olarak İspanya'dan sapkınlığın kökünü kazımak için kararları müzakere etmek ve kanıt toplamak için oldukça fazla mesai harcamak temel görevleri arasındadır.

Barındırması gereken beceriler: İlahiyat eğitimi gerekli değildir, ancak hukuk konusunda bilgili olmak gerekir. Üniversite hukuk diploması veya vergi tahsildarı olarak mevcut pozisyon belirgin bir avantaj olarak kabul edilir.

3. Bilirkişi (Calificador)

Görev tanımı: Bu görevde mahkemeye getirilen davaların esasını değerlendirip, kanıtları dinlemek ve sapkınlık suçunun işlenip işlenmediğine, tutuklama gerekip gerekmediğine karar vermek vardır.

Barındırması gereken beceriler: İyi dinleme ve karar verme becerilerinin yanı sıra teolojik bir geçmiş bu rol için alışılmış olandır.

---

¹³² Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 33.

¹³³ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 61-62.

Görevleri ücretsiz olmasına rağmen, sanık aleyhindeki belgesel kanıtların ön incelemesini yapmak veya bir yazar söz konusu olduğunda yayınları incelemekle yükümlü olan ve calificadores olarak bilinen uzmanlar büyük önem taşıyordu, çünkü bir davanın ilk bakışta daha ileri bir eylemi haklı çıkarıp çıkarmayacağına karar vermek onlara düşüyordu. Luthercilikten şüphelenilen kişilerin ve ortodoksluğundan şüphe edilen akademisyenlerin davalarında özellikle önemli bir rol oynadılar. Aynı zamanda kitap sansürü engizisyonun ana görevlerinden biri haline geldiğinde, niteleyiciler sürekli olarak sapkın olduğundan şüphelenilen literatürü incelemeye çağrıldılar.¹³⁴

4. Polis Şefi (Alguacil)

Görev tanımı: Şüphelilerin tutuklanıp hapse atılmasından ve mallarına el konulmasından sorumlu kişidir. Bu görevde ayrıca itiraf almak için yaratıcı yöntemler uygulamak ve kişinin ne gerekiyorsa yapmaya hazır olması beklenmektedir.

Barındırması gereken beceriler: Bu görevde başarılı olmak için azim, kararlılık ve duygusuzluk aranan şartlardır.

5. Savcı (Fiscal)

Görev tanımı: Engizisyonun tam kalbinde bir iş olup; suçlamaları sunmak, söylentileri araştırmak ve tanıklardan gerçeği öğrenmek başlıca görevleridir.

Barındırması gereken beceriler: Kovuşturma sürecini yürütme becerisi esas olandır. Kişiden gerektiğinde zihinsel ve fiziksel işkence yapması da beklenmektedir.

6. Noterler (Notarios)

Görev tanımı: İki tip noter bulunmaktaydı. Biri Sanıkların ve tanıkların ifadelerini kaydetmek için sorgulamalar sırasında hazır bulunarak tüm yaşananların ayrıntılı bir kaydını tutmakla görevli iken, ötekisi sanıkların gözaltına alındıktan sonra mallarını kaydetmekten hem yanlarında ne olduğunu hem de adlarına sahip oldukları diğer mülkleri ayrıntılı olarak not etmekten sorumluydu. Kısacası bu iki tip noterden biri itiraflar için, diğeryise mülk içindi.

Barındırması gereken beceriler: İlki için detaylara dikkat etmek, hızlı ve anlaşılır yazma yeteneği, iyi bir hafıza ve organizasyon becerileri gerekirken, ikincisi için iyi kayıt tutma becerileri ve mülkün değerli olup olmadığını anlama yeteneği gerekliydi.

---

¹³⁴ Turberville, *La Inquisición Española*, 41.

Noterler engizisyon mekanizmasının önemli bir parçasıydı. Görevleri sorgulamaların ve sürecin diğer eylemlerinin ayrıntılı notlarını almak ve arşivlerle ilgilenmekti. İspanyol Engizisyonu'nun ilk günlerinde raporlar bazen kaba ve bölük pörçüktü. Yüce Makam'ın (Kutsal Ofis) sürekli telkinlerine rağmen belgeler her zaman dikkatle korunmuyordu; ancak zaman geçtikçe engizisyon, paha biçilemez değerde sayısız soyağacı verisi de dahil olmak üzere pek çok bilgi malzemesi sakladı. Herhangi bir zamanda sapkınlıkla suçlanan tüm aileler biliniyordu ve ülkenin herhangi bir yerindeki mahkemede yargılanan bir sanığın ifadeleri genellikle İspanya'nın diğer ucundaki başka bir mahkemenin arşivlerinde kontrol edilebiliyordu.¹³⁵

7. Muhbirler (Familiars)

Familiar adı verilen muhbirler genellikle siyah giyinen ve pelerinlerinde Aziz Dominik'in beyaz haçı bulunan meslekten olmayan kişilerdi. Sanıkları yakalamakla görevliydi ve engizisyoncuları koruyorlardı; bunun karşılığında silah taşıma ve diğer görevlilerin yararlandığı ayrıcalıklardan yararlanma yetkileri vardı. Familiar statüsü bir onur olarak kabul edilirdi ve rütbeleri genellikle soylular tarafından doldurulurdu.¹³⁶ Engizisyon birçok Familiars'i işe aldı; bir noktada Valencia şehrinde her kırk iki kişiye bir tane düşüyordu. Engizisyonunda tanınmış olmak, prestij, ekstra maaş veya emekli maaşı gibi kişisel kazançlara açılan bir kapıydı. Dahası, engizisyondaki işler genellikle babadan oğula geçerdi, böylece aileler nesiller boyu bundan faydalanabilirdi.¹³⁷

Engizisyon mahkemeleri ile laik mahkemeler arasında, kendileri de suç işlemiş olan Familiarların yargılanması konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Meslekten olmayan kişiler oldukları için, laik yargı kolu onların yargılanması sorumluluğunu üstlendi, ancak 1518'de I. Carlos engizisyonun tarafını tutarak Familiarlar üzerinde yasal yargı yetkisi verdi ve engizisyonun zaten hatırı sayılır olan gücünü daha da artırdı. Bu karar, efendileri tarafından hafife alınacaklarını bilen Familiarlara uygunsuz davranışlar için ruhsat verdi. Muhbir ve casus olarak hareket etmeleriyle ün kazandılar, ancak şüphelilerin mahkemelere ihbarlarının çoğu komşular, tanıdıklar ve iş rakipleri tarafından ya dini bir görev olarak algılandıkları için ya da kişisel kin, kıskançlık veya nefret nedeniyle yapılıyordu.¹³⁸

8. Komiserler (Comisarios)

---

¹³⁵ Turberville, *La Inquisición Española*, 41.

¹³⁶ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 65; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 65; Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 64.

¹³⁷ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 64.

¹³⁸ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 65-66; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 65.

Öncelikle kırsal kesimdeki din adamlarından seçilen komiserler genellikle Kutsal Ofis adına hareket eden ve ona şüpheliler hakkında bilgi sağlayan bölge rahipleriydi. Engizisyonun taşradaki çalışmalarını yürütebilmesi için onların iş birliği şarttı.¹³⁹

Comisarios ve Familiares'in başlıca sorumluluğu buldukları şehir, kasaba ya da kırsal kesimde dolaşarak ihbarları almak ve belgelemektir. Bunlar daha sonra mahkemenin yargıçlarına iletilirdi. Eylemlerini düzenleyen pek çok kural vardı. Örneğin, ifadelerin uydurma ya da çarpıtılmış olmadığından emin olmak için ifadeleri yalnızca noter huzurunda dinlemeleri gerekiyordu.¹⁴⁰

Yargıçlar Familiares, Comisarios ve diğer görevlileri halktan seçerken dikkatli olmak zorundaydı çünkü bu kişiler nispeten daha az eğitimliydi. Pamplona piskoposunun 1553 yılında başka bir din adamına gönderdiği bir mektup bu durumu göstermektedir. Piskopos, kendi bölgesindeki comisarios'ların eğitimsiz aptallardan başka bir şey olmadığından ve bunun da yaptıkları işi sorgulanır hale getirdiğinden yakınuyordu.¹⁴¹

Comisarios ve Familiares havuzunun kalitesini yükseltmek amacıyla, yıllar içinde Suprema bir dizi kılavuz yayınladı. Örneğin, 1604 yılında yayımlanan bir dizi yönergede kısmen şöyle deniyordu: *"Halledilmesi gereken işin ciddiyetini göz önünde bulundurarak sizlerden, söz konusu komiserlerin seçiminde iyi, bilgili, erdemli ve sağduyulu kişileri seçmenizi ve böylesine önemli bir pozisyonun gerektirdiği nezaketle muamele görebilmeleri için bağış veya gelire sahip olmalarını talep ediyoruz."*¹⁴²

Familiares gibi meslekten olmayan çalışanların seçimiyle ilgili bir sorun da genellikle bu kişilerin Limpieza de Sangre yani "kanlarının saflığının" teyit edilmesinin gerekmesiydi. Bu, gerçek İspanyolların ailelerinde Yahudi ya da Müslüman mirasından hiçbir iz bulunmadığı fikrine atıfta bulunuyordu. Limpieza de Sangre'yi kanıtlamak için gereken nitelikler dönemden döneme ve bölgeden bölgeye değişiyordu. Örneğin; bazen bir başvuru sahibinin yasal olarak hazırlanmış aile soyağaçları veya başka kanıtlar sunması gerekiyordu. Vose'ye göre Limpieza

---

¹³⁹ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 66.

¹⁴⁰ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 64-65.

¹⁴¹ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 196; Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 65.

¹⁴² Sara T. Nalle, "Inquisitors, Priests, and the People During the Catholic Reformation in Spain", *The Sixteenth Century Journal* 4/18 (1987), 564.

bazı engizisyon personeli için ciddi bir mesele olmaya devam etti ancak her zaman tartışmalıydı ve uygulama düzensizdi.¹⁴³

Engizisyonun ayrıcalıkları hakkında genelleme yapmak zordur. Bu ayrıcalıklar çağdan çağa değişiyordu; bazılarında yalnızca ücretli memurlar yararlanabiliyordu; bazıları genel olarak tanınırken, bazıları Cortes ya da laik güçler tarafından şiddetle tartışılıyordu. Bourbon hanedanı 18. yüzyılın başında tahta çıkana kadar, ücretli devlet memurları normalde ulusal vergi ödemekten muaftı. Familiareslerin bu ayrıcalığın kendilerine de tanınması talebi, ısrar etmelerine rağmen hiçbir zaman kabul edilmedi. Engizisyoncular zaman zaman tüketim vergilerinden ve diğer yerel yükümlülüklerden muafiyet elde etmeye çalıştılar. Bazı yerlerde başarılı oldular, ancak bu ayrıcalığın elde edilmesi sürekli tartışmalara yol açtı.¹⁴⁴

Diğer ayrıcalıklar kısaca şöyle özetlenebilir: engizisyoncular seyahat ederken ücretsiz konaklama ve özel fiyatlarla yemek yeme hakkına sahiptiler ve sıradan vatandaşların aksine askerlerin konaklama masraflarını karşılama yükümlülüğünden muaftılar. Hem familiarların hem de Kutsal Ofis'in sıradan görevlilerinin sahip olduğu bir diğer hak da silah taşıma hakkıydı. Bu durum, nüfuzlu suçluların tutuklanması gibi bazı görevlerin yerine getirilmesinin bazen tehlikeye yol açtığı gibi temel bir gerekçeye dayandırılabilir; ancak uygulamada, aralarında bazı sorumsuzların da bulunduğu çok sayıda kişinin, kendi çıkarları için ve bazen de kamu refahının zararına olacak şekilde silahlandığı gerçeği ortaya çıkıyordu. Ancak ayrıcalıkların en değerlisi yargı bağımsızlığıydı. Din adamları her halükârda laik adaletin ulaşamayacağı kişilerdi.¹⁴⁵

1.6. Ceza Sistemi ve İşkenceler

İspanyol Engizisyonu, Orta Çağ engizisyonu gibi, şüphe uyandırmayı bir suç olarak görüyor ve ağırlığıyla orantılı olarak hafif, orta ya da ağır olarak cezalandırıyordu. Bu nedenle, Kutsal Ofis'in önüne çıkarılan bir adamın itibarına tek bir leke sürülmeden maddi olarak kurtulması olağanüstü zordu. Eğer mutlak masumiyetine dair en ufak bir şüphe varsa, hafif şüpheli ilan edilirdi. Engizisyonun bu kıyıcı işleyişi halk arasında: *“Bir adam engizisyondan yanmadan çıkabilir, ama mutlaka kavrulur.”* sözünün yayılmasını sağlamıştır.¹⁴⁶

¹⁴³ Vose, “Introduction to Inquisition Policies and Proceedings Documents”, 64-65; Turberville, *La Inquisición Española*, 43.

¹⁴⁴ Turberville, *La Inquisición Española*, 43-44.

¹⁴⁵ Turberville, *La Inquisición Española*, 44.

¹⁴⁶ Turberville, *La Inquisición Española*, 55-56.

Engizisyonun emrinde çok çeşitli cezalar vardı.¹⁴⁷ Farklı cezalar genellikle suçun işlenişine, kanıtların durumuna, itirafın yapıldığı zamana ve son olarak mahkûmun engizisyon önündeki ilk duruşması olup olmadığına bağlı olarak kombinasyonlar halinde kullanılırdı. Cezanın en dramatik şekli, hükümlü ölmüş ya da kaçmışsa, şahsen ya da kukla olarak infaz edilmek üzere laik şubeye teslim edilmesiydi.¹⁴⁸ Ölmüş sapkınların kemiklerinin topraktan çıkarılıp yakılarak onların anısının mahkûm edilmesi (damnatio memoriae)¹⁴⁹ diğer bir deyişle cesetlerin ritüel olarak cezalandırılması, ölmüşlerin hatıraları ve duaları içinde yaşayan bir toplum üzerinde itici ve rahatsız edici bir etkiye sahipti.

Hafif suçlar için ve suçlunun kolayca itiraf edip kiliseyle uzlaşmak istemesi halinde ceza hafif olabilirdi. Mahkûm haftada bir gün oruç tutmaya, belirli günlerde belirli sayıda dua okumaya, utanç işareti olarak boynunda bir yularla her Pazar kiliseye gelmeye ya da hacca gitmeye mahkûm edilebilirdi.¹⁵⁰

Fiziksel cezanın daha yaygın bir biçimi de kırbaçlamaydı. Kırbacın işkence aleti olarak kullanımını Hristiyan geleneğinde çok eskidir. Ancak bir ceza olarak çok ağırdı, aşağılanma ve utanç damgası taşıyordu ve mahkemenin ilk dönemlerinde kullanımına karşı sert protestolar vardı. Prensip olarak, sadece düşük sosyal statüdeki kişilere karşı kullanılabilirdi. Engizisyonunda sanki genellikle “sokaklarda kırbaçlanmaya” mahkûm edilirdi; bu durumda (eğer erkekse) beline kadar soyulmuş olarak görünür, daha fazla utanç için genellikle bir eşeğe bindirilir ve sokaklarda usulüne uygun olarak kırbaçlanırdı. Bu yolculuk sırasında yoldan geçenler ve çocuklar sanığa taş atarak onu küçümsediklerini gösterirlerdi. Kadınlar da erkeklerle aynı şekilde kırbaçlanırdı. Herhangi bir yaş sınırı da yoktu, onlu yaşlardaki kızlarla yetmiş ya da seksen yaşındaki kadınların aynı muameleye tabi tutulduğunu gösteren vakalar kayıtlara geçmiştir. Sanıklar için en fazla iki yüz kırbaç cezası öngörülmesi genel kural olup yüz kırbaç cezası yaygın olandı.¹⁵¹

Suçlulara verilen cezalar çok çeşitliydi. Kefaret, uzlaşma ve kazıkta yakma olmak üzere üç kademe mevcuttu. Küfür ve iki eşlilik gibi daha küçük sapkınlıklar için kefarete, Yahudileşme gibi büyük sapkınlıklar için ise uzlaşma cezaları veriliyordu. Cezalar uzlaşmadan daha hafif olma eğiliminde olsa da her ikisi de para cezaları ve ruhani gerekliliklere ek olarak fiziksel zorluklar içeriyordu. Cezalandırılanlar ve uzlaştırılanlar, utançlarını kamuya duyurmak için birkaç ay veya

¹⁴⁷ Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, 2010, 3/121-208.

¹⁴⁸ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 30.

¹⁴⁹ Schwerhoff, *Engizisyon*, 59.

¹⁵⁰ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 70.

¹⁵¹ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 252; Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 68; Turberville, *La Inquisición Española*, 56.

daha uzun bir süre boyunca sanbenito adı verilen parlak sarı önlükler giymek zorundaydı.¹⁵² Diğer cezalar arasında para cezaları, sürgün, mallara el koyma, kürek ve hapis yer alıyordu. Yaygın bir ceza olan sürgün, toplumda kötü etkisi olduğu düşünülen kişilere verilirdi. Bazen erkekler kraliyet mensuplarını taşıyan devasa gemilerde kürekçi olarak hizmet etmeye mahkûm edilirdi. Bu o kadar ağır bir işti ki çoğu durumda ölüm cezası anlamına geliyordu.¹⁵³ Aynı anda birkaç farklı ceza verilebiliyordu. Örneğin Alonso Ribero, 30 Mayıs 1672'de Granada'da engizisyon belgelerinde tahrifat yapmaktan mahkûm edildi ve dört yıl bölgeden sürgün, altı yıl kürek ve 100 kırbaç cezası aldı. Bir başka davada, dine küfretmekle suçlanan Francisco de Alarcon'a beş yıl sürgün, beş yıl kürek, 200 kırbaç ve para cezası verildi.¹⁵⁴ Uzlaştırılanlar, onlarca yıl önce gerçekleşmiş olsa bile, inatlarından bu yana edindikleri tüm mülkleri de kaybettiler. Ayrıca, avukatlık, toprak ağalığı, eczacılık, baharatçılık, hekimlik, cerrahlık, kan alma ve tellallık gibi çeşitli mesleklerden menedildiler. Kamu görevlerinde bulunmaları da yasaklandı. Uzlaştırılanların altın ya da mücevher takmaları, silah taşımaları, atlara binmeleri yasaklandı. Meslek, ulaşım ve kıyafet konusundaki bu kısıtlamalar mahkûmların soyuna da uygulanıyordu.¹⁵⁵

İster kendiliğinden ister işkence sonucu olsun, tövbe ettiğini açıklayan herhangi bir hükümlü söz konusu olduğunda, kilisede “uzlaşma” doğal olarak gerçekleşirdi. Suçlu, bir haçın önünde Katolik dinini tüm ayrıntılarıyla kabul ettiğine; her türlü sapkınlığı, özellikle de mahkûm edildiği sapkınlığı lanetlediğine ve tövbesinin bir göstergesi olarak kendisine verilen cezayı tamamen kabul ettiğine dair yemin etmek zorundaydı. Bu feragat, “hafif” ya da “şiddetli” olarak adlandırılırdı. İlk durumda (de levi) mahkûm edilen kişi, cezaya uyma taahhüdünde başarısız olması durumunda günahsız sayılması gerektiğini; ikincisinde (de vehementi) ise böyle bir durumda yeniden kafir olmuş biri olarak görülmesi ve muamele görmesi gerektiğini eklerdi. Mantıksal olarak, bu tür bir uzlaşma yalnızca bir kez gerçekleştirilebilirdi. Daha sonraki herhangi bir mahkûmiyet, ilk tövbenin samimi olmadığını açık bir kanıtı olarak kabul edilirdi ve suçlu kazığa mahkûm edilirdi.¹⁵⁶

Nihai ceza ise “rahatlatma”ydı.¹⁵⁷ Kilise, mahkûmu adaletin seküler koluna teslim ederek, insan hayatına kıymama yönündeki kendi ilkelerini ihlal etmekten kaçınmış oluyordu.

---

¹⁵² Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 45.

¹⁵³ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 78.

¹⁵⁴ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 252.

¹⁵⁵ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 46.

¹⁵⁶ Roth, *A History of the Marranos*, 118-119.

¹⁵⁷ Yakılarak öldürülmek üzere devlet yetkililerine teslim edilmeyi ifade eden örtmece bir söylem.

İki tür insan bu nihai cezaya çarptırılırdı: pişmanlık duymayan sapkınlar ve tekrar sapkınlığa dönenler. Halihazırda ölmüş olanların yargılanması ve cezalandırılması yaygındı; doğal nedenlerle ya da engizisyon hücrelerinde ölmüş olabilecek sapkınların kemikleri mezardan çıkarılır, mahkûm edilir ve yakılırdı. En azından engizisyonun ilk yıllarında “rahatlayanların” büyük çoğunluğu kuklaları yakılarak öldürülmüş, suçlananlar ise ülkeden kaçmış ya da saklanmışlardır.¹⁵⁸

Sapkınlığın son ve en korkunç cezası kazığa oturtulmaktı. Carena, kazıkta ölüm hepsinden korkunç olduğu için, en acımasız suçların bununla cezalandırılmasının uygun olduğunu açıklar; “*daha korkunç bir ceza bulunsaydı bu kullanılmalıydı*” der. Kuşkusuz, engizisyonun ilk günlerinde yakma cezaları çok daha fazlaydı, ancak o zamanlar istatistik tutulmuyordu. Bununla birlikte, kraliçe İsaabel’in sekreteri Pulgar’ın 1490’da başlayan kroniğinde yakılan sapkınların sayısının 2.000 olduğu ve Zurita’nın 1529’dan önce sadece Sevilla’da 4.000 kişinin öldüğünü tahmin ettiği belirtilebilir.¹⁵⁹ Engizisyon mahkemeleri özellikle bu dönemde çok sertti ve kazıkta yakma cezası en üst seviyedeydi. Engizisyonun 356 yılı boyunca tüm infazların dörtte üçünün ilk elli yılda gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 1478-1530 yılları arasında Valencia mahkemesine çıkarılan sanıklardan cezası bilinenlerin yüzde 41’i kazıkta yakılmaya mahkûm edilmiştir. Bu tür aşırı sonuçların ortaya çıkma olasılığı arttıkça, bireylerin itiraf ve ihbarda bulunmaları için üzerlerindeki baskı da artmıştır.¹⁶⁰

Karar ve ceza, genellikle bu durumdan haberdar edilen ve şehrin ana meydanında toplanan büyük bir kalabalığın önünde alenen açıklanıyordu. Sürecin bu noktasında, engizisyon kurbanlarının aslında hiçbir çıkış yolu yoktu. Sapkınlıktan hüküm giyenler bir tür cezayla karşı karşıya kalıyordu. Masum bir kişi itiraf etse ve kanıtlar yetersiz olsa bile, engizisyon yargıçları kendilerini koruma duygusuyla onları mahkûm edebilirdi. Yargıçlar merhamet göstererek zayıf ya da kararsız görünmek istemiyordu. 1565’te İspanya’daki engizisyonu gözlemleyen bir Papa temsilcisi şu yorumu yapmıştır: “*Burada adaletin en ateşli savunucuları, masum bir adamın mahkûm edilmesinin engizisyonun utanç duymasından daha iyi olduğunu düşünmektedir.*”¹⁶¹

İşkence ve İspanyol Engizisyonu popüler imgelemde neredeyse eşanlamli hale gelmiştir ve bunun haklı bir nedeni vardır: 15. yüzyılda standart bir yaklaşım olan işkence, engizisyon

---

¹⁵⁸ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 72; Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 46; *The Inquisition in the New World*, 42.

¹⁵⁹ Turberville, *La Inquisición Española*, 59-63.

¹⁶⁰ Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 49.

¹⁶¹ Murphy, *God’s Jury*, 65.

tarafından çok önemli olan suçluluğun kabulünü elde etmek için kullanılmıştır. Teknik olarak bir şüpheli yalnızca bir kez işkenceye maruz kalabilse de bu kısıtlamayı aşmanın yolları vardı. Bir seansın duraklatıldığından veya askıya alındığından bahsedilmesi, ertesi gün kuralları kesinlikle ihlal etmeden devam edilebileceği anlamına geliyordu. İtiraf elde edildikten sonra davanın ayrıntıları incelenir, gerekirse hüküm ve ceza verilir. Nadiren de olsa bazen beraat kararı verilebiliyordu. Engizisyonu bu kadar korkutucu yapan şey, isimsiz suçlamalarla gelişmesiydi. Sadece bu da değil, bir kez itirafta bulunulduktan sonra, şüphelinin dinden dönen başkalarının da adını vermesi gerekiyordu. Böylece engizisyona sürekli bir kurban akışı sağlanmış oluyordu. Bir sapkın kişinin kimliği ya da nerede olduğu konusunda yetkilileri uyarmayı reddetmek ya da bunu başaramamak da tutuklanmaya ve idama yol açabiliyordu.¹⁶²

Orta Çağ'da krallıkların ve hatta yerel laik otoritelerin bilgi almak için işkence kullanması oldukça yaygındı. Katolik Kilisesi daha önce kiliseyle ilgili davalarda işkence kullanımını yasaklamış olsa da Papa IV. Innocent 1252 yılında şüphelilerden gerçeği öğrenmek için işkence kullanımını resmen onayladı. O tarihten itibaren Papalık mahkemeleri, Avrupa ve Yeni Dünya'da sapkınlık vakalarını takip ederken işkenceyi de cephaneliklerine dahil ettiler. Orta Çağ Katolik Kilisesi, itiraf elde etmenin tek yolu işkence ise bunun "Hristiyanlık dışı" bir şey olduğunu düşünmüyordu. İşkencenin itirafa, itirafın da bağışlanma talebine yol açabileceği ve bunun da kişinin ruhunu kurtarabileceği düşünülüyordu. Başka bir deyişle, amaç aracı haklı çıkarıyordu.¹⁶³

Psikolojik eziyetler mahkûmu yıpratmaya yetmediğinde engizisyon mahkemeleri Orta Çağ işkencecilerinden yardım isterdi ve bu işkencecilerin itiraflara göre para aldıkları düşünüldüğünde, doğal olarak mahkûmlardan "gerçekleri" öğrenmek için hastalık derecesinde yaratıcı yöntemler geliştirirlerdi. Bu işkencecilerin en beceriklileri, İspanya'nın dört bir yanına dağılmış kutsal makamların farklı şubeleri tarafından çağrılıyor ve her seanstan para kazanıyorlardı.¹⁶⁴

Yargıçlar istenen itirafı elde etmek için işkence kullanımını onaylıyor, mağduru sefil bir hapisane hücrelerinden alıp korkunç işkence aletleriyle dolu bir odaya sürüklüyorlardı. İtiraf ettikten sonra bile kurban neredeyse kesin bir cezayla, hatta bazen ölümle karşı karşıya kalıyordu. Üstelik tüm bunlar kapalı kapılar ardında gerçekleşiyordu.¹⁶⁵

¹⁶² Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 37.

¹⁶³ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 70.

¹⁶⁴ *The Inquisition in the New World*, 35-36.

¹⁶⁵ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 68.

İşkence sırasında mahkûm, cinsel organını gizleyen küçük giysiler dışında çıplaktı. Bu durum şüphesiz çile sırasındaki çaresizlik duygusuna katkıda bulunuyordu. İşkencenin kullanımında ya da işkenceye maruz kalabilecek mahkûmların yaşlarında, onları öldürmekten ya da fiziksel olarak zarar vermekten kaçınma emri dışında bir sınır yokmuş gibi görünüyor. Bu nedenle yaşlı mahkûmlar bazen engizisyon tarafından uygulanan işkence türlerinden herhangi birine maruz kalmaya uygun olup olmadıklarını görmek için bir doktor tarafından muayene edilirdi.¹⁶⁶ Eğer uygun değillerse, yine de korkutarak itiraf ettirmek amacıyla işkence odasına getirilebilirlerdi. Normalde işkence cellat tarafından yapılırdı ve kurallar engizisyon görevlilerinin, piskoposun bir temsilcisinin ve tutanakları yazan bir noterin hazır bulunmasını gerektiriyordu. Yöntem ne olursa olsun, engizisyon işkence kullanımını sıkı bir şekilde düzenliyordu. Örneğin; seanslar bir seferde sadece birkaç dakika sürebilirdi. Ayrıca, sanığın sağlığını izlemek için bir doktorun hazır bulunması gerekiyordu. Bunun nedeni, bir itirafın ancak sanık yargılamayı duyup anlayabildiği ve buna göre yanıt verebildiği takdirde geçerli olmasıydı. Başka bir deyişle, mağdur işkence nedeniyle sorulara cevap veremeyecek kadar kötü yaralanmışsa itiraf geçersizdi. Ayrıca şüphelinin ölüme yakın olduğu anlaşılırsa, doktor oturumun sona erdirilmesini emreliyordu. Engizisyon temsilcileri her zaman hazır bulunur, sorular sorar ve her şeyi kaydederdi. Hatta kurbanın acı dolu çığlıkları bile kuru ve duygusuz bir şekilde not edilirdi. Kirsch, bu ürkütücü derecede sakın engizisyon kayıtlarının her bağırış, ağlayış ve şikayeti sadakatle kaydettiğini belirtmektedir.¹⁶⁷ Engizisyon işkencenin iki ucu keskin bir kılıç olduğunu biliyordu ve işkenceyle ilgili tüm talimatlar bunu açıkça ortaya koyuyordu: işkence bir mahkûmu gizlemek istediği gerçeği açıklamaya zorlayabilirdi ama aynı zamanda sırf acıdan kaçmak için işlemediği bir suçu itiraf etmesini de sağlayabilirdi.¹⁶⁸

Mahkûmun itirafı cezasında indirim yapılmasını sağlardı. Bu indirimin kapsamı itirafın ne zaman yapıldığına bağlıydı. Eğer itiraf lütuf döneminde yapılmışsa ölüm cezasına, hapis cezasına ya da mallarına el konulmasına maruz kalmazdı. Lütuf dönemi dışında, tutuklanmadan önce yapılan gönüllü bir itiraf, mallarına el konulmasıyla birlikte uzlaşmaya yol açardı. Tanıklar sorgulandıktan ya da mahkemeye çıkarıldıktan sonra itirafta bulunursa, uzlaşmaya varılabilir ve mal kaybı ile sürekli hapis cezasına çarptırılabilirdi. Benzer şekilde, ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra itirafta bulunursa, engizisyon görevlileri onu uzlaştırıp cezasını sürekli hapse ve mallarına el konulmasına çevirme seçeneğine sahipti. Cezaların verilmesinde

---

¹⁶⁶ Turberville, *La Inquisición Española*, 54.

¹⁶⁷ Jonathan Kirsch, *The Grand Inquisitor's Manual: A History of Terror in the Name of God* (New York: HarperOne, 2008), 103-104.

¹⁶⁸ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 28.

engizitörlere büyük bir takdir yetkisi bırakılmıştı. Ancak genel ilke, bir itiraf ne kadar erken elde edilirse cezanın o kadar hafif olması; suçlu tövbe etmeyi ve itiraf etmeyi inatla reddettiğindeyse uygun şekilde ağırlaştırılmasıydı.¹⁶⁹

Kilise bir insanın canına kıymayı kınıyordu ve mahkûmun itiraf etmeden önce ölmesi arzu edilen bir sonuç değildi. Bazıları işkence altında öldüğünden, engizisyoncular mahkûmun suçunu kabul etmeyerek kendi ölümüne neden olduğunu iddia ediyorlardı.¹⁷⁰ Kilise bu şekilde kendisini aklamış bulunuyordu.

Başlıca işkence yöntem ve aletleri şunlardır;¹⁷¹

1. Germe sehpası

Kötü şöhretli genel engizitör Torquemada, “potro” adı verilen gerdirme askısını tercih ediyordu. Kurban ahşap iskelete bağlanıyor ve çubuklar zıt yönlerde hareket ettikçe vücudu geriliyor, eklemleri yerinden çıkıyor ve aşırı acı çekmesine neden oluyordu.

2. Kazığa oturtma

Bu alet, üçgen şeklinde bir oturağı olan uzun ince bir duraktan oluşuyordu ve zanlı, farklı seviyelerde acı yaratmak için ya düşürülerek ya da üzerine sallanarak yavaşça kazığa oturtuluyordu.

3. Ayağı yakmak

Şüphelinin ayakları yağla kaplanır ve daha sonra yanan ateşe daha da yakın tutulur, acı dayanılmaz hale gelene kadar ısı artardı.

4. Armut ızdırabı

Armut şeklindeki bu alet seçilen bir vücut deliğine yerleştiriliyordu. Aynı bölümler daha sonra kurbanın içinde yavaşça birbirinden ayrılıyor, bunu yaparken eti geriyor ve parçalıyordu.

5. Kafa ezici

---

¹⁶⁹ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 29.

¹⁷⁰ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 70.

¹⁷¹ Winsham, “All About History: Isabella of Castile’s Spanish Inquisition”, 34-35; Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 68-69; Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 28; Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 75; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 71; Turberville, *La Inquisición Española*, 53-54; Roth, *A History of the Marranos*, 106-110; Homza, *The Spanih Inquisition 1478-1614*, 25; Lori Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505* (Florida: University of Central Florida, 2014), 37-38.

Adından da anlaşılacağı üzere, şüphelinin kafası aşağıda metal bir çubuk ile yukarıda bir başlık arasına yerleştiriliyor, cihaz döndürülüp sıkılarak iki parça yavaşça bir araya getiriliyordu. Sonuç, dayanılmaz bir acının yanı sıra olası beyin, çene ve göz hasarıydı.

6. Su ile boğma:

“Toca” olarak bilinen su işkencesi genellikle müspet sonuçlar verirdi. Şüpheli bir tahtanın üzerine yatırılır, burun delikleri tıkanır ve başı ayaklarından daha aşağıda tutulur, ağzı zorla açılır ve üzerine bir bez konurdu. Daha sonra bezin üzerine su dökülerek boğulma hissi taklit edilirdi. Mahkûm boğulmanın dehşetini hissederken, boğazın derinliklerine batan bezin üzerine yavaşça su dökülüyordu. Zaman zaman bez çıkarılır, böylece kurban yakındaki bir sorgulayıcının alıcı kulağına itirafta bulunabilirdi. Panik halindeki kurban ıstırap dolu dakikalarda hareket ederse, onu tahtaya bağlayan sıkı kordonlar deriyi derinlemesine keserdi. Bu kordonlar demir bir çubukla turnike gibi bükülerek de sıkılaştırılabilirdi, böylece kordonlar eti kemiğe kadar keserdi.

7. Bileklerden asma

Bu aletin İspanyol versiyonuna “garrucha” ya da “strappado” adı verilirdi. Bilekler arkadan bağlanır ve kurban bir makaraya bağlı iple havaya kaldırılarak kolları yerinden çıkarılırdı. Daha fazla acı çekmesi için bir dizi keskin düşüş ve ağırlık eklenebilirdi. Şiddetli sarsıntı kolları ve bacakları geriyor, çoğu zaman yerinden oynatıyor ve bazen kişiyi kalıcı olarak sakat bırakabiliyordu.

8. Sapkının çatalı

İki metal ‘çatal’ bölümünden oluşan bu aletlerden biri çenenin altına, diğeri ise göğse yerleştiriliyordu. Şüphelinin uykuya dalması ya da acı çekmeden fazla hareket etmesi imkansızdı, bu da muazzam bir acıya ve uyku yoksunluğuna yol açıyordu.

9. Başparmak vidası

Kurbanın başparmağı ya da diğer parmaklarını içine alarak, kapaklı ceviz kıracağına benzer bir mekanizmayla sıkıştıran bir aletti. Çok sert bir yöntem olmasına karşın çok kolay taşınabildiği, ağır hasara ve acıya neden olduğu için tercih edilirdi. Daha geliştirilmiş modellerinde birkaç parmak aynı alete sokulabiliyor, içine yerleştirilmiş sivri uçlar sayesinde acı arttırılabiliyordu. Başparmak vidası 14. yüzyıldan itibaren, Avrupa’da yaygın olarak

kullanılmıştır. Başparmak vidalarının Avrupa’da kullanımı 18. yüzyılda sonlanmış olsa da diğer birçok yöntem gibi sömürgelerdeki toplumlarda kullanımı sürmüştür.¹⁷²

1.6.1.İspanyol Engizisyonu’nun Finans Yönü: Müsadere ve Para Cezaları

Ekonomi dini düşüncelerle ne kadar ilgilenir ya da tam tersi; din ekonomi ile ne derece ilişkilidir sorusu çok yönlü bir araştırma konusudur. Medeniyet tarihi açısından bakıldığında dinsel olduğu ileri sürülen birçok olgunun altında yatan gerçek sebebin çoğunlukla ekonomik nedenler olduğu söylenmektedir. Orta Çağ İspanya’sında mahkemeler esnasında Yahudi ve Müslümanları öldürerek onların topraklarına ve mallarına el koymak istediklerini itiraf edenler, buna dini bir gerekçe bulma yoluna gitmişlerdi.

İspanyol Engizisyonu çoğunlukla mali destek için kraliyete dayanıyordu, ancak bu para aslında engizisyonun kendisinden geliyordu. Kurbanlar genellikle para cezasına çarptırılıyor ve mallarına el konuluyordu. Para ve mülk önce kraliyete gidiyor, o da bir kısmını Katolik Kilisesi ile paylaşıyordu. Kraliyet engizisyon memurlarının maaşlarını ve masraflarını bu paralarla ödüyordu. Para cezaları engizisyoncuların karar verdiği herhangi bir miktarda olabilirdi. Böyle bir düzenlemenin suistimale açık olduğu aşıkardı. Kendi mali desteklerini yaratma ihtiyacı, mahkemeleri genellikle el koyacak daha fazla parası ve mülkü olan insanları hedef almaya itiyordu. Para kazanma arzusu, mahkemelerin kime zulmedecekleri ve hangi cezayı verecekleri konusunda aldıkları kararları sık sık etkiliyordu.¹⁷³ El konulan servetin ne kadarının kraliyet hazinesine gittiği hiçbir zaman tam olarak bilinemeyebilir, ancak küçük Guadalupe kasabasında bir yıl süren zulümlerden sonra mahkeme tarafından kamulaştırılan servetin bir kraliyet konutu inşa etmenin neredeyse tüm masraflarını karşıladığı bilindiğine¹⁷⁴ göre engizisyonun mükemmel ve devasa bir servete sahip olduğu söylenebilir.

Kilisenin belki de en önemli ve en etkili hükümlerinden biri de mahkûmun yalnızca kendisini değil, tüm ailesini ve soyunu etkileyecek olan müsadere kararıydı. Mahkûmun mülkiyetine bu şekilde el konulması aslında Roma hukukundan kaynaklanan ve Roma’da hükümdara karşı işlenen suçlarda görülen bir uygulamaydı. (397 tarihli Quisquis yasası)¹⁷⁵

¹⁷² Cumhur Ertekin, *Zulmün Tarihi* (İstanbul: Sia, 2021), 291.

¹⁷³ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 66.

¹⁷⁴ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 65.

¹⁷⁵ Schwerhoff, *Engizisyon*, 24.

Kutsal Ofis'in müsadere sistemiyle ekonomik zarara yol açtığı da kesindir. Kâfirlerin mallarına otomatik olarak el konulması, engizisyonun masraflarını karşılarken kraliyet gelirlerini zenginleştirdiği için kraliyete cazip geliyordu. Ancak Turberville'ye göre aslında bunlar, ülkeyi kalkınması için gerekli kaynaklardan yoksun bırakan, zararlı nitelikte bir kapitülasyondur; aynı zamanda, bir sonraki darbeden etkilenecek kişilere ilişkin kaçınılmaz belirsizlik, tüm ticaret için vazgeçilmez olan kredi ve güven için zararlıydı.¹⁷⁶

1488 ile 1497 yılları arasında Endülüs'te engizisyon tarafından tövbe edenlerden 31.312.768 maravediye el konulduğu hesaplandığında, zulmün şiddetinin Yahudilik sapkınlığını bastırma arzusundan çok mali kaygılardan kaynaklandığı sonucuna varılabilir.¹⁷⁷ Ortíz bu miktarın 1992 yılında 1.240.000 milyon pesetaya veya 6,2 milyon sterlinin üzerine denk geldiğini hesaplamaktadır.¹⁷⁸

Bazı durumlarda, şüpheli tutuklandığında gerçekleşen taşınır mal, para hacizleri ve tüm mallara el konulması, Kutsal Ofis'in kasası için büyük karlar üretmiş olmalıdır. Yine de bu olağanüstü rakamlar, müsaderelelerin mahkemelerin sürekli giderlerini, engizisyon memurlarının, noterlerin, doktorların, gardiyanların, hamalların ve diğerlerinin maaşlarını, engizisyon binasının ve hapisanenin fiziksel yapısının bakım masraflarını, mahkemelerin Suprema'ya ve Kraliyet Hazinesi'ne teslim etmesi gerekenlerin yanı sıra, sorgu sırasında mahkûmların yemek masraflarını karşıladığı anlamına gelmez. 1501'de Kutsal Ofis'in ilk yirmi yılındaki enerjik faaliyetlerine son veren şey mali sıkıntılardır. Papa, engizisyonu ayakta tutabilmek için kilisenin çeşitli gelir kaynaklarını tahsis etmek zorunda kalmıştı. Bunun neden böyle olduğu, tek tek mahkûmların ayrıntıları incelendiğinde anlaşılır. Bunların çoğu mütevazı konumdaki insanlardı. Tutuklandıklarında Kutsal Ofis memurları tarafından el konulan malları, özellikle de hapisane gizli olduğu için, onları hapisanede beslemeye, gardiyanın ve diğerlerinin maaşlarını ödemeye ve tıbbi masrafları karşılamaya yetmiyordu. Sonuç olarak engizisyon, zaman zaman ödülleri olsa da el koyduğu mülklerden mali olarak kazanç sağlamamıştır.¹⁷⁹

Katolik hükümdarlar döneminde kurum finansman açısından tamamen kraliyete bağlıydı. Çoğu zaman İspanya'da bulunmayan I. Carlos döneminde Suprema daha bağımsız hale geldi ve Papa'dan özel ödenekler aldı. Yine de para sıkıntısı, mahkemeleri engizisyon masraflarını

¹⁷⁶ Turberville, *La Inquisición Española*, 123-124.

¹⁷⁷ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 23.

¹⁷⁸ Antonio Domínguez Ortíz, *Los judeoconversos en la España moderna* (Madrid: Editorial Mapfre, 1992), 33.

¹⁷⁹ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 24. Engizisyonun mali durumu hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. J. Martínez Millán, *La hacienda de la Inquisición 1478-1700* (Madrid: CSIC, 1984).

ödemek için kurban aramaya zorluyor ve en iyi avın bulunduğu piskoposluk bölgelerini arıyorlardı. 16. ve 18. yüzyıllar arasında, mülklere ve kilise bağışlarına el konulmasıyla oluşturulan kaynak, Kutsal Engizisyon Dairesi'nin başlıca gelir kaynağı olmaya devam etti. Bu makam aynı zamanda kira ve faiz yoluyla düzenli bir gelir elde etmek için kendi payına düşen parayı mülklere, evlere ve yıllıklara yatırırdı. Diğer gelir kaynakları ise kurbanlara engizisyon görevlilerinin istediği miktarda uygulanan para cezalarıydı.¹⁸⁰

İsabel'in İspanyol Engizisyonu altında biriktirdiği servet çok büyüktü. Maddi ve parasal müsadereler sadece sapkınlık suçundan tutuklanarlara değil, aynı zamanda hapsedilme korkusuyla engizisyon mahkemesinden kaçarlara da uygulanmıştır.¹⁸¹ Katolik monarşi, İspanyol Engizisyonu'nun haçı altında vatandaşlarının servetine el koymaya devam ederken, pek çok konversonun bu büyük miktardaki parayı ödeyemediğini ve geri döndükten sonra yoksul bir yaşam sürmek zorunda kaldığını söylemeye gerek yoktur. İsabel'in yeni hazinesi, Gırnata Savaşı sırasında Müslümanlara karşı yürütölen pahalı savaşı, engizisyonu, engizisyoncuları ve aynı zamanda yeni şehir Santa Fe'nin inşasını desteklemek için kullanıldı. İsabel'in gücü ve etkisi artık iyice yerleşmişti, zira Kristof Kolomb'un Yeni Dünya'yı keşfedip buradan büyük miktarda servet elde etmesiyle, İsabel'in monarşisini tarih boyunca önlü yapacak olan keşif tutkusunu da finanse etmesini sağladı.¹⁸²

Konversolardan çok sayıda şikâyet alan Papa, "Aragon-Katalonya'daki engizisyonun sapkınlığı araştırmak ve ruhların kurtuluşundan ziyade kâr hırsıyla meşgul olduğunu" iddia ederek kraliçe İsabel'in engizisyonla ilgili eylemlerine karşı çıktı.¹⁸³ İsabel'in ikna ve diplomasi yoluyla sahip olduğu güç ve kuvvete boyun eğmenin geniş kapsamlı sonuçlarını çok geç fark etti. Yine de onun hükümdarlığı altındaki konverso topluluklarının uğradığı istismarı, çektiği acı ve ıstırabı kabul etti. Papalığa başvuran zengin konversolar, 2 Ağustos 1483'te yayınlanan ve Katolik monarşisine konverso topluluğu içinde daha hoşgörölü olmasını emreden fermanlara sponsor oldular. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Papa'nın o kadar az gücü vardı ki, ferman on bir gün sonra Katolik monarşinin talebi üzerine geri çekildi ve baskı altındaki topluluğa hiçbir faydası olmadı. İsabel'in Papalığı, engizisyonu ve engizisyoncuları İspanya'da tutmaya ikna etmedeki başarısı sayesinde, kraliyet için müsaderelerden elde edilen parasal kazançları

¹⁸⁰ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 65.

¹⁸¹ Jean Hippolyte Mariejol, *The Spain of Ferdinand and Isabella*, çev. Benjamin Keen (New Jersey: Rutgers University Press, 1961), 337.

¹⁸² Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 43-44.

¹⁸³ Norman Roth, *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain* (Madison: University of Wisconsin Press, 2002), 256.

toplamaya devam edildi. Engizisyonun korkulan Büyük Engizisyoncu'sunun Kastilya vatandaşları üzerinde Katolik monarşi kadar güç ve kontrol kazanmasını sağladı, “çünkü İspanya'nın en güçlü üçüncü adamı haline gelmişti ve Roma'daki unvanlı liderinden neredeyse bağımsızdı. Bakıldığında sadece kendisinden korkan milyonlar değil, aynı zamanda kendisinden nefret eden lejyonlar da gururunu okşamış olmalıydı.”¹⁸⁴ Torquemada yönetimindeki İspanyol Engizisyonu artık Roma'daki Papalığa karşı hiçbir sorumluluğu olmayan seküler bir mahkeme haline gelmişti ve yetki alanındaki İspanyol vatandaşlarının ne Roma'da ne de İspanya'da hiçbir dini ya da yasal hakkı yoktu. Artık Torquemada geç Orta Çağ İspanya'sında en çok korkulan ve nefret edilen adam haline gelmişti.

1.6.2. Auto de Fé (İnanç Eylemi)

Hüküm giymiş sapkınların infazı, “Auto de Fé” (inanç eylemi) adı verilen ve toplumun ortodoksluğu kabul ettiğinin kamusal bir göstergesi olarak tasarlanan bir inanç eylemi sayılan ciddi bir törenle gerçekleştirilirdi.¹⁸⁵ İspanyol Engizisyonu tarafından kullanılan ve sapkınların Katolik Kilisesi'ne karşı işledikleri suçlar nedeniyle cezalandırıldıkları resmi bir törendi. Diğer bir ifadeyle İspanyol Engizisyonu'nun verdiği cezaları ilan ederken yapılan, halka açık törendir. İlki 1481 yılında Sevilla'da, sonuncusu ise 1850 yılında Meksika'da yapılmıştır. İspanya'da böylelikle kırk bin kişinin idam cezasına çarptırıldığı ve üç yüz binden fazla kişinin de zindanlara atıldığı söylenmiştir.¹⁸⁶ Bazen kilise tarafından onaylanan ve sivil otoriteler tarafından yerine getirilen ceza, kazıkta yakılma şeklinde olurdu. Auto de Fé, dehşet verici bir dönemin en korkunç yönüydü: İspanya'nın dini ve kültürü farklı olanlara karşı uzun yüzyıllar süren mantıksız nefretiydi. On dördüncü yüzyılın sonları ve on beşinci yüzyılın başlarında zirveye ulaşan bu terörün merkezinde, adı hâlâ zulüm, eziyet, korku ve hoşgörüsüzlükle eşanlamlı olan İspanyol Engizisyonu vardı.¹⁸⁷

Engizisyonun gücünü gösteren en büyük kamusal olay Auto de Fé idi. İspanya'da Roma'dakinden daha görkemli bir şekilde kutlanan bu tören, muazzam bir kalabalığı kendine çekiyordu. Genellikle tören için bir tatil günü seçilir ve ilan bir ay öncesinden yapılırdı. Voltaire, böyle bir vesileyle Madrid'e gelen bir Asyalının bir festivale mi, dini bir törene mi, bir kurbanı

¹⁸⁴ Reston, *Dogs og God*, 205.

¹⁸⁵ O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 670.

¹⁸⁶ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Konya: Vadi Yayınları, 1998), 50.

¹⁸⁷ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 10.

mı yoksa bir katliama mı tanıklık ettiğinden şüphe edeceğini söyleyerek ünlü bir şaka yapmıştı; aslında bunların hepsiydi.¹⁸⁸

Halka açık ilk İspanyol Auto de Fé'si, ilk Portekiz Auto de Fé'sinden yaklaşık 60 yıl önce, 6 Şubat 1481'de Sevilla'da gerçekleşmiştir.¹⁸⁹ Burada altı kişi kazığa bağlanarak yakıldı. Birkaç gün sonra bunu başka kurbanlar izledi. Bu olaylardan dehşete düşen bazı din değiştirenler kurtuluşlarını kaçırmakta aradılar.¹⁹⁰ Sanık mahkûm edildikten sonra Auto de Fé, yani inanç törenine katılmak zorundaydı. Bu tören özel (auto particular) ya da kamuya açık (auto publico) olabilirdi. Halka açık Auto de Fé'ler geniş bir şehir meydanında düzenlenirken, diğer çeşitler bir kilisede, bir manastırda, engizisyon sarayındaki büyük bir salonda veya kapalı kapılar ardında düzenlenip daha az gösterişli bir törenle tövbekarları uzlaştırırdı. Suçlu oldukları ilan edilen sanıklar kiliseye geri kabul edilir ve ruhani kefareten hapsedilmeye, sürgüne (Portekiz'e, Afrika'ya veya Brezilya'ya), kırbaçlanmaya, kürek cezasına kadar uzanan cezalara çarptırılırdı.¹⁹¹

Başlangıçta, Auto de Fé'ler basit bir etkinlikti. Ancak zamanla, kalabalıktan mümkün olan en büyük tepkiyi almak için sahnelenen, büyük kalabalıkların ve neredeyse sirk benzeri bir atmosferin yer aldığı ciddi törenler haline geldiler. Suçlular bir alay halinde yerel kiliseye doğru yürümeye zorlanır ve cezaları okunurdu. Daha sonra yalınayak bir halde hava koşullarına maruz kalarak, ellerinde yanmayan mumlarla sokaklarda dolaştırılıp çoğu zaman halkın önünde utanç içinde ağlardı.¹⁹²

Dönemin sanatçıları genellikle Auto de Fé gösterisini tuvallerinde resmetmeyi tercih etmişlerdir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda bir Auto de Fé'ye katılımın popüler boğa güreşlerine katılımla yarışabileceği söylenir.¹⁹³ Eğlencenin son derece sınırlı olduğu bir dönemde, Auto de Fé bir tür büyük etkinlik haline gelmiştir. Bu, tam olarak adından da anlaşılacağı gibi ateş boğası koşularından canlı hayvan dövüşlerine kadar düzenli festivallerin bir Orta Çağ ailesindeki herkesin keyif aldığı eğlence etkinlikleri olduğu bir dönemdi. Aynı ruhla, kötü suçluların gerçek anlamda kızartılması aile takvimlerinde daire içine alınmış olaylardı.

---

¹⁸⁸ Turberville, *La Inquisición Española*, 63.

¹⁸⁹ Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, 2010, 1/391-393; Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 14; Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 37.

¹⁹⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 26.

¹⁹¹ Saraiva, *The Marrano Factory*, 100-101.

¹⁹² Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 74-75.

¹⁹³ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 75.

Renkli, gösterişli bir etkinlik, görkemli bir gösteri, genellikle Auto de Fé'nin alışlagelmiş anlayışıyla eşdeğerdir. Bu yeni tarz, on altıncı yüzyılın ortalarında, her yerde sapkınlık gören acımasız, kariyer odaklı bir papaz olan Genel Engizitör Fernando de Valdes (1483-1568) tarafından Kutsal Makam'ın varlığını ve gücünü pekiştirmek için tasarlandı. Bu yeni tören Pazar günleri ya da kilisenin kutsal günlerinde, sapkınların akıbetine dair bir ders almak üzere en büyük kalabalığı çekmek için halka açık meydanlarda gerçekleştiriliyordu. Auto de Fé sabahın erken saatlerinde başlar ve genellikle akşama kadar devam ederdi. Kral ve sarayın huzurunda düzenlenen bu etkinlik, bir ay öncesinden Familiar ve noterlerin şehrin sokaklarında geçit töreni yaparak etkinliği müjdelemesiyle duyurulurdu. Meydan bu olay için hazırlanıp ileri gelenler, engizisyoncular ve halk için oturma yerleri inşa edilirdi. Sayılarını artırmak için ülkenin çeşitli yerlerinden mahkûmlar hususen getirilirdi.¹⁹⁴

En az suç işlemiş olanlara siyah bluz ve pantolon giydirilir, başları açık ve yalınayak dolaştırılırlardı. Daha ciddi günahlardan hüküm giyenlere ise Aziz Andrew'un kan kırmızısı haçıyla süslenmiş sarı bir sanbenito giydirilirdi. Kazığa bağlanarak öldürülmeye mahkûm edilenler, grotesk şeytanlar ve alevlerle boyanmış siyah sanbenitolarla ayırt edilir ve başlarına "coroza" adı verilen piskopos gönyesi şeklinde konik bir tahta şapka takarlardı. Her birine, kiliseyle uzlaşarak ruhlarını kurtarmalarını öğütleyen beyaz cüppeli ve siyah kukuletalı iki Dominiken eşlik ederdi. Meydanda mahkûmlar, kalabalığın onları iyi görebilmesi, hakaretler yağdırabilmesi ve üzerlerine çöp atabilmesi için siyah kreplerle kaplanmış sıralara oturup sessiz ve hareketsiz kalmaya zorlanırdı. Mahkûmlarla birlikte sıralarda oturan rahipler de onlara günah çıkarmaları için telkinde bulunmaya devam ederdi.¹⁹⁵

Mahkûm darağacındayken, Auto de Fé'nin sunucusu, tüm izleyicilerin duyması için suçunu ilan ederdi. İtiraf etmeleri için son bir şans verilirdi. Tatmin edici bir itirafta bulunanlara biraz merhamet gösterilirdi. Boyunlarına geçirilen ipler ya da metal kordonlarla boğularak öldürülürlerdi. Cesetleri, dallardan ve yanıcı maddelerden oluşan bir yığın olan, gürül gürül yanan bir odun yığınının üzerine atılırdı. İtiraf etmeyi ya da inançlarından vazgeçmeyi inatla reddedenlere gelince, onların ölümü yavaş ve işkenceli olurdu. Bilinçleri tamamen yerinde ve canlı olan bu mahkûmlar ipe bağlanıp ateşin içine çekilirdi. Orada diri diri yanıp kavrulmuş derilerinin kokusu kalabalığın onay çığlıklarına karışırdı.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 73.

¹⁹⁵ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 73-75.

¹⁹⁶ *The Inquisition in the New World*, 44.

Auto de Fé tamamlandıktan sonra, yakılacak olanlar katırların sırtına bağlanır ve şehrin dışındaki quemadero'ya götürülürdü; burada hazırlanan kazıklar ve odunların dibinde beyaz bir haç bulunurdu. Kazıklara bağlanmadan önce mahkûmlara Tanrı'yla barışmak ve boğularak ateşten merhamet görmek isteyip istemedikleri tekrar sorulurdu. Meşaleyi yakma onuru bir ileri gelene verilip meşale yakıldıktan sonra kurbanların bağlandığı kazıkların dibindeki odunları tutuşturmak için kullanılırdı. Eğer kraliyet ailesinin herhangi bir üyesi orada bulunuyorsa, onlara ateşe atmaları için yeşil kurdelelerle (engizisyonun tercih ettiği renk) sarılmış bir odun parçası verilirdi. Mahkûmların külleri tarlalara ya da nehirlere savrulurdu tüm izleri yok edilirdi. Yakılmadan önce çıkarılan sanbenitolar, sapkınlara ne olduğunu hatırlatması için her kurbanın kilisesine gönderilirdi.¹⁹⁷

Nihayet Auto de Fé tamamlandıktan ve Suprema tatmin olduktan sonra, dava engizisyonun arşivinde dosyalanırdı. Orada tamamlanan diğer tüm davalar ve bir noktada delil yetersizliği nedeniyle düşürülen davalarla birlikte; eski günahkârlara kolay erişim için alfabetik bir dizinle dosyalanmış olarak engizisyoncuların eski bir davayı yeniden açmaları ya da ölü ya da diri eski bir mahkûmu yeniden yargılamaları ihtimaline karşı beklerdi.¹⁹⁸

1.6.3. Sanbenito

Engizisyoncular halkı kontrol etmek için başka bir yöntem olan “aşağılama”yı da kullandılar. Cübbe, Katolik Kilisesi'ne karşı günah işleyenlerin bir işaretiydi.¹⁹⁹ Bir Auto de Fé önüne tövbekâr olarak çıkan herkes, genellikle sanbenito olarak bilinen bu özel kıyafeti giymek zorundaydı. Bu sistem Orta Çağ engizisyonunun ilk günlerine kadar uzanmaktadır; Narbonne (1229) ve Béziers (1233) Konsilleri bu kıyafetlerle ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Torquemada'nın zamanında sanbenitoların hepsi siyahtı, ancak daha sonra bu renk inatçı ve yeniden suç işleyen sapkınlara için ayrıldı, diğerleri ise sarı renkteydi ve sırt ve göğse kırmızı veya safran Aziz Andrew haçı işlenmişti. Mahkemeler, Auto de Fé'nin ciddi anında mahkûma bu alçaltıcı giysileri giydirmenin yanı sıra, ceza olarak genellikle belirli bir süre boyunca sürekli sanbenito giyilmesini öngörürdü. Bu hafif bir ceza değildi, çünkü giyen kişi sokaklardan geçerken ya da işteyken aşağılanmaya ve hakarete maruz kalırdı. Engizisyon ayrıca, cezanın çekilmesinin ardından sanbenitonun yok edilmemesini, ancak giyen kişinin maruz kaldığı

¹⁹⁷ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 75-76.

¹⁹⁸ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 31.

¹⁹⁹ *The Inquisition in the New World*, 40.

utancın daimî bir hatırlatıcısı ve torunlarına bir uyarı olarak kilisenin tepesine asılmasını şart koşardı. Sadece bu da değil, eski alışkanlık yok edildiğinde yerine suçlunun adı, ailesi, suçu ve cezasının yazılı olduğu sarı kumaş parçaları asılırdı. Engizisyon, sanbenito sistemine büyük önem veriyordu ve engizitörün bölgelerini periyodik olarak teftiş ederken görevlerinden biri de sanbenitoların ve bez parçalarının kiliselerde düzgün bir şekilde saklanıp saklanmadığını görmektir. Doğal olarak, bu kalıcı utanç sembollerini saklamak ya da çalmak için sık sık girişimlerde bulunulurdu.²⁰⁰

Sanbenito'nun (saco bendito ya da kutsanmış çuval) giyilmesi aşağılayıcıydı; tunik gibi bol bir tövbe giysisi olan bu giysi çuldan yapılır ve tepesinde baş için bir delik bulunurdu. Sarıya boyanır ve büyük haçlarla ya da cehennemî temsil eden ejderha ve alev çizimleriyle süslenirdi.²⁰¹ Orta Çağ engizisyonundan kalan bu giysi, vücudu dizlere kadar sarar ve tövbekârlar birkaç aydan yıllara kadar bunu giymeye mahkûm edilirdi. Gerekli süre dolduktan sonra önlükler, sahiplerinin günahlarının daimî bir hatırlatıcısı olarak yerel kilisenin girişlerine asılırdı.²⁰² Kişi evden sokağa her adım attığında giyilirdi. Giyilmediğinde, suçlanan kişinin soyundan gelenleri rezil etmek için yerel kiliseye asılırdı. Toplum içinde sanbenito giymeye zorlanmak, hiç değilse kurban ve ailesi için yoğun bir utanç kaynağıydı.²⁰³ Sanbenito, küçük bir suçtan hüküm giymiş bir kişiyi alenen utandırmak için tasarlanmıştır.

Engizisyonun sürekli baskısı sayesinde Kraliçe İsaabel ve Kral Fernando “ayrıcalıkları yok etmeyi, tüm sınıfları zayıflatmayı ve tacı güçlendirmeyi” başardılar.²⁰⁴ Engizisyon yargılamalarının ardındaki gizlilik, İsaabel'e sadece bir zamanlar otoritesine meydan okuyan bağımsız soyluları kontrol etmede yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda sapkın davranışların kökünü kazıma ve Katolik Kilisesi'ne bağlılık kisvesi altında tüm vatandaşlarının sosyo-dinî yönleri üzerinde hakimiyet kurmasını sağladı. İsaabel'in mahkemelerinin tek başına gerçekleştirdiği eylemler sayesinde, birçok köklü zengin konverso ailesi, suçlulukları ve utançları sanbenito olarak bilinen parlak renkli bir kıyafetle herkesin şahit olması için kilise duvarlarına asılırken, nesiller boyunca mali ve sosyal olarak mahvoldu.²⁰⁵

²⁰⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 57-58.

²⁰¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 77.

²⁰² Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 45.

²⁰³ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 71-72; Winsham, “All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition”, 37.

²⁰⁴ Mariejol, *The Spain of Ferdinand and Isabella*, 337.

²⁰⁵ Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 43.

1.6.4. Hapis Cezası

Engizisyonun çeşitli derecelerde hapisaneleri vardı, ‘gizli hapisane’ en sert olanıydı. Burası engizisyonun uzun yargılamaları sırasında çoğu sanığın kaderlerini beklediği yerdi. Kendi başına bir ceza değil, yalnızca geçici bir araç olarak tasarlanmış olsa da mahkûmlar davaları uzadıkça aylarca veya yıllarca bu hapisanede kalırlardı. Çoğu şehirde engizisyonun eski şatoları ya da güvenilir zindanlar olan kaleleri hapisane olarak kullanmasına izin verilirdi.²⁰⁶ Koşullar bazı mahkûmların hayatına mal olacak kadar sağlıksızdı. Gizli hapisaneye ek olarak engizisyon, cezai konularda tutuklanan aileler için de bir hapisane bulunduruyordu. Bu hapisane, davalarının çok ciddi olmadığı düşünülen inanca karşı suçlardan yargılanan mahkûmlar için de zaman zaman kullanılıyordu. Son olarak, ömür boyu hapis cezasına çarptırılanların tutulduğu ‘daimî’ hapisaneler vardı. ‘Sürekli’ hapisane gerçekte hiçbir zaman ömür boyu hapis cezası anlamına gelmeyip on yedinci yüzyılda genellikle tövbe eden bir mahkûm için birkaç ay anlamına gelirken, ‘ömür boyu’ hapisane yaklaşık on yıllık bir süre anlamına geliyordu.²⁰⁷

Hapis cezası, birkaç aydan ömür boyu hapse kadar değişen başlıca cezalar arasında en yaygın olanıydı. Ancak müebbet hapis cezası, merhamet gösterilerek affedilebilir ve suçlu beş yıl ya da daha kısa bir süre içinde serbest bırakılabilirdi. Nominal olarak kabul edilemez bir ceza bile nadiren sekiz yıldan fazla hapsi gerektiriyordu. Görünüşe göre engizisyonun kaynakları gerekli barınmayı sağlayamayacak kadar kısıtlıydı ve aynı zamanda çok sayıda hapisane inşa etmek ve bakımını yapmak için para harcamak istemiyordu. Zulmün büyük çapta olduğu ilk günlerde, mahkûmların cezalarını özel evlerde, bazen de kendi evlerinde çekmelerine izin verildiği vakalara rastlanmaktadır. Bu tür durumlarda tutukluluk çok sert ve bazen de göstermelik bir cezadan biraz daha fazlası olamazdı. Hapisanelerde yeterli yer olmadığı için ve kralın taleplerini karşılamak için engizisyon bazen mahkûmları kürek cezasına çarptırıyordu. Kürek mahkûmluğu çok ağır bir cezaydı, hapisaneye kapatılmaktan çok daha kötüydü.²⁰⁸

Gizli hapisaneler genellikle karanlık, pis kokulu, haşarat istilasına uğramış korkunç yerlerdi, ancak diğerlerinin nispeten temiz, aydınlık, havadar ve sağlıklı olduğu görülmektedir. Bazılarında mahkûmlara iyi ve yeterli yemek veriliyor ve hastalandıklarında doktorlar tarafından iyi bir şekilde bakılıyordu; bazen de tam tersine büyük bir ihmal söz konusuydu.²⁰⁹ Her halükârda, İspanyol Engizisyonu zindanlarında yaşanan şok edici olayları okurken, buralardaki

²⁰⁶ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 235.

²⁰⁷ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 85.

²⁰⁸ Turberville, *La Inquisición Española*, 57.

²⁰⁹ Turberville, *La Inquisición Española*, 49.

koşulların sadece İspanya'daki değil, diğer ülkelerdeki birçok sivil hapishaneden daha kötü olmadığını akıldta tutmak gerekir.

Sanığın gizli hapishaneye girdiği andan itibaren ve kendisine yöneltilen suçlamanın niteliğinin bildirilmesinden önce, önemli bir süre geçiyordu. Kabulünden kısa bir süre sonra hücrelerinde ziyaret edilebilir ve tutuklanma nedenini bilip bilmediği sorgulanabilir, vicdanının kendisini suçladığı günahları itiraf etmesi için teşvik edilebilirdi. Kuşkusuz engizisyon yargısıyla ilk görüşmesinde tüm bunları yapması için uyarılacak, ayrıca ikametgahı, mesleği, ailesi, akrabaları, arkadaşları, öğretmenleri ve daha önce ikamet ettiği yerler hakkında birçok soru sorulacaktı. Cevaplarının kesintiye uğramaması bir kuraldı ve bu nedenle dikkatlice kaydedilmeleri gerekiyordu. Uygun olduğunda engizisyon büyük bir hızla hareket edebilirdi, ancak genellikle işlemleri çok yavaştı, tutuklamadan ilk duruşmaya ve bir duruşmadan diğerine kadar birkaç ay sürebiliyordu; tüm süreç bazen yıllara yayılıyordu.²¹⁰

Tutuklandıkları andan itibaren şüphelilerin dünyayla, hatta aileleriyle ilişkileri kesiliyor ve sapkınlıklarını yaymasınlar diye konuşmaları yasaklanıyordu. Kurallara karşı gelen mahkûmların ağzı kapatılıyordu. Aşırı kalabalıktan dolayı bir hücreye birkaç kişi düşmediği sürece hücre hapsi normaldi.²¹¹

Günümüzden farklı olarak, İspanyol Engizisyonu sanıkları tutuklanır tutuklanmaz hapse atıyordu. Mahkûmların konuşması yasaktı ve genellikle zincirlenmişlerdi. Bazen mahkûmun boynunu bükmesini ya da çevirmesini engellemek için demir çatala benzeyen ve “pie de amigo” adı verilen bir alet kullanılırdı. Mahkûm ne kadar acı çekerse, itiraf etme şansı da o kadar artıyordu. Ek bir zalimlik eylemi olarak engizisyon, kendi hapis masraflarını karşılamak için genellikle kurbanların paralarına ve mallarına el koyar, sanıklara ve ailelerine daha fazla onur kırıcı zorluklar yüklerdi.²¹²

Mağdurlar sıklıkla nedenini bilmeden tutuklanıyor ve hapsediliyordu. Bu durum bazı mahkûmların itham edilmedikleri suçları itiraf etmelerine yol açıyordu ki bu da engizisyon mahkemelerinin hoşuna gidiyordu. Bazen evlerinden uzak şehirlerde hapsediliyor, sevdiklerinin nereye ya da neden götürüldüğünü bilmeyen aileleri de dahil olmak üzere, hapishane dışında kimseyle iletişim kurmalarına izin verilmiyordu. Sanıklar davalarının sonuçlanmasını beklerken haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca hapiste kalabiliyorlardı. Hapishane sefaletten fazlasına sebep

---

²¹⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 49-50.

²¹¹ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 67.

²¹² Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 68.

oluyordu. Hapishane hücreleri karanlık, nemli, kirli ve aşırı kalabalıktı. Engizisyon suçluların peşinde o kadar gayretliydi ki hücrelerin alabileceğinden çok daha fazla insanı hapse atıyordu.²¹³

Mahkûma kendi rızasıyla itirafta bulunması için bir şans verilirdi. Kolayca itirafta bulunanlar hafif cezalara çarptırılabilirdi. İtiraf edecek bir şeyleri olmadığında ısrar edenler ise genellikle yalancılıkla suçlanırdı. Tutuklama emirlerinin ve mahkeme tarafından atanan avukatların olmadığı bir çağda, mahkûmlar serbest bırakılmak yerine, bodrum katındaki çorak ve pis bir hücreye sürükleniyordu. Mahkûmlar günlerce, bazen haftalarca ve aylarca hücre hapsinde tutularak itiraf etmeyi reddetmeleri üzerine düşünceleri sağlanırdı.²¹⁴ İtiraf ederek ölüm cezasından kurtulanlar genellikle ömür boyu hapse mahkûm edilirdi ki bu da genellikle yaklaşık on yıl anlamına gelirdi. Hapishaneler engizisyon açısından ideal değildi çünkü mahkûmun barındırılması ve beslenmesi gerekiyordu. Genellikle bir manastıra ya da özel bir eve kapatılırlardı.²¹⁵

1.7. Limpieza de Sangre (Safkanlık)

İspanya'nın yaşamında engizisyonun kuşkusuz katkıda bulunduğu kötülüklerden bir diğeri de “temizlik” ve “kirli kan” kavramlarıydı. İlkinin kültürü, hayal edilebilecek en tehlikeli kast sistemini kurdu. Kirlenmemiş kan yetenekten daha değerliydi, böylece ülkenin doğal insan kaynaklarından tam olarak faydalanması engellendi. Engizisyon sadece suçlunun hayatını mahvetmekle kalmamış, aynı zamanda nesiller boyu masum torunlarını da cezalandırmıştır. Böylece toplumun geneline ve birçok talihsiz aileye zarar verilmiştir.²¹⁶

Birçok Hristiyan, “dönmeler”in (konverso) buldukları yüksek makamları kıskanır hale gelmiştir. Bunun neticesinde, 1412’de Valencia’da Yahudiler aleyhine olan yasalar yürürlüğe konularak, 1449’da Toledo’da konversoların kamu hizmetlerinden menedildiklerini öngören yasa çıkarılmıştır. Bu yasa, “Sentencia-Estatuto” (mahkûmiyet yasası) ismini taşımaktadır. Yasa, aynı zamanda daha sonraki yıllarda yürürlüğe girecek olan “limpieza de sangre” (saf kanlık) yasalarına da zemin hazırlamıştır.²¹⁷ 15. yüzyılın ortalarından itibaren eski Hristiyan (cristianos viejos) soyunu özel bir onur nişanı/rütbesi haline getirme çabaları başlamıştır. Yahudilerin ve

²¹³ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 68-69.

²¹⁴ *The Inquisition in the New World*, 33-34.

²¹⁵ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 71.

²¹⁶ Turberville, *La Inquisición Española*, 124.

²¹⁷ Kılıç, *Endülüs Müslümanlarının Sürgünü*, 60.

Müslümanların torunlarının en yüksek çevrelere nüfuz etmesine tepki olarak safkanlık (limpieza de sangre) çerçevesinde bir söylem ortaya çıkmıştır. Böylelikle çeşitli kurumlar safkan olmamaları nedeniyle (diğer bir deyişle atalarının Hristiyan olmaması sebebiyle) yeni Hristiyanların (cristianos nuevos) bu kurumlara girişini reddetmiştir. Bazı din adamları bu ayrımcılığa karşı çıkmıştır. Papa Nicholas bunlardan biridir. 1459 yılının eylül ayında çıkardığı bir fermana, Hristiyanlara karşı sadece soylarına dayanarak ayrımcılık yapma fikrini Hristiyanlık dışı ve hatalı bularak kınamıştır.²¹⁸

Kanın Saflığı yasaları, tüm konversoların Yahudi atalarının kanıyla kirlendiği ve bu nedenle asla gerçek Hristiyan olamayacakları iddiasındaydı. Freidman bu yasaları şöyle açıklıyordu: “Yeni dışlayıcı yasal düzenlemelere ‘Saf Kan Yasaları’ adı verildi çünkü bu yasalar bir konversonun Hristiyan olduğunu iddia edemeyeceğini, zira atalarının damarlarında Yahudi kanı dolaştığı için saf olmadıklarını savunuyordu.”²¹⁹ Bu düşünce, karışık ırdan ebeveynlere sahip bir çocuğun her zaman ebeveynlerinin koyu tenine sahip olacağı karşılaştırmasıyla örneklendirildi; bu nedenle daha açık olan saf Hristiyan kanının aksine Yahudi kanının da daha koyu olduğu söylendi. Kan Saflığı yasaları yürürlüğe girdiğinde üçüncü kuşak bir konverso olan Torquemada için bu durum rahatsız ediciydi. Artık tüm konversoların damarlarında Yahudi kanı olduğu ve bunun en dindar konversoları bile saflıktan uzaklaştırdığı anlaşılmış ve uygulanmaya başlanmıştı. Bu yasa antisemitizmi meşrulaştırıp Torquemada'ya sanıkları sapkın doğaları ve Katolik Kilisesi'ne karşı eylemleri nedeniyle değil, miraslarına dayanarak suçlama hakkı verdi. Torquemada'nın 15 yıl süren görevi sırasında “on beş bin sapkın kilise ile uzlaştırıldı; iki bin inatçı sapkın ise yakıldı.”²²⁰

İlk gün yakılan on altı kişinin hepsi toplumun büyük servet ve sosyal statü sahibi zengin üyeleri idi. Bu, daha düşük statüde olanlara korku salacağı ve herkesin kraliyetin yeni yasalarına tabi olduğu mesajını vereceği için hesaplanmış bir karardı. Kan Saflığı yasalarının en kayda değer muhaliflerinden biri, bir konverso ve Kraliçe İsaabel'in saray vakanüvisi olan Hernando del Pulgar'dı. Pulgar, Tomás de Torquemada'nın eylemlerini kınayıp Torquemada'nın kendi soyunda konverso kanı taşıdığını iddia etti. Bu yasaların ciddiyetini Kraliçe İsaabel'in dikkatine sundu ve Kastilya'da yaygınlaşan bazı zalim Auto de Fé'leri durdurması için ona yalvardı. Ancak İsaabel, Kanın Saflığı yasalarını yeniden düzenlemek için hiçbir şey yapmadı, Torquemada'nın

---

²¹⁸ Schwerhoff, *Engizisyon*, 73.

²¹⁹ Jerome Friedman, “Jewish Conversion, the Spanish Pure Blood Laws and Reformation: A Revisionist View of Racial and Religious Antisemitism”, *The Sixteenth Century Journal* 1/18 (1987), 18.

²²⁰ Mariejol, *The Spain of Ferdinand and Isabella*, 47.

tavsiyesini kabul etti ve saltanatının en sert dini temizliğini, 1492’de Yahudilerin sınır dışı edilmesini uyguladı.²²¹

Bu soy saflığı meselesi büyük önem kazanmış ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarında belirli makamlara ya da onurlara aday olanların Müslüman ya da Yahudi bir ataları olup olmadığına dair soy araştırmasına son verilinceye kadar da önemini korumuştur.²²² Bu ilke, pratikteki sınırlı etkisine rağmen İspanyol toplumunda yüksek marjinalleşme potansiyelini işaret etmektedir. Yaklaşık 4 asır boyunca İspanya’da yürürlükte kalmış olan bir devlet politikasından bahsediyoruz. Bu durum İspanyol milliyetçiliğini asla hafife almamız gerektiğini bizlere bir kez daha açık bir şekilde göstermektedir.

Zamanla engizisyon, hangi sıfatla olursa olsun hizmetinde olan herkes için bu koşulu vurguladı. Eski Hristiyanların kendilerini ayrı bir kast olarak görme, kanlarının temizliği ya da saflığı nedeniyle onurlandırma eğilimi Kutsal Ofis tarafından yaratılmamıştı, çünkü askerî tarikatlar engizisyonun bu kadar talepkâr olmasından çok önce bunu gerektiriyordu. Suprema 1560 yılına kadar memurlarının temizliğine ilişkin hükümler koymamıştı. O tarihten itibaren, en önemsiz ve ücretsiz görevler için bile adaylar kanlarının saflığını kanıtlamak zorundaydı. Bu gereklilik yerine getirildikten sonra, engizisyon gerekli soruşturmayı yapmadan önce bir ücret talep ediyordu ve temizlik sertifikalarının verilmesi yeni ve çok kârlı bir gelir kaynağı oluşturuyordu. Evlilik yoluyla Yahudi ya da Mağribi ailelerle akraba olmak veya sapkınlık zanlısı olarak hafifçe cezalandırılmış bir ataya sahip olmak kötü kan anlamına geldiğinden, İspanyolların büyük bir kısmı temizliğini kanıtlayacak durumda değildi ve bu nedenle kaçınılmaz olarak, büyük yetenek ve dürüstlük sahibi birçok kişi ülkelerinin ya da kilisenin kamu hizmetlerinden dışlandı.²²³

Elbette İspanyollar ne onur kavramının tekeline sahipti ne de bu kavramın kanla ilgili (ırkçı) özelliklerine olağanüstü bir bağlılık duyuyordu. Geç Orta Çağ İspanya’sında, yabancılar ve başka ırktan insanlar, Hristiyan olmasalar da statü sahibi olsalar bile, tam bir saygı görebilirdi. Elit tabakadan Yahudi ve Müslümanların Hristiyanlar tarafından eşit muamele gördüğüne dair çok sayıda kanıt vardır ve Hristiyan yazarlar bu eşitliği tereddütsüz kabul etmiştir. Hristiyanlar ve Hristiyan olmayanlar arasındaki evlilikler bile gururla düşünülebilirdi. Ancak on beşinci yüzyıla gelindiğinde, Yahudilerin ve Müslümanların sosyopolitik konumlarındaki kötüleşme, değerler sistemindeki konumlarını önemli ölçüde etkilerken, Eski Hristiyanların yalnızca Sami

²²¹ Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 45-46.

²²² Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 13.

²²³ Turberville, *La Inquisición Española*, 43.

kanıyla lekelenmemiş olmaları nedeniyle onura sahip oldukları görüşü güçlenmişti. On yedinci yüzyılda Sancho Panza, Don Kişot'ta “*Yoksul olsam da Eski bir Hristiyanım ve kimseye bir şey borçlu değilim.*” diyordu. Sancho'nun gururu Yahudi kanı taşıyor olmasıydı. Fikrin kökeni ne olursa olsun, pek çok Hristiyan statülerinin ya da onurlarının en iyi kültürler arası evliliklerden kaçınarak korunabileceğini düşünmeye başlamıştır. Bu durum, Aragon ve Kastilya'nın önde gelen ailelerinin ve hatta kraliyet ailesinin soylarının konversolara dayandığı gerçeğiyle çelişiyordu. Bazılarına göre bu süreç devam ederse eski Hristiyan İspanya çökecekti. Bunun sonucunda ırksal saflığa vurgu yapılmaya başlanması *limpieza de sangre* (kanın saflığı) fikrini doğurdu.²²⁴

1.8. Leyenda Negra (Kara Efsane)

“Leyenda negra” (karanlık efsane) terimi 1913 yılında yayıncı Julián Juderías y Loyot (1877-1918) tarafından İspanya ve İspanyollar hakkında 16. yüzyıldan beri Avrupa'da dolaşımda olan olumsuz klişeleri tanımlamak için ortaya atılmıştır. Bu klişelere göre, zalim yönetim ve zulüm, dini hoşgörüsüzlük ve bilimsel gerilik, ülkenin tipik tembelliği ve çöküşüyle birleşiyordu.²²⁵

Mahkemeler on altıncı yüzyılın ortalarında İspanyol Protestanlara zulmetmeye başladığında, Avrupalı Protestanlar engizisyonun İspanyol halkının “gerçek, karanlık ve zalim doğasını” temsil ettiği fikrini yaydılar. Protestan devrimini takip eden Aydınlanma Çağı boyunca aktivistler, politikacılar ve hatta sanatçılar İspanyol Engizisyonu'nu dini hoşgörüsüzlüğün bir sembolü haline getirdiler. Bu konu hakkında ilk yazarlardan biri, “Şehitler Kitabı” adlı kitabının bir bölümünü İspanyol Engizisyonu'na ayıran İngiliz yazar John Foxe (1516-1587) olmuştur.²²⁶

İspanyol Engizisyonu'na karşı çıkan yazarlar ve sanatçılar, İspanya ve İspanyollar hakkında son derece olumsuz bir imaj çizen propagandayı tanımlamak için kullanılan bir terim olan “Kara Efsane” (*leyenda negra*) olarak bilinen bir harekete katkıda bulundular. İspanyol Engizisyonu'nun dehşetini ve tehdidini anlatırken İspanya'yı zalimlik ve hoşgörüsüzlükle suçladılar. İspanya'nın siyasi rakipleri olan Hollandalılar ve İngilizler, bu süreçte kendilerine siyasi güç kazandırmak için özellikle Kara Efsane hikâyelerini yaymaya odaklanmışlardı.²²⁷

²²⁴ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 302.

²²⁵ Schwerhoff, *Engizisyon*, 137.

²²⁶ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 78.

²²⁷ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 78.

İspanyol Engizisyonu, inançların vahşi ve fanatik bir şekilde bastırılmasıyla eşanlı hale gelmiştir. Sıradan bir okuyucu genellikle İspanya'yı Yahudilerden, Müslümanlardan ve Protestanlardan başarıyla temizleyen güçlü bir kurum izlenimi edinecektir. Kutsal Ofis'in bu imajı, İspanyol zulmünün Protestan miti olan Kara Efsane'nin önemli bir parçasıydı. Her ne kadar son otuz yılda akademisyenler engizisyonun etkisiz, verimsiz, bürokratik, yavaş ve zaman zaman merhametli olduğunu gösterme çabası içinde olsalar da bu imaj bugün de varlığını sürdürmektedir.²²⁸

1.9. Kitap Sansürü

İspanyol Engizisyonu, sapkınlıkla suçlananlara zulmetmenin yanı sıra, sapkın fikirlerin İspanya'da yayılmasını önlemek için de çok çalıştı. İnsanlar Katolik öğretileriyle çelişen fikirlere ne kadar az maruz kalırsa, doğru yoldan sapma olasılıkları da o kadar azalır.

Sansür, İspanyol Engizisyonu'nun kilit unsurlarından biriydi. Mahkemeler sadece sesleri susturmak ve sapkınlık görüntülerini gizlemekle kalmıyor; kitapları, broşürleri ya da tehlikeli düşünceleri yayabilecek her türlü iletişimi yasaklıyordu. Engizisyon, kabul edilen Hristiyan düşünce ve öğretileriyle çelişen içerikleri nedeniyle yasaklanan kitapların indekslerini ya da listelerini hazırladı. Bu indeksler her türden çok sayıda kitabı içermekle birlikte, dini eserlere ve özellikle de İncil'in onaylanmamış çevirilerine özel bir ilgi gösterilmiştir.²²⁹

Dante, Machiavelli ve Thomas More gibi yazarlar da dahil olmak üzere ünlü yazarların kitapları ve İspanyol edebiyatının büyük eserleri indekslere dahil edilmiştir. Daha sonra Katolik Kilisesi tarafından aziz olarak kabul edilen bir dizi dinî yazar engizisyon tarafından yasaklandı. Engizisyon bulabildiği tüm sapkın kitapları alenen yakmıştır. Başlangıçta fihristte listelenen herhangi bir kitap, sadece bir bölümü ya da bir satırı bile sapkınlık olarak kabul edilse bile tamamen yasaktı. Ancak bu kuralın uygulanması bir sorun haline geldi; özellikle de eserler rahipler de dahil olmak üzere herkese yasaklandığından, bu da daha az eğitilmiş ve bilgili din adamlarının ortaya çıkmasına neden oldu. Bir süre sonra engizisyon, belirli görevlilerin kitaplardan rahatsız edici materyalleri silmelerine veya işaretlemelerine ve daha sonra bunları başkalarının kullanımına sunmalarına izin verecek şekilde politikasını değiştirdi.²³⁰

---

²²⁸ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 13-14.

²²⁹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 77.

²³⁰ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 77.

Engizisyoncuları cahil ya da bilgiye düşman insanlar olarak görmek hatadır. Alcalá Üniversitesi'nin kurucusu ve çok dilli İncil'in editörü Jiménez, zamanının en bilgili adamlarından biriydi; Manrique ve Sandoval, Erasmus'un arkadaşıydı; Valdés, Oviedo Üniversitesi'ni kurdu; Quiroga da seçkin bir bilgindi. Engizisyon kitap sansürünü üstlendiyse, bu sadece İspanya'da ve diğer tüm ülkelerde, en azından on yedinci yüzyılın sonuna kadar ve hatta birçok durumda daha sonra devlet tarafından anlaşılan bir işlevi yerine getirmek içindi. Menéndez y Pelayo'ya göre İspanyol Engizisyonu kültürün düşmanı değildi; kültürün, yabancı ve yıkıcı unsurların sinsi iç tehlikelerine ve dışarıdan gelen yıkıcı ve zararlı güçlerin nüfuzuna karşı ülkenin karakteristik dinî medeniyetinin koruyucusuydu.²³¹

Orta Çağ döneminde kitaplar özenle yazılır ve elle kopyalanırdı. İnsanların bilgiye erişimi çok azdı ve çoğu okuma bile bilmiyordu. Bu durum engizisyoncuların işine geliyordu. En başından beri engizisyoncular, halkı bilgisiz tutmak ve mahkemelerin eylemleriyle çelişen fikirlere maruz kalmalarını önlemek için bilgiyi kontrol etme yeteneklerine güveniyorlardı. Ancak matbaanın icadı durumu önemli ölçüde değiştirdi. Farklı bakış açıları artık hızlı ve kolay bir şekilde yayılabiliyor, bu da hükümetin ve dini kurumların hakimiyetlerini sürdürmelerini zorlaştırıyordu. Eğer bilgi güç ise, bilginin ayrıcalıklı azınlıktan kitlelere yayılması bu gücün dengesini yönetici sınıftan halka doğru kaydırmıştı.²³²

Zamanla, İspanya'yı ve engizisyonu kraliyet ve Katolik Kilisesi adına iğrenç eylemlerde bulunmakla suçlayan daha fazla kitap ve broşür ortaya çıktı. Yazarlar, kurbanlarına akıl almaz şekillerde işkence eden ve İspanya'yı karanlık ve kötülük dolu bir çağa iten "kukuletalı şeytanlar" hakkında yazdılar. Böylece gerçekten propaganda savaşı olarak adlandırılabilir, savaşın sahada silahlarla değil, sıradan insanların zihinleri ve kalpleri için mücadele eden kitaplar ve resimler aracılığıyla yapıldığı bir savaş başladı.²³³ Rahipler ve askerler ev ev dolaşarak, kitaplara el koydular ve halka kadim kutsal kitap Kur'an'ın yakılması zamanının geldiğini bildirdiler. Müslümanlar bu duruma tepki gösterse de İspanyol birlikleri olayları kontrol altına aldı. Bazı Müslümanlar Kur'an'larını toprağa gömmüşlerdi, ancak titiz aramalardan sonra 5000 kadar kutsal kitap ortaya çıkarıldı. İspanya egemenleri Fernando ve İsaabel kitapların yakılmasına izin verdiler.²³⁴

---

²³¹ Turberville, *La Inquisición Española*, 121.

²³² Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 78.

²³³ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 79.

²³⁴ Ertekin, *Zulmün Tarihi*, 126.

Engizisyon ve onun sansür sisteminin İspanya'nın entelektüel gelişimine zarar vermediğini söylemek de boşunadır. Birçok alanı araştırma ve spekülasyon için serbest bıraktı, ancak diğerlerini tamamen kapattı. Entelektüel faaliyet, ilerleme ile değil, kısıtlamalar ve engellemelerle ilgilenen bir güç tarafından koşullandırıldı ve yönlendirildi. Cesur ve maceracı zihniyet, aslında macerayı küçümsemeseler de onu teşvik etmek istemeyenlerin baskıcı etkisine maruz kaldı. Kanatlarını açamıyor, varoluşun nihai sorunlarıyla ilgili araştırma ya da tartışmalara katılamıyordu. Sapkınlık fikrinden nefret eden akademisyenler bazen aylarca hatta yıllarca hapiste tutulurken, eserleri entelektüel açıdan kendilerinden aşağı olan sansürcülerin yargısına maruz kalıyordu.

Engizisyonun masumlara acı çektirme biçimini eleştiren Peder Mariana, aynı zamanda ifade özgürlüğünden yoksun bırakılmasından da üzüntü duymaktadır. 1620'de yurttaşlarının cehaleti hakkında yazan Juan de Luna, bunun sebebinin engizisyoncular olduğu için mazur görülebilir olduğunu düşünüyordu.²³⁵

Engizisyonun ülkenin entelektüel hayatına zarar vermediğini kanıtlamak için Fray Luis de León, San Juan de la Cruz, El Brocense gibi yazarlardan bahsedilmektedir. Ancak her üçü de diğerleri gibi engizisyon önüne çıkmak zorunda kaldı; bazıları acı dolu hapis dönemlerinde çalışmalarının kesintiye uğradığını ve engizisyon sürecinin işkencesiyle manevi huzurlarının yok olduğunu gördü.²³⁶ İspanya'nın bugün haklı olarak gurur duyduğu bazı büyük yazar ve düşünörlere bu şekilde davranan bir sistemin bilim ve edebiyata zarar verdiği açıktır. Büyük bir üne ve suçsuz bir hayata sahip olan insanlar, belki de sadece dikkatsiz bir ifade yüzünden engizisyon önüne çıkarılabildiğinde, pek çok kişi sessiz kalmanın ve düşünceleri hiç açığa vurmamanın daha iyi olduğuna ikna edilmiş olmalıdır.

1.10. İspanyol Engizisyonu'nun Lağvedilmesi

İspanya'nın eski imparatorluğu zayıfladıkça, kıtanın zenginliği ve gücü diğer Avrupa ölkelerine, özellikle de Fransa ve İngiltere'ye kaymıştır. Fransızlar 1807'de İber Yarımadası'nı işgal ettiğinde, Fransız imparatoru Napoléon Bonaparte İspanya'yı işgal etti ve ağabeyi Joseph'i 1808'de İspanya Kralı olarak atadı. Joseph, İspanyol Engizisyonu'nu sivil topluma bir tehdit olarak görüp sona erdirdi. İspanya 1814'te Joseph'i tahttan indirmeyi başardığında engizisyon

---

²³⁵ Turberville, *La Inquisición Española*, 125.

²³⁶ Turberville, *La Inquisición Española*, 124.

kısa bir süreliğine yeniden kuruldu, ancak o zamana kadar halkın engizisyona karşı gerçek bir iştahı kalmamıştı. O tarihten itibaren İspanyol Engizisyonu 356 yıl sürmüş ve nihaî olarak Temmuz 1834'te kraliyet kararnamesiyle kaldırılana kadar mahkemelere nadiren rastlanmıştı.²³⁷

Üç buçuk asır süren İspanyol Engizisyonu sırasında İspanyol halkının ve bir bütün olarak İspanya'nın ağır bir bedel ödediği açıktır. Binlerce insan zulüm gördü, yargılandı ve cezalandırıldı. Tüm bölgelerden ve inançlardan İspanyollar sürekli olarak ifşa olma ya da haksız yere sapkınlıkla suçlanma korkusu içinde yaşadı.

Juan Antonio Llorente 1789'dan 1801'e kadar engizisyonun genel sekreteri olarak görev yapmıştır. Mahkeme kayıtlarına doğrudan erişimi olduğundan dolayı İspanyol Engizisyonu'nun ilk tarihi olarak kabul edilen kitabı yazmıştır. Llorente, engizisyonun toplam 341.021 kişiyi soruşturduğunu ve bunların en az yüzde 10'unun (31.912) idam edildiğini söylemiş, bazı uzmanlar Llorente'nin önyargılı olduğuna ve hesaplamalarının doğru olmadığına inanmamıştır. Lea, Llorente'ninki gibi yüksek rakamların abartılı olduğuna ve dikkatli bir çalışmaya dayanmadığını ifade etmiştir.²³⁸

Günümüz tarihçileri son zamanlarda engizisyon tarafından derlenen gerçek belgeleri inceleyebilmektedir. İspanya Ulusal Tarih Arşivi tarafından saklanan Suprema arşivleri, kırk dokuz binden biraz fazla karar verildiğini ve yüzde 2'den azının (binden az kişi) kazığa bağlanıp yakıldığını söylemektedir. Ancak bu belgeler sadece 1560 yılına kadar gerçekleşen mahkemeleri içermektedir. Ayrıca birçok yerel mahkemenin kayıtlarını da içermemektedir. İspanyol Engizisyonu'nun büyüklüğünü tam olarak anlamak için yerel arşivleri incelemek gerekir. Fakat bu kayıtların çoğu savaşın yıkımı, zamanın tahribatı ya da diğer olaylar nedeniyle kaybolmuştur.²³⁹

---

²³⁷ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 80.

²³⁸ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 83.

²³⁹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 83.

İKİNCİ BÖLÜM

TORQUEMADA DÖNEMİNDE İSPANYOL ENGİZİSYONU (1483-1498)

2.1. Tomás de Torquemada'nın Hayatı ve Yetiştği Çevre (1420-1498)

İspanyol Engizisyonu'nun şüphesiz en önemli ismi, Tomás de Torquemada isimli Dominiken bir keşişti. Engizisyonun ilk üst düzey lideri olarak acımasızlığıyla örgütün bir bütün olarak gidişatını belirledi. Tomás de Torquemada 1420 yılında Kastilya'nın Valladolid şehrinde doğdu. Dini kariyeri Valladolid'deki San Pablo Manastırı'nda başladı.²⁴⁰ Ardından Segovia'daki Santa Cruz Manastırı'nın Dominiken rahibi oldu. Torquemada Valladolid'de büyümüştü. 1452'de Dominiken tarikatına katıldı. Kısa sürede yükselip otuz iki yaşında Segovia kentindeki Santa Cruz Manastırı'nın rahibi oldu ve burada yirmi iki yıl görev yaptı. Bir Dominiken olarak, bazı tarikatların üyeleri gibi bir manastırda dünyadan kopuk değildi. Bunun yerine kendini toplum içinde çalışmaya, özellikle de sapkınlığa karşı çıkmaya ve dini öğrenip uygulamayı yaymaya adanmıştı.²⁴¹ Dönemin tarihçisi ve vakanüvisi Sebastián de Olmedo tarafından “*Kafirlerin çekici, İspanya'nın ışığı, ülkesinin omurunun kurtarıcısı*”²⁴² olarak tanımlanmıştır. O aynı zamanda Hristiyan engizisyonunun dehşeti, dini fanatizm ve zalimlik ile eşanlamli hale gelen İspanya'nın ilk büyük engizisyoncusudur. Görev süresi boyunca kazığa bağlanarak yakılan insan sayısının 2.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.²⁴³

1449 yılındaki karışıklıklar sırasında konversoların asil bir savunucusu olan büyük Kardinal Juan de Torquemada'nın yeğenydi.²⁴⁴ Tomás de Torquemada uzun boylu, soluk benizli ve kalın kaşlıydı. Basık boksör burnu yüzünün en belirgin özelliğiydi ve yumru yumru kıvrımları, bir Dominiken rahibinin badem bıyığını ayırt eden saç halkası ve kel tepesi nedeniyle daha da belirgin görünüyordu. Yoksul yaşam biçimiyle tanınmıştır. Yalınayak yürümüş, kalasların üzerinde uyumuş, tarikatının beyaz ve siyah cüppesinin yününün altına kıl gömlek giymiştir. Etkili idari becerileri sayesinde Dominikenlerin saflarında hızla yükselmiştir. Kraliçe İsaabel'in çocukluğundan itibaren hem günah çıkarma papazı hem de danışmanı olarak görev

---

²⁴⁰ Sonia Caballero Escamilla, “Fray Tomás de Torquemada, Iconógrafo y Promotor de las Artes”, *Archivo Español de Arte* 82/325 (2009), 20; Joseph Pérez, *et-Tarihu'l-Vecîz li-Mehâkimu't-Teftîş bi-İsbanya*, çev. Mustafa Emadi (BAE: Kalima, 2012), 44.

²⁴¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 56-57.

²⁴² Sobral Alves - Ranniere Aguiar, “Tomás de Torquemada e a Inquisição Espanhola”, *Coloquio de Historia*, (2011), 1039.

²⁴³ Alves - Aguiar, “Tomás de Torquemada e a Inquisição Espanhola”, 1040.

²⁴⁴ Pérez, *et-Tarihu'l-Vecîz li-Mehâkimu't-Teftîş bi-İsbanya*, 44.

yapmıştır.²⁴⁵ İsaabel tahta çıktıktan sonra Torquemada'nın etkisi önemli ölçüde artmış, engizisyon kurulduğunda onun sözleri hükümdarlar tarafından çok önemsenmiştir.²⁴⁶

1483 yılında İspanyol Engizisyonu'nun ilk büyük engizisyoncusu oldu. Ağustos 1483'te Kastilya ve Leon için İspanyol Engizisyonu'nun büyük engizisyoncusu olarak atandı ve 17 Ekim'de yetkileri Aragon, Katalonya, Valencia ve Mayorka'ya kadar genişletildi. Torquemada İspanyol Engizisyonu'nu yeniden organize edip engizisyoncuların takip etmesi için "Instrucciones" isimli kılavuzlar yazdı. Onun onayı olmadan hiçbir şey yapılamazdı. Rahipleri ve piskoposları kontrol edip bazılarını sapkın olarak hedef aldı.²⁴⁷ 1484 yılı civarında krallar, daha önce Kastilya ve Aragon Engizisyonu Genel Sekreteri olan Fray Tomás de Torquemada'yı Kastilya Engizisyonu Genel Sekreteri olarak atadılar. Böylece engizisyon teşkilatı Torquemada'nın uhdesinde birleşti. Monarşik gücün merkezileştirilmesi, iç birliğin sağlanması için başka bir organa dönüştürüldü. Tamamen krallara bağlı bir 'Genel Kardeşlik' oluşturmak için kardeşliklerin lağvedilmesi gibi, Fernando ve İsaabel'in tüm egemenlik alanlarında tek bir engizisyon oluşturmak için piskoposluk engizisyonları lağvedildi.²⁴⁸ Torquemada'nın yönetimi altında Kastilya'daki faaliyetler giderek daha da sertleşti.²⁴⁹

1488'de kral ve kraliçe hırslı keşişi İspanya'nın ilk genel engizitörü yaptı. Ayrıca ona yardımcı olacak Consejo de la Suprema y General Inquisición (Yüksek ve Genel Engizisyon Konseyi) adında merkezi bir konsey kurdular. Bu kurum genellikle Suprema olarak adlandırılır. 1492 yılına gelindiğinde Suprema sekiz şehirdeki mahkemeleri denetliyordu ve daha sonra denizaşırı İspanyol kolonileri de dahil olmak üzere bunlara yenileri eklendi.²⁵⁰ Bu onu tüm İspanya'da yetkiye sahip kraliyet dışı tek yönetici haline getirdi. Torquemada bu pozisyon için doğal bir seçimdi. Kurnazdı, güçlü bir liderdi ve hayatında skandaldan eser yoktu. Paris'e göre kraliçenin Tomás de Torquemada'yı genel engizitör olarak tercih etmesi şaşırtıcı değildi. Onların en yakın danışmanıydı ve daha da önemlisi, hiç kimsenin onu gözden düşürecek ya da makamın itibarını zedeleyecek bir insanî zayıflık belirtisi ortaya çıkarması mümkün değildi.²⁵¹

---

²⁴⁵ Reston, *Dogs og God*, 52; Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 137; Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 63.

²⁴⁶ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 25.

²⁴⁷ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 63.

²⁴⁸ José Luis Martín, *La España Medieval* (Madrid: Historia 16, 1993), 729.

²⁴⁹ Roth, *A History of the Marranos*, 48.

²⁵⁰ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 25.

²⁵¹ Erna Paris, *The End of Days: A Story of Tolerance, Tyranny, and the Expulsion of the Jews from Spain* (New York: Prometheus Books, 1995), 171.

Katolik hükümdarlar, Torquemada'yı Kastilya'nın yanı sıra Aragon Krallığı için de Engizisyon Genel Sekreteri olarak atamak üzere VIII. İnnocent'ten izin aldıklarında, Kastilya'dakinden çok daha sert bir siyasî direnişle karşılaştılar. Önde gelen bir Aragonlu konverso, “*Engizisyon sadece insanların mallarını çalmak için yapıldı; kralımız iyi bir adam (mozo) ve iyi bir Hristiyan olmasına rağmen, kraliçe ve Kastilyalılar engizisyonu bu krallığı yok etmek için yarattılar*” şeklinde itiraz etmişti.²⁵²

Engizisyonun elinden kaçarak Roma'ya sığınan cesur konversolar, engizisyonun suistimallerine ilişkin şikayetlerini Papa IV. Sixtus'a iletiler. Papa, İsaabel'in engizisyonuna karşı yapılan pek çok şikâyeti dinleyip şikâyetlerden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirdi.²⁵³ Papa, İsaabel'e gönderdiği özette, şiddet eylemlerine son verilmesi ve soruşturmalarda kiliseye uygun protokolün takip edilmesi konusunda ısrar etti. Bununla beraber İsaabel esasında Papalığın laik engizisyonuna karışmasını ya da müsadere yoluyla parasal kazançlarını ihlal etmesini istemiyordu.²⁵⁴

İkna ve diplomasi yeteneklerini kullanan İsaabel, Papa ile yazışarak, krallığının atanan engizisyoncularına karşı hoşgörü göstermesini ve uygun kilise prosedürlerini takip etmedikleri için suçlu olduklarını bildirmişti. Sabatini, bu yazışmalar aracılığıyla İsaabel'in, sürekli gelişen İspanyol Engizisyonu'nun prosedürlerini denetlemek ve düzenlemek için Roma'da değil de İspanya'da bir konsey kurulmasını talep ettiğini belirtmiştir.²⁵⁵ Papa, İspanyol Engizisyonu'nun hızla yayılmaya başladığı geniş bölgeleri fark ettiği için bu talebi tereddütle kabul edip İsaabel'in seçimi olan Fray Tomás de Torquemada'yı “Büyük Engizisyoncu” (Grand Inquisitor) pozisyonuna atadı. Torquemada'nın sorumluluğu İspanyol Engizisyonu'nu ve prosedürlerini düzenleyip denetlemektir. Bu atama birçok Kastilyalı konversoyu dehşete düşürdü, Fray Tomás de Torquemada artık tüm Kastilya'da en çok korkulan adam haline gelmişti.²⁵⁶ Bunun yanında kendisi de korkusuz değildi. Fernando ve İsaabel'den seyahatlerinde kendisine eşlik edecek korumalar için finansman sağladı. Bir rivayete göre bu korumaların sayısı en az kırk atlı ve iki yüz kişiden oluşmaktaydı. Murphy'nin de belirttiği gibi, engizisyoncu haklı olarak suikasttan

---

²⁵² William Monter, *Frontiers of Heresy: The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily* (New York: Cambridge University Press, 1990), 4-5.

²⁵³ Reston, *Dogs og God*, 129-131.

²⁵⁴ Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 34-35.

²⁵⁵ Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition*, 136.

²⁵⁶ Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 35.

korkuyordu. Zira Torquemada, yurttaşlarının çoğunun kendisine kötü gözle baktığını biliyordu.²⁵⁷

Soğukkanlılığı ve sertliğiyle tanınmasına rağmen, Torquemada, konumundan maddi olarak yararlanmış olabilirdi. Torquemada'nın, belki de engizisyon tarafından sorgulanan şüphelilerin bazı mallarını satın alarak zenginleştiğine dair kanıtlar vardı. Örneğin; buradaki elde ettiği gelirlerle 1480'den itibaren Ávila kentindeki görkemli Aziz Thomas Manastırı'nın inşasını finanse edebildiği bilinmektedir.²⁵⁸

Engizisyon, Torquemada devrinde en korkunç seviyeye ulaşmıştır. Wood'un Torquemada hakkındaki söylemleri onun gerçekten ne kadar zalim ve acımasız bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Ona göre Torquemada sadist, başkalarına işkence edip kanlarını dökmekten zevk alan anormal bir insandı. Bu adam tarihin hangi devrinde olursa olsun muhakkak ki kan dökücü biri olarak şöhret kazanırdı. Wood onun zalimliğini en adi, en katı yürekli, yılan ruhlu katillere benzetip, böylece onu İspanya'yı kemiren ve öldüren bir adam olarak telakki eder.²⁵⁹

Torquemada'nın imajı hakkında yapılan değerlendirmeler görüldüğü üzere pek de olumlu değildir. Öyle ki bazı internet sitelerinde kendisi kötülük kavramını baştan yazdıran dünyanın en kötü 5 insanı arasında gösterilmiştir. Sitede Torquemada "80 bin kişiyi ateşe yollayan engizitör" olarak lanse edilmiştir.²⁶⁰ Aynı şekilde başka bir yerde de tarihin en acımasız liderlerinden biri olarak kendisine yer edinmiştir.²⁶¹

2.1.1. Ailesi ve Yahudi Kökeni

Torquemada'nın Yahudi (konverso) kökenli olup olmadığı günümüzde dahi en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. On beşinci yüzyıl tarihçisi Pulgar, onun Yahudi kökenli olduğunu söylerken on altıncı yüzyıl tarihçisi Zurita bunu reddetmiştir.²⁶² Günümüz tarihçilerinden Norman Roth da Pulgar gibi onun Yahudi kökenli bir konverso olduğunu iddia etmektedir.²⁶³ Thomsett'a göre de büyükannesi bir konverso olduğu için kendisi de Yahudi

---

²⁵⁷ Murphy, *God's Jury*, 82.

²⁵⁸ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 59.

²⁵⁹ Wood, *İspanya'da Engizisyon*, 7-8.

²⁶⁰ <https://www.webtekno.com/dunyanin-en-kotu-5-insani-h106986.html>;

<https://www.yenidonem.com.tr/yasam/kotuluk-kavramini-bastan-yazdiracak-dunyanin-en-kotu-5-insani-108140>

²⁶¹ <https://www.egepolitik.com/iste-tarihin-en-acimasiz-liderleri/26211/>

²⁶² William Thomas Walsh, *Characters of the Inquisition* (New York: P. J. Kenedy & Sons, 1940), 131-133.

²⁶³ Roth, *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain*, 92.

kökenliydi. Buna rağmen, Dominiken ve engizisyoncu rolüyle, Fernando ve İsaabel'in İspanya'ya tek bir din altında birleştirme arzusunu, 1492'de Yahudilerin toplu olarak sınır dışı edilmesini teşvik ederek ve konversoları sapkınlık suçlamasıyla yargılayıp idam ettirme işini sürdürerek istismar etti.²⁶⁴ Baigent ve Leigh de Torquemada'nın öz amcalarından birinin (Juan kastediliyor) bir konverso olduğunu beyan etmişlerdi.²⁶⁵ Hernando del Pulgar'ın, Juan de Torquemada'nın büyükbabasının Yahudi inancından dönme olduğuna dair ifadesine dayanarak ailenin eski Yahudi olduğuna dair genel bir tarihsel fikir birliği olduğunu söyleyebiliriz.

Bakıldığında Torquemada'nın Yahudilere karşı olan nefreti dillere destan olmuşa benziyor ve bazı tarihçiler bu nefreti büyük dedesi şövalye Fernandez'in on dördüncü yüzyılın sonunda, İspanyol Yahudilerinin bir tür barış, güvenlik ve refah içinde yaşadığı bir dönemde çok zengin bir Yahudi kadınla evlenerek aile kanını kirletmesine bağlıyor. Torquemada'nın büyükbabası Yahudi eşiyile mutlu görünüyordu, ancak Yahudi karşıtlığı arttıkça ve Yahudiler hakkında kötü söylentiler yayıldıkça, Yahudi kadınla evliliği onu biraz utandırdı.²⁶⁶ Bu durumda Torquemada, Yahudilere karşı duyduğu yoğun nefreti ifade ederek, ailesinin atalarından miras kalmış olabilecek Yahudi kanını reddetmek istemiş olabilir.

Torquemada sapkınlığa ve hangi kökenden gelirse gelsin bundan suçlu olabilecek her Hristiyan'a karşı büyük bir nefretle yanıp tutuşuyordu. Büyükannesi bir Yahudi'ydi ve bu küçük kirli sır, Yahudilere ve Yahudi soyundan gelen Hristiyanlara karşı tutkusunu kararlı ve kalıcı bir öfkeye dönüştürüyor gibiydi. Eski bir Kastilyalı Hristiyan'ın "saf kanına" özlem duyuyor ve Yahudi kanının vücudu kirlettikçe daha koyu bir renk aldığına inanıyordu. Kastilya'da sapkınlara karşı herhangi bir kovuşturma yapılmadığı için, eski engizisyon bu kansız fanatik için yeterince iyi değildi. Bu dönemde İsaabel'in itiraflarını alırken, ondan eğer bir gün Kastilya tahtına geçerse Tanrı'nın yüceliği ve Katolik Kilisesi'nin yüceltilmesi için kendisini sapkınlığın tasfiyesine adanması için bir söz aldı.²⁶⁷ Karakterine sert ve affetmez yönünü veren de bu sarsılmaz, katı inancıydı. Dar görüşlü, inatçı ve uzlaşmaz olabiliyordu, özellikle de dini ilkeler söz konusu olduğunda.

1391 katliamları İspanya'daki Yahudilerin tarihinde bir dönüm noktası oldu. Diğer ülkelerdeki kaderlerinin aksine sahip oldukları ayrıcalıklı durum sona erdi ve ekonomik

---

²⁶⁴ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 159.

²⁶⁵ Baigent - Leigh, *The inquisition*, 76.

²⁶⁶ Ramses Awad, *Min evraki'l-Hurûbu's-Salîbiyye ve Mehâkimu't-Teftîş fi-İsbanya* (Kahire: Mektebetu'ş-Şurûki'd-Duveliyye, 2012), 62.

²⁶⁷ Reston, *Dogs og God*, 52.

durumlarını biraz olsun güvende tutmanın tek yolu Hristiyan vaftizini kabul etmektir. 1391'deki katliamları çok sayıda din değiştirmenin takip ettiğine şüphe yoktur. Rakamları her zaman biraz fantastik olan Llorente, bu sayıyı yaklaşık bir milyon olarak verir, ancak gerçekte bu rakamın beşte biri ya da onda birinden fazla olamaz; kesin olan şey, 1391 yılı sona ermeden önce çok sayıda Yahudi'nin Hristiyan kilisesine girmiş olduğudur. Yahudilik tamamen yok olmadı ve hatta son felaketten önce bir kez daha yükseldi, ancak 1391 felaketinden sonra asla toparlanamadı.²⁶⁸ Bizim açımızdan bu yılın önemi, Hristiyanlaştırılmış Yahudilerden, din değiştirenlerden ya da marranolardan oluşan yeni bir topluluğun yaratılmasında yatmaktadır. Bu kişiler kısa süre içinde nüfusun çok büyük, varlıklı ve nüfuzlu bir kesimini oluşturdular.

1391'deki toplu vaftizlerden sonraki bir nesil içinde, din değiştirmiş Yahudilerden oluşan aileler Kastilya ve Endülüs'ün başlıca şehirlerinde önemli mevkilere yerleşti. Sevilla, Toledo, Córdoba, Burgos ve Segovia bu şehirlerden bazılarıydı.²⁶⁹ Torquemada'nın ataları da belki bu yılda gerçekleştirilen toplu vaftizler esnasında Hristiyanlığa zorlanmış olabilirdi.

Tomás de Torquemada'nın amcası Kardinal Juan de Torquemada'nın kendisi de bir dönmeceydi ve bu nedenle damarlarında Yahudi kanı dolaşıyordu ve bu kan yeğeni, İspanyol Engizisyonu'nun gelecekteki Büyük Engizisyoncusu Tomás de Torquemada'ya da geçmişti. 1449 yılında Vatikan'ın önde gelen teologlarından Kardinal Juan de Torquemada aklın ve aydınlanmanın sesi oldu. Toledo'daki zulmü "bahçedeki çiçeklere zarar veren kavurucu bir rüzgâra" benzetiyordu. "Hristiyanların diğer Hristiyanlara bu kadar acı çektirebilmesine" hayret etmiş ve isyancıları karanlık köşelerden nefretlerini kusan ırkçılar ve korkaklar olarak damgalamıştır. Bu yaşlı Torquemada'ya göre, bir kez vaftiz edilen bir Hristiyan, hiçbir niteliğe sahip olmaksızın Hristiyan'dı, çünkü vaftiz Tanrı'nın bir armağanıydı. Kalıcıydı ve geri alınamazdı. Kendisini konversoların acısıyla özdeşleştirdi, çünkü kendisi de onlardan biriydi. Ancak Roma'da "Sarayın Efendisi" ve "İnancın Savunucusu" gibi unvanlara sahip biri olarak, aynı zamanda Papalık gücünün büyük bir savunucusuydu.²⁷⁰

2.1.1.1. Amcası Juan de Torquemada (1388-1468)

---

²⁶⁸ Turberville, *La Inquisición Española*, 19-20.

²⁶⁹ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 20.

²⁷⁰ Reston, *Dogs og God*, 31.

Juan de Torquemada, muhafazakâr teolojinin temsilcisi olarak önemli bir yere sahiptir. Kendisi gibi Dominiken olan ve daha sonra Fernando ve Isabel döneminde engizisyon genel sekreteri olarak ün kazanan yeğeni Tomás ile karıştırılmamalıdır. Paris'te ilahiyat profesörü olduktan sonra Juan, IV. Eugene (1383-1447) tarafından Roma'ya çağrıldı ve kardinal olarak atandı. Basel ve Floransa konsillerine katılıp yaşadığı süre zarfında kırk kadar kitap yazacak zaman buldu. En büyük başyapıtı “Summa de Ecclesia”dır; bu kitapta Papalık monarşisini şiddetle savunmuş ve bir genel konseyin Papa'dan herhangi bir şekilde üstün olduğu fikrini reddetmiştir. O'callaghan Torquemada'nın fikirlerini anakronik bulduğunu ifade edip yine de Papalığı ve onun kilisedeki eşsiz rolünü savunması dolayısıyla kilisede önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.²⁷¹ Juan de Torquemada, San-Sisto Kardinali unvanını kazanmış ve teologlar nezdinde, Meryem'in bir erkekle temas etmeden gebe kalması, Papaların katiyen yanılmamaları noktaları hakkındaki ateşli taassubu ile tanınmıştı.²⁷²

Kendileri Yahudiliği terk etmiş ya da aileleri vaftiz olmuş kişiler, genellikle on dördüncü yüzyılın sonları ve on beşinci yüzyılın başlarındaki büyük felaketler sırasında, şehirdeki resmi görevlerden mahrum bırakıldılar. “Yahudileşmekle” suçlanan din değiştirenlerin dini yargılamaları da yapıldı, bazı idamlar gerçekleşti ve pek çok mülke el konuldu. Toledo'nun Eski Hristiyanları, hoşnutsuz bir kraliyet görevlisi olan Pedro Sarmiento'nun önderliğinde, Yeni Hristiyanların kentte ve çevresindeki bölgelerde görev almasını yasaklayan “Sentencia-Estatuto”yu yayınladı. Aynı belge, konversoları kötü şöhretli ve hukuki davalarda tanıklık edemez ilan etti.²⁷³ En önemlisi Marquillos olarak adlandırılan avukat Marcos Garcia de Mora tarafından yazılan polemikler, Yahudilerin gerçek Hristiyan olabileceğini reddediyor ve onları kötülüğe meyilli olmakla suçluyordu. İnancın tek gerçek bağlıları olarak görülen eski Hristiyanlar, Yahudi entrikalarının tehdidi altında olarak tanımlanıyordu.²⁷⁴ Buna karşılık Burgos piskoposu ve aynı zamanda Yeni Hristiyan olan Alonso de Cartagena (1384-1456) ayrıntılı bir eleştiri kaleme aldı. Yahudileri alçaklık içinde kaybolmuş değil, Tanrı tarafından yüceltilmiş bir ulus olarak tanımladı.²⁷⁵

Her iki taraf da Papa V. Nicholas (1397-1455)'tan olumlu bir karar çıkarmaya çalıştığından, bu tartışmaya katılım hızla Kastilya dışına yayıldı. Sarmiento ve müttefikleri

²⁷¹ O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 638-639.

²⁷² Wood, *İspanya'da Engizisyon*, 28; Awad, *Min evraki'l-Hurûbu's-Salîbiyye ve Mehâkimu't-Teftîş fi-İsbanya*, 61.

²⁷³ Eloy Benito Ruano, *Los Orígenes del Problema Converso* (Madrid: Real Academia de la Historia, 2004), 41-83.

²⁷⁴ Ben Zion Netanyahu, *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain* (New York: Random House, 1995), 350.

²⁷⁵ Netanyahu, *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain*, 385.

davalarını savunmak için Roma'ya temsilciler gönderdiler, ancak Curia'da bulunan baş Dominiken teolog Kardinal Juan de Torquemada'nın ısrarıyla geri çevrildiler.²⁷⁶ 1449 Eylül'ünde, muhtemelen kardinalin tavsiyesine uyan Papa Nicholas, Yahudilikten dönenleri ayırma veya cezalandırma çabalarını kınayan bir ferman yayınladı. Papa ayrıca Sarmiento ve takipçilerini aforoz edip konversolara karşı açılan sapkınlık davasındaki rolü nedeniyle kilise yargıcu Pedro Lopez de Galvez'i görevden aldı. Ancak Torquemada'yı Papa'nın tereddütleri yıldırmadı. 1450 yılında konversolara karşı yürütülen işlemleri kınayan bir risale yayınladı. Torquemada, bu çalışmasında Sarmiento ve onun din adamı olan ve olmayan arkadaşlarını, İsrail halkının İncil'deki düşmanları olan Midyaniler ve İsmaililer olarak nitelendirmiştir.²⁷⁷

Sarmiento'nun yandaşları kardinali, Yahudi akrabalarını savunmak için hareket etmekle suçladı. Kardinalin Yahudi kökenli olduğuna dair bu iddia hem konverso yanlısı hem de karşıtı İspanyol kaynaklarında yaygınlık kazanmış ve modern tarihçilerin eserlerinde de tekrarlanmıştır. Son olarak Benzion Netanyahu, kardinalin din değiştirmiş bir annenin oğlu olduğuna dair ilgi çekici ancak belgelenmemiş bir argüman ileri sürmüştür. Netanyahu'ya göre, bu durum oğlunu sadece Toledo'daki konversoları kovmaya değil, aynı zamanda Yahudi olmayanlar pahasına Yahudileri yüceltmeye ve Orta Çağ'daki Yahudi karşıtı polemleri tersine çevirmeye itmiştir.²⁷⁸ Kardinal, uzak da olsa soyundan gelen bir itici güç hissetmiş olabilir, ancak teolojik neden vurgulanmalıdır. Torquemada gençliğinden beri, inancın savunulmasına adanmış bir tarikatın üyesi olan Dominiken bir rahipti. Tarikatı adına Basel Konsili'nde Papalık davasını savunmuştur. Bu çabalar Dominiken dostu Ambrosius Catharinus Politus'un Torquemada'yı "İnancın Koruyucusu" olarak adlandırmasına yol açacaktı.²⁷⁹

Torquemada, din değiştirenlerin çoğunun samimi Hristiyanlar olduğunu ve Hristiyanlığa bağlılıklarının çok gerçek olduğunu savundu. Aralarında bazı "Yahudileşenlerin" olabileceğini inkâr etmedi, ancak Yahudi doğdukları ya da Yahudi ebeveynlerden geldikleri için konversoların sadece alenen Hristiyan ayinlerine uyduklarından ve ortodoks doktrini sadece yüzeysel olarak benimsediklerinden şüphelenilmesi gerektiği varsayımını reddetti. Torquemada, Yahudi olmayanların soyundan gelen Hristiyanların da gizli sapkınlık olabileceğine işaret etmekte gecikmedi: "*Hristiyan âleminin diğer uluslardan gelen kaç farklı kesiminin sapkınlık ve ciddi*

---

²⁷⁶ Ruano, *Los Orígenes del Problema Converso*, 51-52.

²⁷⁷ Thomas M. İzbicki, "Juan de Torquemada's Defense of the Conversos", *Catholic University of America Press* 2/85 (1999), 197.

²⁷⁸ Netanyahu, *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain*, 421.

²⁷⁹ İzbicki, "Juan de Torquemada's Defense of the Conversos", 199.

hatalar nedeniyle cezalandırıldığını ve yakıldığını duyduk!"²⁸⁰ Torquemada'ya göre tüm Hristiyanlar din değiştirmiş sayılırdı ve hiçbiri atalarının günahlarından dolayı sorumlu tutulamazdı. Onlar imanın kanıtı olan işlerine göre doğru bir şekilde değerlendirilmelidirler;

"Yahudi ulusunun inançsızlığından ya da kınanmasından bahseden tüm otoriteler, evrensel olarak değil, belirli kişilerle ilgili olarak bireysel olarak kabul edilmelidir. Aksi takdirde sadece kutsal eski atalara, patriklere, peygamberlere, bilgelik ve kutsal yaşamla ünlü birçok yaşayan erdemli insana değil, kurtarıcımıza, O'nun en asil ve kutsal annesine, bakire Meryem'e ve şanlı havariilere küfredilmiş olur."²⁸¹

Daha olumlu ve pastoral bir yaklaşım benimseyen kardinal, din değiştirenlerin hor görülme yerine sevilmesi ve onurlandırılması gerektiğini savundu;

"Onlar, 'ruhani kardeşlik' bağlarıyla birbirine bağlı olması gereken Hristiyan kardeşliğinin bir parçasıydı. Bu birliktelikte tüm Hristiyanların sahip olması gereken barış yatmaktadır. Dahası, herkes 'yenilenme banyosu' olan vaftiz yoluyla yeniden doğar. Din değiştirenleri sevmemek Hristiyanlığa aykırıdır: bu nedenle, nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, Hristiyan kardeşlerini sevmeyen hiç kimse Tanrı'nın oğulları arasında ve kilisede sayılamaz. Yahudilikten dönenler, imanla yaşayan ilk insan olan Habil'e kadar uzanan kilisenin kökleri nedeniyle daha da çok sevimliydi. Efeslilere Mektup'a göre kilisenin üzerine kurulduğu elçiler ve peygamberler Yahudi olarak doğmuşlardı."

Torquemada İsa'nın kendisinin de ete kemiğe bürünmüş bir Yahudi olduğuna bir kez daha işaret etti. O özellikle pastoral bir üslupla, kötölemenin "insanları Hristiyan inancına olan sevgiden uzaklaştırdığı" uyarısında bulunmuştur.²⁸²

Torquemada'nın konversoları savunması Roma'da Kastilya'dakinden daha etkili olmuşa benziyordu. Roma'da kardinal, Papa'nın 1449'da kararlaştırdığı tüm Hristiyanlar için eşitlik ilkelerini 1451'de teyit etmesini sağlayacak kadar üstün geldi. Kastilya'da ise kardinalin polemiği istenmeyen bir etki yaratmış olabilir; kardinalin adı, sözlerini okuduğuna dair hiçbir belirti göstermeyen kişiler tarafından tartışmanın her iki tarafında da kullanıldı. Böylece Garcia de Mora, Torquemada'yı Yahudileri savunan bir Yahudi olarak reddetmeye çalışsa da daha sonra Eski Hristiyanlar onu kendilerinden biri olarak sahiplenmeye çalıştı. Aynı zamanda Katolik krallar dönemindeki Yeni Hristiyanlar tarafından da kendi geçmişlerinden olduğu iddia edilmiştir.²⁸³

Kardinalin benimsediği argüman çizgisi, Yahudi olmayanların ve Yahudilerin eşit şekilde çağrılmasına ve bireylerin atalarının günahlarından değil kendi günahlarından sorumlu olmasına

²⁸⁰ Charles Burroughs, *From Signs to Design: Environmental Process and Reform in Renaissance Rome* (Cambridge: MIT Press, 1990), 135-137.

²⁸¹ İzbicki, "Juan de Torquemada's Defense of the Conversos", 202-203.

²⁸² İzbicki, "Juan de Torquemada's Defense of the Conversos", 203-204.

²⁸³ Nicolas Lopez Martinez, *Los Judaizantes Castellanos y la Inquisición en Tiempo de Isabel la Católica* (Burgos: Publicaciones del Seminario Metropolitano de Burgos, 1954), 390.

vurgu yapan, acımasız bir Ortodoks'tu. Ancak Torquemada, iki nedenden ötürü dinlemek istemeyenlerin kulağına küpe oluyordu. Birincisi, kanın saflığıyla ilgili fikirlerin teolojik ya da kanonistik kökleri olmamasına rağmen, Kastilya'nın Eski Hristiyanlarının yaşamlarında ortodoksluğun yanında yer alan ve çoğu zaman onu gölgede bırakan, Hristiyanlıkla temellendirilmemiş farklı bir değerler dizisini temsil ediyorlardı.²⁸⁴ İkinci olarak, bu sorunlara daha teolojik bir yaklaşım, ancak yine de Yeni Hristiyanların Eski Hristiyanlar tarafından kabul edilmesine karşı olan, uzun süredir devam eden farklılığa veya muhalefete yer olmayan tek tip bir Hristiyanlık fikriydi; bu kavram, tıpkı XIV. Louis'in Nantes Fermanı'nı iptal etmesinin arkasında olduğu gibi, Katolik kralların eylemlerinin arkasında da kralcı bir biçimde yatıyordu.²⁸⁵ Torquemada'nın konversolar lehindeki argümanlarında yer alan farklı kökenlerden gelen Hristiyanlar arasındaki temel eşitlik, İmparatorluklar Çağı sona erece kadar çok az kabul görecekti.²⁸⁶

2.1.2. Zühd Hayatına Dair Rivayetlere Genel Bakış

Torquemada tüm İspanya'da hem hayranlık hem de korku uyandırdı. Bununla birlikte genel engizitör halkın gözünden uzak kalmayı, sessiz, sade, işine adanmış, basit ve lüksten uzak bir hayat sürmeyi tercih etti. Alçakgönüllülük ve kişinin inancı uğruna acı çekmeye istekli olması gerektiğini vurgulamak için siyah cübbesinin altına rahatsız edici derecede kaba kumaştan bir gömlek giydiği bilinmektedir. Ayrıca güzel yemekler yiyen ve lüks giysiler giyen bazı din adamlarının aksine, müsrifçe yaşamayı da reddetmiştir. Paris'in de belirttiği gibi bu kendini inkâr, oldukça soğuk bir kişiliği yansıtıyordu. Torquemada'nın dar duygusal ufku hakkında, tamamen kendisine bağımlı olan tek kız kardeşine karşı acımasızca davranmasından bir şeyler çıkarılabilir. Torquemada katı ve münzevi bir yaşamı seçtiği için kız kardeşi de beş parasızdı. Çeyizi olmadan evlenemediği için, yemek yiyebilmek ve giyinebilmek için bir rahibe manastırına girmek zorunda kalmıştı.²⁸⁷

Llorente, Torquemada'yı "*Hem Sevilla hem de Toledo başpiskoposluklarını reddederek sözde alçakgönüllülük gösteren küstah bir fanatik*" olarak tanımlamaktadır. Llorente ayrıca şunu

---

²⁸⁴ John Edwards, "Mission and Inquisition among Conversos and Moriscos in Spain, 1250–1550", *Cambridge University Press* 21 (1984), 149-150.

²⁸⁵ John Edwards, "Religious Belief and Social Conformity: The 'Converso' Problem in Late-Medieval Córdoba", *Cambridge University Press* 5/31 (1981), 125.

²⁸⁶ İzbicki, "Juan de Torquemada's Defense of the Conversos", 207.

²⁸⁷ Paris, *The End of Days*, 69.

da açıklamaktadır: “Torquemada'nın benimsediği ve haleflerine tavsiye ettiği sistemin sonuçları olan sefalet, onu mezara kadar takip eden ve kişisel güvenliği için önlemler almaya zorlayan genel nefreti haklı çıkarmaktadır.”²⁸⁸ Lea da Torquemada hakkında başka yerlerde tartışılan daha korkunç iddiaları tekrarlamaktan kaçınsa da onu “acımasız bir gayretle dolu olan katı ve bükülmez ve görevi olarak gördüğü şeyden taviz vermeyen bir adam” olarak nitelendirdi.²⁸⁹

Kendisi zühdün, ilim ve irfanın, ateşli dindarlığın tam bir örneği olarak tanıtılmış tuhaf bir karaktere sahipti. Onu tuhaf kılan sebep ise kendisini eziyete uğratan ve aynı zamanda bununla da yetinmeyip başkalarına eziyet etmekten zevk alan sadist bir ruha sahip olmasıydı. Wood’a göre ömründe et tüketmemesi, üstünde ve yatağında keten kullanmaması sadistliğini aşikâr kılan durumlardan bazılarıydı. Wood onun bu sadistliğini engizisyonun başına geçinceye kadar içinde saklı tuttuğunu belirtir. Bir rivayete göre Torquemada, tahta geçtiği takdirde Isabel’e Yahudilerin kökünü kurutması hususunda ant içirmişti. Wood bu tip rivayetlerin birer masaldan ileri gidemeyeceğini belirtip, daha sonraki hadiselerden türemiş olduklarını ifade eder. Her ne şekilde olursa olsun Torquemada sonunda bir şekilde amacına ulaşmış İspanya’da engizisyonu kurup, Mesih’in şanını yüceltmek için bütün gücünü kullanmıştır.²⁹⁰ Wood, Torquemada’yı üç efendisine (Papa, Kral, Dominikenler) hizmet edip onların arzularını yerine getirebilecek kabiliyette biri olarak görür. Zira o, malların müsaderesini arttırarak kralı, Hristiyanlığı yayarak Papa’yı, dalalete sapanların içine korku salarak Dominikenleri tatmin ediyordu.²⁹¹

Whitechapel’e göre, Torquemada bir vejetaryendi ve her zaman teninin yanında bir kıl gömlek giyerdi. Ancak Whitechapel, Torquemada’nın zehirden korunmak için tabağının yanında sadece bir tek boynuzlu at boynuzu veya bir akrep dili ile yemek yediğini açıklarken, çileciliği bir şekilde derin batıl inançlarla bir tutmaktadır.²⁹²

Ziya Paşa’nın tasavvurunda Torquemada halk inancında ne kadar hayal varsa hepsine inanan biriydi. Örneğin; denizgergedanı denilen ve esasında var olmayan bir hayvanın boynuzunun her çeşit zehre karşı etkili olduğunu varsaydığı için, yemek yerken daima sanki o hayvanın boynuzuymuş gibi benzer bir boynuzu sofrasından eksik etmezdi.²⁹³

²⁸⁸ Juan Antonio Llorente, *The History of the Inquisition Of Spain From The Time Of Its Establishment To The Reign Of Ferdinand VII* (America: Kessinger Publishing, 2006), 56.

²⁸⁹ Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, 2010, 1/174.

²⁹⁰ Wood, *İspanya’da Engizisyon*, 28-30.

²⁹¹ Wood, *İspanya’da Engizisyon*, 45.

²⁹² Simon Whitechapel, *Flesh Inferno: Atrocities of Torquemada and the Spanish Inquisition* (America: Creation Books, 2003), 53.

²⁹³ Ziyâ Paşa, *Engizisyon Tarihi*, 83-84.

Sabatini, Torquemada'nın karakterini analiz ederken oldukça gösterişli bir şekilde şu sonuca varmaktadır:

“Manastır hücrelerinin bilinmezliğinden, despotluk makamının şiddetli parlıtısına tırmanan ve kalben alçakgönüllü kalan bir adamı tasavvur etmek zordur. Alçakgönüllü kaldı; ama gururun en kötü biçimlerinden biri olan ve kutsallık peşinde koşanların en çok korktuğu günah olan kendini beğenmişliğe benzeyen o saldırgan alçakgönüllülükle. Tarikatının kurucusu tarafından öngörülen sert çilecilik yolunu şaşmadan izlediğini biliyoruz. Asla et yemedi; yatağı bir kalastı, bedeni ketenle teması asla bilmedi.”²⁹⁴

Kastilya'nın yerlisi olan bu Dominiken rahip, kraliçenin ilk günlerinde İsabel'e günah çıkartmış ve onun vicdanının bekçiliğini yapmış, ateşli ruhunu sürekli olarak genç zihnine aşılama çalışmıştır. Griffiths ve Prescott onun için şu cümleleri vermektedir;

“Manastır otlarının altında, tarikatının bir manastırını donatabilecek olandan daha fazla gurur gizleyen, gayretin dinden geçtiği gayretlerini farklı olanlara ateşli bir zulümle kamıtlayan; tensel hoşgörüden uzak durmalarını, toplum için çok daha kapsamlı bir şekilde zararlı olan kalbin ölümcül ahlaksızlıklarına, gurur, bağnazlık ve hoşgörüsüzlüğe yer vererek telafi eden sınıftan biriydi.”

Yaptığı zulümler, mezardan bile daha acımasız bir fanatizmden kaynaklanıyordu. Katı ve inatçı olup uzlaşma nedir bilmezdi.²⁹⁵ Kronikler onu güçlü bir kişiliğe sahip ve dini heterodoksi sorunuyla ilgilenen, neredeyse takıntılı, sade bir adam olarak tasvir etmektedir.²⁹⁶ Ancak Longhurst, bu iddiaların çoğunun Torquemada'dan hoşlanmayan 'önyargılı' tarihçilerden geldiğini; bu tür hikayelerin onun 'tarafsız' savunucuları tarafından kesin bir dille reddedildiğini belirtmektedir.²⁹⁷

“Büyük Engizisyoncu” Dostoyevski tarafından kaleme alınan Karamazov Kardeşler beşinci kitapta yer alan bir öyküdür. Hz. İsa'nın İspanyol Engizisyonu döneminde dünyaya geri dönüp esir alınışını canlı bir imgeleme hayal eden bu öykü, engizisyonun bütün dehşetiyle yaşandığı bir dönemde Sevilla'da geçmektedir. Öyküdeki engizitör figürü kimi araştırmacılar tarafından Torquemada'ya benzetilmiştir. Hatta daha da ileri gidip Dostoyevski'nin bu öyküyü Torquemada'dan esinlenerek yazdığını iddia eden araştırmacılar da vardır. Michael Baigent ve Richard Leigh bunlardan bazılarıdır.

Fyodor Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler romanındaki ünlü Büyük Engizisyoncu kıssası, bu figürü “neredeyse doksan yaşında, uzun boylu ve düz, solmuş bir yüze ve çökmüş

²⁹⁴ Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition*, 260-261.

²⁹⁵ Major Arthur Griffiths, *Spanish Prisons: The Inquisition at Home and Abroad Prisons Past and Present* (New York: The Grolier Society, 2016), 23; William Prescott, *History of the Reign of Ferdinand and Isabella the Catholic* (America: University Press of the Pacific, 2003), 355.

²⁹⁶ Escamilla, “Fray Tomás de Torquemada, Iconógrafo y Promotor de las Artes”, 20.

²⁹⁷ John Edward Longhurst, *The age of Torquemada* (America: Coronado Press, 1964), 86-88.

gözlere sahip, ancak içinde hala ateşli, kıvılcım benzeri bir parıltı olan yaşlı bir adam” olarak tanımlar. Büyük Engizisyoncu İsa’yı tutuklatır ve sonra bir hapisane hücrelerinde onunla yüzleşerek öfkeyle Rab’den bir açıklama talep eder:

“Neden yolumuza çıkmaya geldin? Çünkü yolumuza çıkmak için geldin ve bunu kendin de biliyorsun. Ama yarın ne olacağını biliyor musun? Kim olduğunu bilmiyorum ve bilmek de istemiyorum: O olabilirsin ya da yalnızca O’nun benzeri olabilirsin, ama yarın seni suçlu bulacağım ve sapkınların en kötüsü olarak kazığa bağlayıp yakacağım...”²⁹⁸

Baigent ve Leigh gibi bazı yazarlar Tomás de Torquemada’yı Dostoyevski’nin Büyük Engizisyoncusu ile bir tutmakta acele etmişlerdir; Salomons’a göre, bu niteleme hem hatalı hem de birçok açıdan yanıltıcıdır. Çok basit bir düzeyde, Torquemada doksanıncı yaş gününden çok önce ölmüştür. Ancak daha sorunlu olan, kendi doğruluğuna o kadar inanmış ki, İsa’nın kendisini bir kafir olarak yakılmak üzere kazığa gönderebilecek, parıldayan, uğursuz gözlere sahip bir dinî fanatik tanımlamasıdır.²⁹⁹

Karamazov Kardeşler’de Büyük Engizisyoncu’ya kişisel bir isim verilmemiştir. Bununla birlikte Baigent ve Leigh’e göre, Dostoyevski’nin aklında bir prototip olarak Torquemada’nın olduğuna dair çok az şüphe olabilir. Gerçekten de Dostoyevski’nin Büyük Engizisyoncu tasviri muhtemelen herhangi bir tarihçi ya da biyografi yazarının kadar doğru bir Torquemada portresidir. Torquemada’nın engizisyon ve kilise uğruna İsa’yı bilerek kazığa gönderdiğini hayal etmek kesinlikle zor değildir.³⁰⁰

Peki ya Dostoyevski’nin Torquemada tasviri? Dostoyevski bu sahneyi yazarken aklında gerçekten Torquemada var mıydı? William Prescott’un “History of the Reign of Phillip II” adlı eserinin Rusça çevirisine sahip olduğu ve Prescott’un Meksika ve Peru fetihleri hakkındaki tarihlerine hayran olduğu doğru olsa da Torquemada’dan bu eserlerin hiçbirinde bahsedilmemektedir.³⁰¹

Bu konuda Dostoyevski tek değildir: Torquemada’nın fanatik bir sadist olarak tasvirleri çoktur. Victor Hugo, kendisi de doksan yaşında olan karakterin suikasttan korunmak için demir bir takke taktığı ve onu diri diri gömülmeğe kurtaran aşkıları, yakındaki bir duvardan demir bir haçı söküp mezarını açmak için kaldıraç olarak kullandıkları için kınadığı, haçı kirleten ve dolayısıyla ölümü hak eden bir oyun yazmıştır. Öte yandan Torquemada, amatör tarihçilerin

²⁹⁸ Fyodor Dostoyevski, *Büyük Engizisyoncu* (İstanbul: Kafka, 2015), 15-17.

²⁹⁹ Carolyn Salomons, “‘An impossible quid pro quo’: Representations of Tomás de Torquemada”, *Journal of the Association for Spanish and Portuguese Historical Studies* 1/44 (2016), 1.

³⁰⁰ Baigent - Leigh, *The inquisition*, 67.

³⁰¹ Katya Tolstaya, *Kaleidoscope: F.M. Dostoevsky and the Early Dialectical Theology* (Leiden: Brill, 2013), 321.

yargıladığı bir hedef haline gelmiş ve İspanyol Engizisyonu'nun Kutsal Ofis'i ile birlikte, çağdaş toplumun hoşgörsüz veya yargılayıcı yönlerine eleştiri getirmek için kullanılan bir kliőe haline gelmiştir.³⁰²

2.1.3. Dominiken Tarikatı'nın İspanyol Engizisyonu Kapsamındaki Faaliyetleri ve Torquemada

Dominiken tarikatı, "Frer Vaizler" ya da İngiltere'de olduğu gibi "Siyah Frerler" olarak da bilinen bir Hristiyan tarikatıdır. 1216'da Aziz Dominik (1170-1221) tarafından kurulmuştur. "Vaizler Tarikatı" olarak da adlandırılır. Dilencililiği ve yoksulluğu yalnızca bireysel bir uygulama olarak değil, bir cemaat yaşantısı halinde yaşamayı temel prensip olarak kabul eden bu tarikat Avrupa'da hızla yayılmıştır. Dominiken tarikatı mensupları kendilerini vaaza ve dinsel çalışmaya adanmışlardır. Orta Çağ'da Papalar bu grubu haçlı ordularına vaaz etme içinde ve engizisyon mahkemelerinde çalıştırmıştır. İspanyol ve Portekizli sömürgecilerle misyoner olarak Avrupa dışına, Doğu ve Batı'ya gitmişlerdir. Karşı reform hareketinde yeni bazı ekollerin ortaya çıkmasıyla Dominikenlerin etkisi azalmıştır.³⁰³

1233 yılında ise Papa IX. Gregory, Dominiken tarikatını engizisyonu icra ve idare etmekle görevli imtiyazlı bir topluluk olarak atamıştır. Dominikenler seküler ve yerel idarelerin denetimi dışında doğrudan Papa'nın gözetimi altında ve ona bağlı olarak hareket etmiştir. Onlar sadece Tanrı'nın ve Papa'nın kulları olup sivil yasalara bağlı değillerdi. Böylece altı yüzyıl boyunca Dominikenler Avrupa'yı baştanbaşa dolaşmışlar, her tarafı korkuya sarmışlar; şehirleri, köyleri ve kasabaları dehşet altında tutmuşlardır. Hatta engizisyoncular bir yerleşim alanına ulaştıklarında yerel halka inançlarını itiraf etmek ve komşularını ihbar etmek için belli bir süre tanırılar, ihbarda bulunanlar ise can güvencesi altına alınırdı. Suçlanan kişilere savunma hakkı verilmez, neyle suçlandıkları bildirilmez, suçlayanları görme şansı verilmez, kimliklerini öğrenme fırsatı tanınmazdı. Bütün deliller gizliydi ve suçunu itiraf eden cezalandırılır, etmeyen itirafına kadar işkence görürdü. Kişi işkenceler sonunda bile itirafta bulunmazsa şeytanın yardımcısı addedilirdi ki, bu onun suçlu olduğunun kanıtı sayılırdı. Dominiken keşişlerin zulmünden bunalan köylüler ne yapacaklarını şaşırmışlar ve bu durum zamanla mizah konusu haline gelmiştir. Bir defasında Dominiken bir keşiş basit bir köylü kadınla karşılaşır ve ona: "ey

³⁰² Salomons, "An impossible quid pro quo", 2.

³⁰³ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 100.

iyi kadın, sen neye inanıyorsun?” diye sorar. Vereceği her türlü cevabın kabul edilemeyeceğini anlayan akıllı kadın şöyle bir karşılık bulur: “Kilisenin inandığı şeye inanıyorum.” Bunun üzerine keşiş tekrar sorar: “Kilise neye inanıyor?” Kadın da; “Benim inandığım şeye” cevabını verir.³⁰⁴

On üçüncü yüzyılda engizisyon, yöntemleri ve uygulamaları açısından çok daha resmî bir hal aldı. Yüksek eğitilmiş Dominikenler, kurumu devraldı ve bazılarının Avrupa’daki en iyi yasal uygulamaları temsil ettiğine inandığı mahkemeler oluşturdu. Dominikenler bu iş için seçilmişti çünkü kurucuları Aziz Dominik, Katharlara karşı yürütülen mücadelede önemli bir rol oynamıştı. 1252 yılında Papa IV. İnnocent, sapkınlıkla suçlananları sapkınlığı kabul etmeye zorlamak için işkence kullanılmasını resmen onayladı. Engizisyonun mali desteği, suçlu bulunan sapkınların el konulan para ve mülklerinden geldiğinden, suçlananların aleyhine bir durum söz konusuydu. On dördüncü yüzyıl ve sonrasında kraliyet otoritesi arttıkça, engizisyon üzerindeki kontrol Papalığın elinden çıkıp kralların eline geçti. Bir engizisyon yerine artık çok sayıda engizisyon vardı. İstismar olasılığına rağmen, İspanya ve Fransa’daki gibi hükümdarlar genellikle engizisyonlarının hem etkili hem de dönemin laik mahkemelerine kıyasla nispeten merhametli kalmasını sağlamak için ellerinden geleni yaptılar.³⁰⁵ Orta Çağ Hristiyan ilahiyatçısı Thomas Aquinas (1225-1274) “Summa Theologica” adlı eserinde heretiklerin, yani Katolik olmayanların öldürülmesini meşrulaştırdığı gibi kendisi de, geçmişini çok iyi bildiği Dominiken tarikatına 1244 yılında katılmış ve engizisyon zulümlerine ses çıkarmamıştır.³⁰⁶ Bakıldığında eğer bir dinin kutsal metinlerinde şiddet imgeleri veya emirleri varsa, bu metinleri otorite kabul eden bazı din mensuplarının buna bağlı olarak şiddete yöneldiklerine, bu metinleri hareketlerini meşrulaştırmak için dayanak saydıklarına tanık olunmaktadır.

Torquemada’nın önemi, Dominikenlerin Orta Çağ engizisyonunu kontrol ettikleri gibi yeni engizisyonu da kontrol ettiklerini göstermektedir. 1231’den itibaren Almanya’da ve 1233’ten itibaren de Fransa’da Dominikenler, sapkınlığı soruşturma görevi için Papa tarafından özel olarak seçilen tarikattı. Ancak İspanya’da, ilk atamaların hepsi Dominikenlerden yapılmış ve önemli bir rol oynamaya devam etmiş olsalar da engizisyoncuların sadece küçük bir kısmı bu tarikattan geliyordu. Valencia’da 1482-1609 yılları arasında ayrıntılarına ulaşılabilen elli iki kişi arasında sadece altı Dominiken vardı. Toledo’daysa 1482 ile 1598 yılları arasında kaydedilen elli yedi engizisyoncu arasında sadece bir Dominiken rahibi vardı. On yedinci yüzyılın sonlarına

³⁰⁴ Albayrak, *Barış ve Şiddet İkilemi*, 192-193.

³⁰⁵ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 40-42.

³⁰⁶ Albayrak, *Barış ve Şiddet İkilemi*, 172.

gelindiğinde ise Cizvitler engizisyonda etkili olmaya başlamıştı.³⁰⁷ Bu nedenle Torquemada'nın tahakküm ettiği dönem için Dominikenlerin altın dönemlerinden biri olduğu söylenebilir.

2.1.4. Instrucciones (Talimatlar) İsimli Eseri

İspanyol Engizisyonu'nu inceleyen bir öğrencinin ilk fark edeceği şeylerden biri, engizisyon görevlilerinin ellerinin altında bulunan el kitapları ve talimatların şaşırtıcı çeşitliliğidir. Bu kitaplar arasında İspanya'da en yaygın olarak kullanılan Nicolas Eymerich'in "Directorium Inquisitorum"udur. Daha sonrasında bu eserden etkilenerek yazılan Torquemada'nın "Instrucciones" olarak bilinen talimatları, İspanyol Engizisyonu kurulduktan sadece altı yıl sonra 1484 yılında ilan edilmiştir. Papa ve İspanya Kralı tarafından engizisyon hukukunu güncel hale getirme görevi Torquemada'nın kendisine verilmişti. Bu, ilk engizisyoncular tarafından işlenen usulsüzlüklerden kaçınma girişimiydi. Bu nedenle bu talimatlar en sık şikâyet konusu olan alanlara ağırlık vermiştir. Ayrıca mahkemelerin organizasyonu ve ekonomisiyle de kapsamlı bir şekilde ilgilenmişlerdir ki bu, mahkemelerin henüz kalıcı biçimine ulaşmadığı bir dönemde doğal bir kaygıdır. Farklı mahkemeler arasında büyük usul farklılıkları olduğu için, Torquemada 1488'de İspanya'daki tüm engizitörleri bir toplantıya çağırıp onları tüm mahkemelerdeki yargılama usulünü birleştirmeye ikna etmeye çalıştı. Bunu yapmaları gerektiği konusunda anlaşmaya varılmış olsa da engizitörlerin bu farklılıkların 'hukuka uygun' ve 'tolere edilebilir' olduğunu düşündükleri de ortaya çıktı.³⁰⁸

Torquemada, daha önce belirtildiği gibi, zaten kraliçenin itirafçısıydı ve öyle de kaldı, ancak bu önemli göreve seçilmesiyle -ki ülkedeki gücü neredeyse hükümdarların gücüne rakip olacak kadar artmıştı- İspanyol Engizisyonu artık yeni bir aşamaya girmişti. Bu sert bakışlı, yumuşak gözlü münzevinin yargı yetkisi ve kontrolü altında, Kutsal Makam'ın tüm karakteri değişime uğramıştı.³⁰⁹ Engizisyon uygulamalarının değişimi, Torquemada'nın engizisyonculara uymaları için bir el kitabı vermek adına büyük çaba sarf ettiği "Talimatlar" adlı kitabı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu, çoğu insana sadece okurken bile kabuslar gördürecek tüyler ürpertici bir kitaptı. Bazı maddelerin okunması ve yorumlanması o kadar ayrıntılıydı ki

³⁰⁷ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 183.

³⁰⁸ González Novalín, "Las instrucciones de la Inquisición española. De Torquemada a Valdés (1484-1561)", *Perfiles jurídicos de la Inquisición española*, ed. José Antonio Escudero (Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1989), 98. Torquemada aslında dört talimat seti yayınlamıştır: İki 1484'te, biri 1488'de ve sonuncusu da 1498'de. Bu talimatlar Engizisyon'un faaliyetlerinin farklı yönlerini kapsayarak birbirini tamamlıyordu. Daha fazla bilgi için mezkûr eserin 93-97. sayfalarına bakılabilir.

³⁰⁹ Sabatini, *Torquemada and the Spanish Inquisition*, 136.

engizisyoncuları, mahkûmları masum konversolar ya da tövbe-kâr günahkarlar yerine kurnaz yalancılar olarak düşünmeye ve onları alt etmeye teşvik ediyordu. Torquemada'nın el kitabında yer alan prosedürlere göre, her bir mahkûmun sadece doğruları söyleyip söylemediğini ya da değerli bilgileri gizleyip gizlemediğini anlamak için derinlemesine araştırmak engizisyon görevlisinin ve mahkemenin sorumluluğundaydı. Torquemada'nın engizisyonu altında suçlananlara yönelik prosedürler, suçlayanların ruhunun iyileşmesi ve aynı zamanda hükümdarların zenginliği için gizlilik ve işkence içinde tutulan düzenleyici bir cehenneme dönüştü.³¹⁰

1484 yılında Torquemada engizisyon mahkemelerinin el kitabına 28 ek madde ekledi ve sapkınlık listesine daha fazla suç eklendi. Uzun liste artık çok eşlilik, oğlancılık, büyücülük ve hatta tefeciliği de içeriyordu. Bununla birlikte, acımasız engizisyoncular İspanya sokaklarında gezmeye başladılar. Köşelerde gizlenerek vatandaşların her hareketini gözlemleyip hesaplıyorlardı. Halk engizisyonculardan nefret ediyordu, öyle ki kısa sürede onlara aşağılayıcı bir isim takıldı. Halk onlara “domini canes” ya da İngilizcede “Dogs of God” (Tanrı'nın köpekleri) diyordu. Engizisyonun dehşetini yaşamış olanlardan biri günlüğüne şunları yazmıştır: “Herkes onun adından (Torquemada) ürperiyordu; çünkü mal, can, onur ve hatta insanların ruhları üzerinde üstün bir otoritesi vardı.”³¹¹

Torquemada'nın düzenlemeleri sayesinde İspanyol Engizisyonu iyi yağlanmış bir terör makinesine dönüştü. Kastilya'nın her yerinde engizisyon için bekçi köpekleri vardı; manastırların çatılarına tırmanan keşişler, cumartesi sabahı konverso evlerinin bacalarının yanıp yanmadığını kontrol ediyor, eğer duman çıkmıyorsa aileler Şabat'a saygı göstermekle suçlanabiliyordu. Konverso topluluklarında casus gibi hareket eden muhbirler (familiares) ve şaşırtıcı bir şekilde hahamlar bile din değiştirmiş kardeşleri aleyhine tanıklık etmeye çağrılıyordu. Birçok konverso artık engizisyon mahkemeleriyle yüzleşirken gizlilik, bağınazlık ve intikamla örtülü bir dinî-toplumsal savaşın içinde sıkışıp kalmıştı.³¹²

Torquemada'da bir fanatiğin gayreti, üstün idari becerilerle birleşmişti. Torquemada için engizisyon insanlarla ilgili değil, organizasyon şemaları, din adamı atamaları ve bölgesel komisyonlarla ilgiliydi ve daha sonra ülke çapındaki daha küçük mahkemelerine talimatları standartlaştırmakla ilgiliydi.³¹³ Torquemada bir despottu ve çoğu zaman konseyi dikkate almadan

³¹⁰ Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 35-36.

³¹¹ *The Inquisition in the New World*, 33.

³¹² Nykanen, *Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505*, 38.

³¹³ Reston, *Dogs of God*, 117.

hareket ediyordu. Bu nedenle 1484, 1488 ve 1498’de formüle ettiği ve İspanyol mahkeme usulünün dayandığı “Talimatlar” olarak bilinen çok önemli yönetmelikler onun tek yetkisi altında yayınlandı.³¹⁴

Bu kadar farklı sayıda mevzuat kaynağı varken, bazı engizisyoncuların ellerindeki çeşitli talimatlardan birleşik bir prosedür rehberi oluşturma ihtiyacı hissetmeleri şaşırtıcı değildir. Sadece bu da değil, aynı zamanda herhangi bir zamanda aradıkları bilginin hangi hukuki metinlerde yer aldığına dair bir rehber de istiyorlardı. İşte “abecedario” tam olarak buydu. Bu belge türü adını içeriğinin alfabetik olarak düzenlenmesinden almıştır. En ünlüsü ve muhtemelen en çok kullanılanı Gaspar İsidro de Argüello’nun 1627 yılında basılan “Modo de Proceder”idir. Bilinen en eski abecedarios’lardan biri olan bu eser, engizisyonun yavaş ama istikrarlı bir şekilde sofistike hale geldiğinin bir başka işaretidir. Bu metinlerin oldukça büyük bir kısmı günümüze ulaşmış olup o zamanlar engizisyonculara olduğu kadar şimdi de tarihçilere yardımcı olmaktadır. Engizisyon tanıklıkların, mahkûmların vs. kaydını tutmak için bir dizi başka alfabetik kayıt defteri kullanmıştır, dolayısıyla bu bilgi akışını yönetmenin yerleşik bir yoluydu. Abecedarios, yasal bilgileri kullanıcı için hazır hale getirme konusunda genel bir tarzı paylaşmaktadır. Ancak hepsi aynı bilgileri içermemektedir. Otuzdan fazla abecedario üzerinde yapılan bir çalışmaya göre, aralarında iki temel fark vardır. Birincisi, içerik farkıdır. Bazıları Papa’dan, kraldan ve Kutsal Ofis’in kendisinden gelen talimatlar olup ayrıcalıklar da dahil olmak üzere engizisyonla ilgili tüm normatifleri içerirken, diğerleri sadece cartas, acordadas veya instrucciones gibi belirli belge türlerinin içeriğini yansıtmaktadır. İkinci olarak, anahtar kelimelerle ilgili tek bir kural yoktur, ancak elbette yansıttıkları ortak literatürden kaynaklanan bazı iç mantıkları vardır.³¹⁵ Bu el yazmalarının orijinal sayısını bilmediğimiz gibi, korunmuş olanların çoğunun kaynağını da bilmiyoruz. Bununla birlikte bazı mahkemelerde diğer mahkemelerin abecedarios’larının kopyalanması sürecinin geç olması, bu mahkemelerin varlıklarının ileri bir aşamasına kadar bu araçlara erişemediğini göstermektedir.³¹⁶

Tüm bunlar içinde belki de en önemli üç nokta şunlardır: Birincisi, engizisyonun mevzuatı gizliydi. Bu nedenle engizisyon dışında asla dağıtılmadı ve çoğu asla basılmadı. Basılanlar ise yaklaşık iki yüz nüshalık baskılar halindeydi.³¹⁷ Engizisyonun mevzuatı

---

³¹⁴ Turberville, *La Inquisición Española*, 31.

³¹⁵ Francisco Luque Muriel, “Los abecedarios como fuente para el estudio de la legislación”, *Perfiles jurídicos de la Inquisición española*, ed. José Antonio Escudero (Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1989), 149.

³¹⁶ Muriel, “Los abecedarios como fuente para el estudio de la legislación”, 152.

³¹⁷ Gustav Henningsen, “La legislación secreta del Santo Oficio”, *Perfiles jurídicos de la Inquisición española*, ed. José Antonio Escudero (Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1989), 163.

hakkındaki bilgilerimiz eksik olup çoğunlukla engizisyonun kendi arşivlerinden el yazması olarak günümüze ulaşmıştır. İkinci husus, tüm farklı el kitapları, talimatlar ve abecedarios'un engizisyon görevlilerine davaları nasıl ele alacakları konusunda muazzam bir takdir yetkisi vermesidir. Son olarak, engizisyon hukukunun arkasındaki ana çalışma prensibi, inanca karşı işlenen suçların hiçbir şekilde cezasız kalmamasını sağlamak olup engizisyon bu prensibi her ne pahasına olursa olsun korumaya istekliydi. Suprema'nın merkezileştirme çabaları nedeniyle, farklı mahkemelerin işleyiş biçiminde güçlü bir tutarlılık vardır. Engizisyon usullerinin tanımlanmasındaki küçük tutarsızlık ve farklılıkların çoğu engizitörlerin takdir yetkisine atfedilebilir: yüzyıllar boyunca İspanyol Engizisyonu'nun farklı mahkemelerinde çalışan yüzlerce engizitör tarafından ele alınan on binlerce dava arasında bireysel davalarda yargılama usullerinin çok sayıda permütasyonuna ve bozulmasına izin verilmiştir. Böylece duruşma kayıtlarını inceleyen tarihçi, bir duruşmanın farklı şekillerde ele alındığına dair kanıtlar bulabilir.³¹⁸ Kısacası, engizisyon prosedürünün tanımlanmasındaki çeşitlilik büyük ölçüde kişinin incelediği ve düşüncelerini dayandırdığı farklı duruşmalara atfedilebilir. Bu nedenle, birçok bireysel davanın bu normdan şu ya da bu şekilde sapabileceğini unutmamak önemlidir.

2.1.5. Ölümü

1495 yılına gelindiğinde Tomás de Torquemada yaşlanmış ve güçten düşmüştü. Mayıs 1498'de Büyük Engizisyoncu, birkaç ay sonra ölmeye önce engizisyona son talimatlarını verip sahneden çekildi.³¹⁹ İspanya'nın "arındırılmasından" ve binlerce kişinin insanlık dışı işkencelerden geçirilmesinden sorumlu olan bu adam, haksızlığa uğrattığı kişilerin intikamıyla asla yüzleşmeden uzun bir yaşam sürecekti. 78 yaşında Avila'daki manastırda doğal nedenlerle hayata veda etti.³²⁰ Hayatının sonlarına doğru Torquemada'nın zalimliği o kadar çok şikâyete neden oldu ki Papa VI. Alexander (1431-1503) onu kontrol etmek için dört engizisyon yardımcısı atadı. Torquemada 1498'de öldü, ancak adı sonsuza dek İspanyol Engizisyonu'nun dehşeti, zulmü ve kör nefretiyle bağlantılı olarak yaşamaya devam etti.³²¹

Torquemada sadece Yahudilere karşı değil, ne kadar nüfuzlu olursa olsun, herhangi bir sapkınlıktan şüphelenilen herkese karşı aktifti. Uğradığı nefret kendisine karşı sürekli

---

³¹⁸ Knutsen, *Servants of Satan and Masters of Demons*, 20.

³¹⁹ Reston, *Dogs og God*, 372.

³²⁰ *The Crypto-Jews: The History of the Forcibly Converted Jews Who Secretly Practiced Judaism during the Inquisition* (Charles River Editors, ts.), 45; Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 59.

³²¹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 63.

suçlamalara yol açtı ve üç kez karakterini savunması için Roma'ya bir ajan göndermek zorunda kaldı. Daha sonra keyfi gücü, sözde makamın yükünü paylaşmak ama gerçekte eylemlerini kontrol etmek için dört yardımcı atanarak kısıtlandı. Genel olarak bakıldığında, kendi türüne kötülük eden kişiler arasında yer aldığı söylenebilir. Gayreti o kadar abartılıydı ki, neredeyse delilik adı altında kendini gizleyebilirdi. Daha sonraki günleri sürekli suikast korkusuyla geçti ve bir yerden bir yere hareket ettiğinde şahsı, Kutsal Ofis'in süvariler olarak ata binmiş elli yakınından ve iki yüz piyadeden oluşan bir muhafız birliğinden oluşan korkunç bir koruma tarafından korunuyordu. Yine de çok ileri bir yaşa ulaştı ve yatağında sessizce öldü.³²²

Ölümünden sonra karakterine ilişkin yapılan değerlendirmeler, değerlendirmeyi yapan kişinin bakış açısına bağlı olarak değişmekteydi. II. Philip'in önde gelen bir bakanı onunla ilgili şu yorumu yapmıştır: *"Fakir bir keşiş olduğu için, gelmiş geçmiş en iyi genel engizitördü."* Belli ki onun hakkında başka görüşler de vardı: 1485 civarında Soria'da bir avukat, Torquemada'nın *"aşâğılık bir kafir, dünyanın en lanetli adamı"* olduğunu düşünüyordu.³²³ Yahudi tarihçi Graetz'e göreyse o, *"kalbi her türlü merhamet duygusuna kapalı, dudaklarından sadece ölüm ve yıkım soluyan, sırtlanın vahşiliğini yılanın zehriyle birleştiren bir rahipti."* İspanyol Katolikler içinse merhametle yoğrulmuş bir adalet ruhuyla ve her zaman beceri ve sağduyuyla, büyük bir kanun koyucu; kral ve kraliçenin ve belki de Kolomb'un yanında, İspanya'nın bir sonraki çağdaki büyüklüğüne en çok katkıda bulunan adamdı. Bazıları için bundan daha fazlasıydı; o bir azizdi. Kalıntılarının taşınması için mezarı açıldığında, orada bulunanlar mezardan son derece tatlı ve hoş bir koku geldiğini bildirmişlerdi. Torquemada, engizisyonu öylesine güçlü bir şekilde kurdu ve İspanyol halkı tarafından öylesine genel bir saygı ve onay gördü ki, ölümünden sonra bu kurum, üç yüz yıldan fazla bir süre faaliyette kalmaya devam edecekti.³²⁴

2.2. Tomás de Torquemada'nın Faaliyetleri

İber Yarımadası'ndaki güçlerini pekiştirmek ve Vatikan'ın boyunduruğundan kurtulmak isteyen Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel, Dominiken tarikatının bir üyesi olan rahip Torquemada'ya başvurular. Torquemada, hükümdarların otoritesini İspanya genelinde, özellikle de Granada'daki Mağribilere karşı yapılacak seferde güçlendirecek bir engizisyon çağrısında bulundu. Granada düştüğünde, on binlerce Müslüman'a Hristiyanlığa geçme ya da

³²² Griffiths, *Spanish Prisons*, 32.

³²³ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 183.

³²⁴ Walsh, *Characters of the Inquisition*, 180.

ölüm veya sürgünle yüzleşme seçeneği sunuldu. Torquemada daha sonra vahşetini İspanya'daki Yahudilere yönelterek onları da aynı korkunç seçime zorladı. Ve sonunda 120.000'den fazla Yahudi anavatanlarını terk etti.³²⁵

Torquemada'nın Büyük Engizisyoncu olarak ilk icraatlarından biri, din değiştirenlerin günah çıkarmak için kendilerini göstermelerini talep etmek oldu. Toledo'daki hahamlara, Yahudi ayin ve törenlerine katılan herhangi bir dönmeyi ihbar edeceklerine dair yemin etmelerini ve bu hahamların kendi halklarına karşı tanık olmayı reddeden herhangi bir Yahudi'yi tapınaklarından kovmalarını emretti.³²⁶

Torquemada sade bir yaşam sürüp özel hayatında dindar biri olarak görülürken, büyük engizisyoncu olarak davranışları sert ve hatta fanatikti. İspanya'da yaşayan Yahudilerin ve Müslümanların hem Hristiyanlığı hem de devleti tehdit ettiğine inanıyordu. Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel'i bu gruplara zulmetmeye ve onları İspanya'dan kovmaya ikna etti.³²⁷

Torquemada, İspanyol Engizisyonu'nun nihaî otoritesi ve yöneticisi olarak, kendisine bağlı çalışmak üzere diğer engizitörleri ve mahkeme görevlilerini atadı. Mahkemeleri ve prosedürlerini belirleme yetkisi sınırsızdı. Sorgulamalar sırasında işkence kullanımını şevkle desteklemiş ve itirafların, hatta zorlama itirafların bile mahkûmiyet ve idama sevk için yeterli kanıtlar olduğu önermesini kabul etmiştir. Sistemin işleyişini iyileştirmek için çabaladı, ancak sistemin kendisi binlerce kurbanı istismar etti.³²⁸

Torquemada'nın tavizsiz himayesi altında, İspanyol Engizisyonu'nun çalışmaları yenilenen bir enerjiyle devam etti. 23 Şubat 1484'te Ciudad Real'de otuz kurban aynı anda diri diri yakıldı. 1485 ile 1501 yılları arasında Toledo'da 250 kişi yakıldı. 1491'de Barselona'da üç kişi idam edildi ve 220 kişi de giyaplarında ölüme mahkûm edildi. Valladolid'de 1492'de otuz iki kişi aynı anda yakıldı.³²⁹

Engizisyon cezaları otomatik olarak sanık ve ailesi için, özellikle kamu görevinden menedilme ve mallarına devlet tarafından el konulması gibi bir dizi önemli ehliyetsizliği beraberinde getiriyordu. Torquemada, mahkûmun mal varlığının küçük bir kısmının engizisyon görevlileri tarafından çocuklarının bakımı ve eğitimi için kullanılabilmesini sağlamıştır. O, aynı zamanda lütuf süresi içinde gönüllü olarak teslim olanların müsadereden muaf tutulması

---

³²⁵ Reston, *Dogs og God*, 50.

³²⁶ Reston, *Dogs og God*, 117.

³²⁷ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 63.

³²⁸ Thomsett, *The Inquisition: A History*, 158.

³²⁹ Baigent - Leigh, *The inquisition*, 66.

talimatını verdi, ancak zaman geçtikçe ve engizisyon kurbanları daha az varlıklı sınıflardan geldikçe para cezasına çarptırıldı.³³⁰

Torquemada'nın yeni görevinde sapkınlıkla suçlanan kişilerle doğrudan teması çok azdı; günlük işleri öncelikle idari işlerden oluşuyordu ve geniş teşkilatını denetliyordu. Ancak hapis cezalarının belirlenmesi, afroz emri verilmesi ya da kararlara yapılan yasal itirazların ele alınması gibi önemli kararlar ya da eylemler için onun onayı gerekiyordu. Torquemada ayrıca bölgesel mahkemelerin nasıl hareket etmesi gerektiğini belirleyen standart yönetmelikler de hazırlayıp engizisyonu denizaşırı İspanyol kolonileri de dahil olmak üzere yeni topraklara doğru agresif bir şekilde genişletti. Tüm bu çalışmalar zaman alıcıydı, çünkü her belgenin birkaç kopyasının elle yazılması ve her türlü iletişimin engebeli arazide atlı ulaklar tarafından yapılması gerekiyordu. Ancak Torquemada'nın işinin bu yönünü yürütmek için rahiplerden ve diğer görevlilerden oluşan küçük bir ordusu vardı.³³¹

İspanyol Engizisyonu'nda tüm yargılamaların yarısından fazlası Torquemada'nın da aktif olarak yer aldığı ilk otuz yılda gerçekleşmiştir. Engizisyon bu dönemde hem engizisyon faaliyeti hem de ihbarların hacmi açısından en aktif dönemdi. İspanya'nın en büyük iki krallığı yakın zamanda iç savaş geçirdiği için bu dönem yaygın bir belirsizlik ve huzursuzluk dönemi idi. Hükümdarların öncelikli kaygılarından biri iktidarı sağlamlaştırmak ve toplumsal kontrolü sağlamaktı. İlk on yıllar engizisyon usullerinde büyük bir kurumsal değişikliği kapsamaktadır. Engizisyon 1500'den önce oldukça zorlayıcıydı ve bireylere suçlarını itiraf etmeleri ve başkalarını ihbar etmeleri için büyük baskı uyguluyordu. Ancak 1500 yılında bu baskı azalmış ve ihbarlar daha gönüllü hale gelmiştir.³³²

2.2.1. Zaragoza Suikastı (1485)

Fernando 1484'te modern engizisyonu, "eski" olanın bir zamanlar var olduğu ama sertliğini büyük ölçüde yitirdiği Aragon Krallığı'nda yaymaya başladı. Burası nispeten özgür bir ülkeydi ve Kutsal Ofis sıradan bir dini mahkemeden biraz daha fazlası haline gelmişti. Ancak Kral Fernando onu Kastilya'da üstlendiği daha geniş temeller üzerine yeniden kurmaya kararlıydı ve tüm yetkili makamları yeni genişletilmiş işlevlerini yerine getirirken onu

---

³³⁰ Turberville, *La Inquisición Española*, 58-59.

³³¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 57.

³³² Bergemann, *Judge Thy Neighbor*, 36.

desteklemeye yönlendiren bir kraliyet emriyle halkına dayattı.³³³ Torquemada, Aragon'a eyalet engizisyoncuları olarak iki Dominiken'i, Gaspar Juglar'ı ve Zaragoza katedralinin genç kanonu Pedro de Arbués'i atamıştı.³³⁴ Aragon Krallığı'nda, engizisyonun on üçüncü yüzyılda zaten iş başında olmasına rağmen, kurumun Kastilya modelinde uygulanmasına karşı büyük bir direnç vardı. Yine de şiddetli tartışmalardan sonra, Tarazona'da toplanan Cortes 14 Nisan 1484'te onay verdi. Böylelikle burada da faaliyetlerin başlaması uzun sürmedi. Aynı yıl içinde Valencia ve Zaragoza'da başka mahkemeler kuruldu. Bu yeni kurum, dayanıklı ve bağımsız bir halk olan Aragonluların hiç hoşuna gitmedi. Yüksek rütbeliler arasında, önemli makamları dolduran ve engizisyonun yasağı altına girme olasılığı bulunan çok sayıda Yahudi kökenli vardı. Sonuç olarak bir heyet Papa'ya, bir diğeri de krala giderek Aragonluların bu kurumdan duyduğu genel tiksintiyi dile getirdi ve faaliyetlerinin askıya alınmasını talep etti. Ne Papa ne de kral bu çağrıya kulak verdi ve Kutsal Ofis çalışmalarına başladı.³³⁵ Ancak Aragon'un Yeni Hristiyanları zengin, nüfuzlu ve iyi örgütlenmişlerdi. Meseleleri kendi ellerine almaya kararlıydılar. Zaragoza'da düzenlenen ilk Auto da Fé'den kısa bir süre sonra, 10 Mayıs 1484'te, engizisyoncu Gaspar Juglar ölü bulundu. Ancak intikamlarını bu kadar gösterişsiz bir şekilde tatmin etmek konversoların savaşçı ruhuna uygun görünmüyordu. Dikkatleri, mahkemenin kalbi ve ruhu olan Zaragoza Katedrali Rahibi Pedro de Arbués üzerinde yoğunlaşmıştı. Ona karşı Aragon'un en önde gelen kişilerinin birçoğunun dahil olduğu bir komplo kuruldu.³³⁶ Bu komplo 15 Eylül 1485'te Arbués'in öldürülmesiyle neticelenmiştir. Bu olay konversolara karşı şiddetli bir saldırıya yol açtı.³³⁷ Katilleri bunun Zaragoza mahkemesinin işleyişini durduracağını umuyorlardı. Direnişin aldığı biçim ne olursa olsun, Fernando ve İsaabel'in yanıtı netti: engizisyon caydırılmayacaktı. Engizisyon sadece konversoları kontrol etmek için değil, aynı zamanda hükümdarların gücünü ve egemenliğini göstermek için de bir yöntemdi. Ancak bu güçlülük ihbar sorununu çözmüyordu. Engizisyon kendisini bir bölgeye dayatabilse bile, sapkınları tespit etmek için hala yerel sakinlerin verdiği bilgilere dayanıyordu. Sadece yeni bir şehirde ortaya çıkmak yeterli değildi. Kamen'in açıkladığı gibi, "*sıradan insanların iş birliği yapmayı reddettiği yerde, mahkeme güçsüzdü.*"³³⁸

---

³³³ Griffiths, *Spanish Prisons*, 27.

³³⁴ Reston, *Dogs og God*, 120.

³³⁵ Griffiths, *Spanish Prisons*, 27.

³³⁶ Roth, *A History of the Marranos*, 48-49.

³³⁷ Antonio Domínguez Ortíz, *Los judeoconversos en España y América* (Madrid: Istmo, 1995), 34.

³³⁸ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 194.

Arbués 15 Eylül 1485 gecesi katedralde, koro ile Yüksek Sunak arasında diz çökmüş dua ederken saldırıya uğradı. Böyle bir olayın beklentisiyle giydiği zırha rağmen ölümcül bir yara aldı. İki gün sonra da öldü. Bir aziz olarak saygı görüyordu. Kutsal emanetleriyle mucizeler gerçekleştirildiği bildirildi. Cesedinin üzerine görkemli bir türbe dikildi. Nihayet daha sonra 1867’de Papalık tarafından resmen kanonlaştırıldı.³³⁹ Engizitörlere uygulanan bu tip suikast ve komplolar engizisyonun gücünü kıramayıp daha da fazla kabul görmesine yol açmıştır.

Arbués, Zaragoza şehrinin önde gelen engizisyon yargıçlarından biri olup, inancına bağlılığı ve engizisyon kurallarına sıkı sıkıya uymasıyla tanınıyordu. Bir on altıncı yüzyıl tarihçesine göre o, kurallara tam olarak uymaktan güç alıyordu. Böylelikle o tüm meslektaşlarına örnek oldu. Zamanını çalışma ve dua arasında bölüştürüp erdemini güçlendirmek için vücudunu sert kırbaçlarla cezalandırırdı.³⁴⁰

Sadece Yahudiler değil, Zaragoza’da yaşayan pek çok kişi engizisyonun buradaki varlığından rahatsızdı. Bunu kraliyet sarayının şehir işlerine müdahalesi olarak görüyorlardı. Bu yüzden de Arbués, şehirde düşmanları olduğunu biliyordu. Cüppesinin altına çelik bir başlık ve koruyucu bir zırh giymeyi alışkanlık haline getirmişti. Bu önlemlerine rağmen, Zaragoza’nın ana katedralinde dua ederken bıçaklanarak öldürüldü. Şüphe kısa sürede bir grup önde gelen konverso ailesinin üzerine düştü ve olay Yahudi karşıtı duyguların depreşmesine sebebiyet verdi. Arbués’in öldürülmesinin ardından yapılan yargılamalarda otuz kadar konverso idam edildi ya da suçtaki rolleri nedeniyle ağır cezalara çarptırıldı.³⁴¹

Yahudiler gibi Müslümanlar da tipik olarak Katolikliğin iğrenç düşmanları olarak nitelendiriliyordu. Green’e göre çok sayıda vakanüvis Müslümanlar hakkında çirkin, anormal, farklı gibi stereotipler yarattı. İnsanlar yavaş yavaş İspanya’nın Müslüman nüfusunu bu şekilde görmeye başlayıp Müslümanların yok edilmesi için zemin hazırlandı.³⁴² İspanya’daki Yahudilerin ve Müslümanların seçenekleri son derece sınırlıydı. Hristiyanlığa geçip kendi inançlarının tüm uygulamalarını terk edebilirler, din değiştirip kamuda Katolik olarak yaşarken özelde kendi dinlerini uygulayabilirler, din değiştirmemeyi seçebilirler ya da kaçabilirlerdi. İspanya’da kalmayı tercih edenler, hangi yolu seçerlerse seçsinler, küçük ama güçlü bir grup olan engizisyonu yöneten bürokratların kaprislerine maruz kalıyorlardı.

---

³³⁹ Roth, *A History of the Marranos*, 49.

³⁴⁰ Paris, *The End of Days*, 188-189.

³⁴¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 52; Roth, *A History of the Marranos*, 50.

³⁴² Green, *Inquisition: The Reign of Fear*, 186.

2.2.2. La Guardia Olayı (1491)

Bir zaman sonra Torquemada kral ve kraliçeye, Yahudilerin İspanya'dan mutlaka kovulmaları gerektiğini söylemiş; fakat kral ve kraliçe bunu kabul etmek istememişlerdi. Zira kral İspanya ticaretinin Yahudilerin elinde olduğunu, onların ülkeden kovulmaları halinde ticaretin durma noktasına geleceğini biliyordu. Ancak gerçekleşen bir olay daha Torquemada'ya bu hususta yardım edecekti. Olay La Guardia'da dört yaşındaki bir çocuğun ayin esnasında Yahudiler tarafından öldürülmesiydi. Bu çocuk tarihte "La Guardia'nın Kutsal Çocuğu" olarak bilinecekti. Vuku bulan bu olay Torquemada için mükemmel bir bahaneydi. Bundan dolayı bazı tarihçiler onun bu hadiseyi uydurduğuna inanıyorlardı.³⁴³ 1491 yılına gelindiğinde, Katolik hükümdarlarla birlikte Torquemada da sabırsızlanmaya başlamıştı. İtaatsiz konversoların ve sapkınların büyümesini engellemek beklenenden çok daha uzun sürüyor gibi görünüyordu. Yetkililer, ülkeyi İspanyol Yahudilerinden tamamen temizlemek için daha etkili ve kesin bir yola ihtiyaç duyuyordu. Yahudi cemaatiyle tüm bağların koparılmasını savunan Torquemada'nın Yahudi karşıtı histerinin alevlenmesinde rol oynadığı söyleniyordu. Yahudilerin bir an önce kovulmasını istiyordu. Bunun için yetkililerden ve Katolik halktan sağlam bir destek alması gerektiğini biliyordu. La Guardia köyünde işlenen trajik bir cinayetin hikayesi kısa sürede ortaya çıktı ve kulaktan kulağa yayıldı. Pek çok kişinin Torquemada ve kilise üyeleri tarafından uydurulduğuna inandığı hikâyede, altı konverso ve beş Yahudi komplocunun sözde bir Hristiyan evini yağmaladıkları ve daha sonra öldürdükleri bir çocuğu kaçırdıkları anlatılıyordu. Sözde çarmıha gerilmiş olan ceset hiçbir zaman bulunamamış olsa da halk histerik bir hal almış ve "La Guardia'nın Kutsal Çocuğu" için adalet talep etmiştir.³⁴⁴

1491 yılında, Toledo eyaletindeki La Guardia'da genç bir Hristiyan çocuğun ayin sırasında öldürüldüğü iddiası, sınır dışı etme konusuna daha da aciliyet kazandırdı. Yahudilerin Hristiyanlara yönelik komploları ve zulümleri hakkında doğrulanmamış pek çok hikâye dolaşıyordu ama bu hikâye herkesin hayal gücünü alevlendirdi. Hikâyeye göre, Benito Garcia adında bir konverso, sırt çantasında kutsal bir gofretle tutuklanmıştı. İşkence altında, derhal gözaltına alınan diğerlerinin isimlerini açıklamıştır. Olaya karışan altı Yahudi ve beş konverso, Hamursuz Bayramı arifesinde bir Hristiyan çocuğu kaçırıp çarmıha germekle ve kalbini keserek

³⁴³ Wood, *İspanya'da Engizisyon*, 62.

³⁴⁴ *The Crypto-Jews*, 42.

öğütüp kutsal gofretle karıştırmakla suçlanıyordu; suçlamaya göre bu gofreti tüm ülkedeki Hristiyan su kaynaklarını zehirlenmek için kullanacaklardı.³⁴⁵

Torquemada'nın şimdi ihtiyacı olan şey, halkın Yahudilere karşı histerisini alevlendirecek korkunç bir olaydı. La Guardia'nın elindeki dokuz komplocuda Büyük Engizisyoncu bir hediye gördü. Torquemada soruşturmanın sorumluluğunu bizzat üstlendi. Davanın uygulamalı olarak sorgulanması için üç engizitör atadı ve görevlerden birini Astorga papazı Pedro de Villanda'ya verdi. Altı ay süren sorgulamalar bazen tek tek, bazen de üçerli gruplar halinde toplu olarak yapıldı. Torquemada'nın kişisel olarak ilgilendiği engizisyon tarafından uzun süren bir yargılama ve işkenceden sonra, suçlular itiraf edip Avila'da kazığa bağlanarak yakıldılar ya da boğuldular. Zaten hapisanede ölmüş olan üç kişinin kuklaları yakıldı. Hiçbir kayıp çocuk bildirilmedi; hiçbir kalıntı ya da mezar bulunamadı. Hristiyan halk tarafından küçük şehidin doğrudan cennete götürüldüğü varsayıldı. Ölüm anında, kör annesinin görme yetisini yeniden kazandığı ve hikâyeye bir mucize daha eklediği söylenir.³⁴⁶

La Guardia'dan isimsiz bir çocuğun Yahudiler ve konversolar tarafından birlikte hareket edilerek ritüel amaçlı şehit edilmesine ilişkin uydurma bu hikâyeye, iki unsur arasındaki suç ortaklığının kanıtı olarak kabul edildi. Son araştırmalar, sözde kurbanın birkaç fanatik din adamının çılgın hayal gücü dışında hiçbir zaman var olmadığını ortaya koymuştur. Yine de engizisyon yeni çabalara girişip sekiz yıl içinde yetmiş kişi bu suçlamadan dolayı acı çekti. Temeli tamamen hayalî olan bu olay, Yahudilere karşı Torquemada'nın kullanmaktan çekinmediği yeni bir silah sağladı.³⁴⁷

Torquemada dedikoduları ülkenin dört bir yanındaki kutsal makamlara yayacaktı. Adamlar sonunda büyücülükten suçlu bulundu, çocuğun karnını deşmek ve kalbini bir pagan ayini sırasında kurban olarak kullanmakla suçlandılar. Bu sırada Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel kendilerini Torquemada ile kraliyet sarayının Yahudi danışmanı Abraham Señor arasındaki çekişmenin ortasında buldular. Torquemada bir kulağına tüm Yahudileri İspanya'dan kovma fikrini yerleştirmişti. Diğer kulağında ise Señor, Yahudilerin İspanya'da zarar görmeden kalmalarına izin verirlerse onlara büyük miktarlarda altın vaat ederek hükümdarlara rüşvet vermeyi umuyordu. Kraliyet ailesi zor durumdaydı. Señor'un ricalarını öylece reddedemezlerdi. Ne de olsa düşünlerinin planlanmasına yardım eden adamlardan biriydi.³⁴⁸

---

³⁴⁵ Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, 2010, 1/134.

³⁴⁶ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 97; Reston, *Dogs og God*, 231-232.

³⁴⁷ Roth, *A History of the Marranos*, 52.

³⁴⁸ *The Crypto-Jews*, 43.

Kraliyet sürgün emri Torquemada'nın parmak izlerini taşıyordu. Özellikle İsaabel, hiç şüphesiz kısmen sarayın güçlü hahamları Abraham Señor ve İsaac Abravanel'in etkisi nedeniyle, sınır dışı edilme fikrine direnç gösterdi. Ancak Torquemada hükümdarları nasıl idare edeceğini biliyordu. "La Guardia'nın Kutsal Çocuğu" davası, Yahudi sorununun nihaî çözümüne yönelik stratejisinin merkezinde yer alıyordu. Bu dava onun katalizörüydü. Hiç şüphesiz saray hahamı Abraham Señor ve onun parlak yardımcısı Don İsaac Abravanel'in kışkırtmalarıyla, Kraliçe İsaabel'in içgüdüsu Yahudi tebaasını bu nefret kampanyasından korumaktı. Nitekim bu yönde bir kararname yayınladı. Ancak La Guardia davasıyla ilgili halk tepkisi onun kontrolünün ötesine geçti. Bu arada Torquemada sessizce ve metodik bir şekilde zemin hazırlamaya devam etti. Aralık 1491'in başlarında hükümdarlara, Yahudi rozeti takmak da dahil olmak üzere Yahudilerin kıyafetlerine getirilen kısıtlamaların uygulanmadığından şikayet ettiği önemli bir muhtıra gönderdi.³⁴⁹

Bu hükümler ima yoluyla iki saray hahamının özel ayrıcalıklarını hedef alıyordu, çünkü Torquemada'nın emellerini gerçekleştirebilmesi için onların gücünün kırılması gerekiyordu. Büyük Engizisyoncu, Señor ve Abravanel'in hükümdarlar üzerinde sahip oldukları nüfuzun fazlasıyla farkındaydı. Señor'un ilişkisi Torquemada'nınkinden daha eskiye, kraliyet sarayı günlerine kadar uzanıyordu. Sadık hizmeti, vergi toplaması ve savaş kredileri, taç için halkına yaptığı sadık elçilik, onu zorlu bir rakip ve Torquemada'nın planları için önemli bir engel haline getirmişti. Abravanel ise kraliçenin kişisel mali danışmanı, kraliyetin Kastilya'nın merkezindeki ana vergi tahsildarı ve İspanya Kardinali Pedro Gonzales de Mendoza'nın vergi tahsildarı olmuştu. Daha da önemlisi, kraliyet ordusu Elhamra'nın duvarları önünde dururken kraliyet hazinesi neredeyse boştu, Abravanel kuşatmayı desteklemek için kraliçeye şahsen 1,5 milyon maravedis borç vermişti. Bundan ötürü kraliçe ona derinden borçluydu.³⁵⁰

İspanyol Yahudileri için yaklaşan felaketin yakın ve hatta daha uzun vadeli işaretleri açık ve net olsa da ne Señor ne de Abravanel bunun farkına varmış görünüyordu. Kişisel lüksleri içinde rahat, altın çağlarının son kalıntıları içinde görkemli bir şekilde yaşarken, kraliyete verdikleri borçlarla moriskolara karşı savaşa cesurca hizmet ettiklerini bildiklerinden, uğursuz gümbürtülere karşı kördüler. Mart 1492'de felaket onları vurduğunda, darbe tam bir sürpriz gibi göründü. Yahudi karışıklığı dalgaları, saf İspanyol kanından söz edilmesi, gettolar, engizisyonun öfkesi, kısıtlamalar, kimlik belirleyici pelerinler, Endülüs, Aragon ve Gırnata'daki sürgünler, Auto da Fé, Fernando'nun açgözlülüğü, İsaabel'in dindarlığı, Torquemada'nın tutkusu tüm bunlar,

³⁴⁹ Reston, *Dogs og God*, 292-293.

³⁵⁰ Reston, *Dogs og God*, 293-294.

İspanyol tarihinin son yirmi yılının yükü, meyvelerini vermeye başlamıştı. Yine de iki haham umursamazca işlerine devam ediyordu.³⁵¹

Abravanel'in aksine, Abraham Señor boş sözler sarf etmekten daha fazlasını yaptı. Ülkedeki en güçlü ve zengin Yahudi olan Abravanel'le birlikte, Katolik kral ve kraliçeye ellerini çekmeleri karşılığında 30.000 altın düka önerdi. Bu muazzam bir para yığınıydı, yaklaşık 4 milyon maravedis, gerçekten kraliyet rüşvetine değerd, özellikle de neredeyse beş parasız olan bir kraliyet için. Fernando tereddüt etti ve birkaç gün boyunca hükümdarların yeniden düşündüğü görüldü. Çok geçmeden Torquemada bu söylentinin kokusunu aldı ve normalde solgun olan yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş bir halde, elinde bir haçla kraliyet huzuruna daldı. Şaşkın hükümdarların önünde haçı masaya vurup bağırıldı. Peşi sıra şu sözleri sarfetti;

“Neyin peşinde olduğunuzu biliyorum. Zavallı Yahuda'nın 30 gümüşe düşmanlarına sattığı ve Rabbimizi zalimlere ihbar ettiği Kurtarıcımızın çarmihına bakın. Eğer bu eylemi onaylıyorsanız, en azından onu daha büyük bir meblağa satın. Tüm gücümden istifa ediyorum. Bana hiçbir şey isnat edilmeyecek, ama bu kötü eylemin hesabını Tanrı'ya vereceksiniz!”

Bununla birlikte, döndü ve dışarı çıktı.³⁵² Bu, kral ve kraliçeyi Torquemada'nın taleplerine boyun eğmeye zorlamak için yeterli olmuş olabilir. Señor bir açıklama istediğinde, İsanbel Atasözleri Kitabı'ndan bir ayet alıntıladi: “*Kralın yüreği su ırmakları gibi Tanrı'nın elindedir. Tanrı onu dilediği yöne çevirir.*” Bunun onların değil, Tanrı'nın iradesi olduğunu ve “Rabb'in bu şeyi kralın yüreğine koyduğunu” iddia etti.³⁵³

Fermanın yayınlanmasından bir ay sonra, müjdeciler katedrallerde ve şehir meydanlarında trompetçiler ve davulcular eşliğinde fermanı duyurmak için ülkenin dört bir yanına dağıldı. Eylemin çok sayıda insana ulaşması gerekiyordu. İspanyol Yahudileri, yaklaşık bin beş yüz yıldır İspanya'da yaşayan ve İberya'yı uzun bir şairler, bilim adamları, diplomatlar ve filozoflar silsilesiyle şereflendiren Yahudi kraliyet ailesinin torunlarıydı. Yaşanan şok çok büyüktü. Fermanın İspanya'nın en ücra köşelerine kadar yayılması birkaç gün sürdüğü için, Torquemada cömertliğinin doruğunda, ayrılış için son tarihi birkaç gün uzatarak 2 Ağustos'a çekti. Kurbanları için o günün seçimi korkunç derecede uygundu. Yahudi takvimine göre bu gün, Tapınağın yıkılışının anıldığı gündü.³⁵⁴

Ülke kaos içindeyken, Fernando hiçbir ironi yapmadan Torquemada'ya şöyle yazdı:

³⁵¹ Reston, *Dogs og God*, 294.

³⁵² Reston, *Dogs og God*, 295.

³⁵³ *The Crypto-Jews*, 43.

³⁵⁴ Reston, *Dogs og God*, 297.

“Yahudilerin sürgün edilmesinin artık aleni olduğu ve birçoğunun Hristiyan olmak istediği, ancak engizisyon korkusuyla bunu yapmaktan şüphelendikleri konusunda bilgilendirildim. Yapacakları en küçük bir hatanın kendilerine karşı ağır cezaların uygulanmasına neden olacağından endişe ediyorlar.”

Böylelikle din değiştirmeyi kolaylaştırmak ve din değiştirenlere yeni inançlarına uyum sağlamaları için zaman tanımak amacıyla kraliyet emirleri hızla hazırlandı. Din değiştirenlere hiçbir zarar gelmeyeceğine dair garantiler verildi. Torquemada'nın kendisi de en tatlı tonlarla, Yahudileri “tövbe ve pişmanlıkla kendisine dönenleri kucaklamak için kolları her zaman açık olan” Ana Kilise'ye dönmeye teşvik etti.³⁵⁵

İsabel de İbrani kroniklerinde eleştirilerden payını almıştır. Sınır dışı edilmedeki suç ortaklığı nedeniyle, kadınsı ahlaksızlığın ve ihanetin sembolü olan, İncil'deki Fenike'nin kötü ve şeytani dehası Jezebel'e benzetilmiştir. Bazıları kraliçeyi Torquemada tarafından kışkırtılan ve sürgünün arkasındaki gerçek azmettirici kişi olarak görüyordu.³⁵⁶

2.2.3. Yerel Sürgünler

İsabel ve Fernando, kilise liderleri ve engizisyon tarafından, Yahudilerin Hristiyanlardan ayrılmasının, Yeni Hristiyan konversoların Yahudi ritüellerine kapılmalarını önlemek için tek çözüm olduğuna ikna edildi. İki grup arasındaki teması en aza indirmek için Yahudiler 1483-1484 yıllarında Sevilla, Cordoba ve Cadiz piskoposluk bölgelerinden kovuldu ancak ülkenin diğer bölgelerine yerleşmelerine izin verildi. O dönemde kraliyet birlikleri Müslüman Gırnata Krallığı ile savaş halindeydi ve bu da Yahudilerin düşmanla iş birliği yapma korkusuyla sınır dışı edilmelerini kısmen açıklayabilir. Tipik olarak, sürgünler düzensizdi, iyi koordine edilmemişti. Bununla birlikte Yahudi cemaatleri bir sonraki adımda başlarına ne geleceği konusunda sürekli bir endişe içindeydi. 1486'da engizisyon, Yahudileri Zaragoza gibi bazı Aragon piskoposluk bölgelerinden kovan bir emir yayınladı. Bu emir daha sonra ertelendi ve nihayet iptal edildi, ancak bazı şehirler kraliyeti görmezden gelerek kendi sınır dışı etme işlemlerini gerçekleştirdi.³⁵⁷ Gırnata'daki savaş sürerken, kralların Yahudilere selefleri tarafından verilen geleneksel korumayı sürdürdükleri söylenebilir, bunlardan bazıları krallığın hazinedarları ve Gırnata'daki savaş için sübvansiyon toplayıcılarıydı, bu da onlara karşı halkın nefretini artırdı.³⁵⁸

³⁵⁵ Reston, *Dogs og God*, 297-298.

³⁵⁶ Reston, *Dogs og God*, 299.

³⁵⁷ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 96-97.

³⁵⁸ Martín, *La España Medieval*, 730.

Yaklaşık on yıl sonra, yerel sürgünler konversoların sözde sapkınlıklarını engellemekte başarısız oldu ve Katolik krallar artık çeşitli Hristiyan din adamlarının Yahudilerle Hristiyanları ayırma gerekliliğine dair argümanlarıyla daha da ikna oldular. Yahudilerin haklarını korumaya yönelik önceki çabalarına rağmen, şimdi Yahudilerin Yeni Hristiyanlar üzerindeki etkisi sorununu çözmek için en dramatik yöntemi uygulamaya başladılar. Bu yöntem tüm Yahudilerin ülkeden tamamen kovulmasıydı.³⁵⁹

1492'nin ikinci gününde Gırnata'nın Hristiyanların eline geçmesiyle birlikte, Yahudilerin işlediği suçlara dair kötü söylentilerle iyi hazırlanmış olan sınır dışı etme emrinin zamanı gelmişti. Böylece İsaabel ve Fernando'nun Yahudilere ve konversolara karşı hoşgörüsü iyi bilinmesine rağmen, çeşitli şehirlerde Yahudilere karşı vahşette kendini gösteren antisemitik gerginliğe ve Hristiyan kilisesinin başrahiplerinin aşırı gayretine yenik düştüler.³⁶⁰

2.2.4. 1492 Sürgünü

Çoğu insan 1492'yi ünlü kaşif Kristof Kolomb'un İspanya'nın sponsorluğunda Yeni Dünya'ya doğru yola çıktığı yıl olarak bilir. Kolomb, Uzak Doğu'ya giden bir geçit ve bunun sağlayacağı zenginlikleri keşfetme umuduyla 3 Ağustos'ta batıya doğru yelken açtı. Bunun yerine çok daha büyük bir keşif yaparak Bahamalar'daki San Salvador adasına ayak bastı ve Avrupa'nın Yeni Dünya'ya yerleşmesini başlattı. Ancak 1492 yılı iki önemli olaya daha tanıklık etti. Her ikisi de Kolomb'un batıya yelken açmasından çok önce gerçekleşti ve her ikisi de İspanyol Engizisyonu'nun tüm gidişatını etkileyecek dönüm noktalarına işaret edecekti.³⁶¹

2 Ocak 1492'de Kral Fernando ve Kraliçe İsaabel komutasındaki ordu, Müslüman şehri Granada'ya girdi ve burayı Kastilya tacıyla birleştirerek nihayet tüm İspanya üzerinde kontrol sağladı. Granada, İbery'a'da Müslümanların elinde kalan son toprak parçasıydı. Nasrî Sultanı XI. Muhammed Ebû Abdullah es-Sağîr (Boabdil), tüm halkının katledildiğini görmektense teslim olmayı tercih etti. Sadece üç ay sonra, İsaabel ve Fernando İspanya'daki güçlerini pekiştirmek için kayda değer bir adım daha attılar. Kral ve Kraliçe 31 Mart 1492'de, krallıklarında yaşayan Yahudilere Hristiyanlığa geçmelerini ya da İspanya'yı terk etmelerini emreden Elhamra Kararnamesi'ni yayınladılar. Fernando ve İsaabel, sadece üç aylık bir süre içinde Hristiyanlığı,

³⁵⁹ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 97.

³⁶⁰ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 97.

³⁶¹ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 49.

İspanya’da yedi yüzyıldan fazla bir süredir bir arada yaşayan diğer iki büyük dine karşı tam bir hâkimiyete götürmeyi başardılar.³⁶² Carr’a göre Papa VI. Alexander’in Fernando ve İsaabel’e bahsettiği “Katolik Hükümdarlar” unvanı kısmen Yahudileri kovma kararlarına dayanıyordu.³⁶³

Engizisyonun yoğunluğu 1492’de kiliseyle daha az ilgili hale geldiğinde azalmaya başladı. Bu ilgi azalmasının nedeni Fernando ve İsaabel tarafından yayınlanan “Elhamra Fermanı” isimli bir bildiriydi. Kaderin bir cilvesi olarak, bu aynı zamanda Kristof Kolomb’un İspanya’dan ilk seferine çıkmaya hazırlandığı zamandı. Kolomb, Yahudi mültecilerin limandan uzaklaşmasını izlerken, yazılı günlüğünde sahneyi “sefalet ve keder filosu” olarak tanımladı.³⁶⁴ Bu ferman, tüm Yahudilerin İspanya’dan derhal ve nihaî olarak sınır dışı edilmesini emrediyordu. Yahudilik yasaklanmıştı ve ülkeyi terk etmeyi ya da din değiştirmeyi reddeden her Yahudi idam edilecekti.³⁶⁵ 31 Mart 1492’de Granada kraliyet çifti tarafından sınır dışı fermanı yayınlandı. Ferman, Kastilya ve Aragon krallıklarındaki Yahudilere vaftizi kabul etmeleri ya da ülkeyi terk etmeleri için 31 Temmuz’a kadar süre tanıyordu. Kararnameye gerekçe olarak, Yeni Hristiyanların ya da konversoların, inançlı Hristiyanları Kutsal Katolik Kilisesi’nden ayartmaya çalıştıklarını iddia ettiği Yahudilerle temas, ilişki ve iletişimden dolayı uğradıkları “büyük zarar” gösteriliyordu.³⁶⁶

Haber yayıldığında, baş Yahudi sözcüsü İsaac Abravanel liderliğindeki bir Yahudi heyeti kraldan bir görüşme talep etti. Yalvarmaları başarılı olmayınca, ikinci bir görüşmede Fernando’ya yeniden düşünmesi ve İspanya’da kalmalarına izin vermesi için büyük miktarda para teklif ettiler. Kral ve Yahudi heyeti arasında yapılan bir sonraki görüşmede Fernando onlardan kurtulmaya kararlıydı ve kraliçe de onun kararını destekliyordu.³⁶⁷

Yahudilerin kovulmasıyla ilgili nihaî karar ve sorumluluk Fernando ve İsaabel’e ait olsa da Fernando’nun Aranda düküne gönderdiği bir mektupta belirttiği gibi, onları ülkeden kovma önerisi aslında engizisyonundan gelmişti. Yahudilere karşı duyulan şiddetli nefret, Torquemada’nın teşvikiyle kral ve kraliçenin onları İspanya’dan tamamen kovma kararlılığıyla doruğa ulaştı. Bu fermanın Torquemada’dan çıktığına şüphe yoktur.³⁶⁸ Mektupta geçen ifadeler şu şekildedir;

³⁶² Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 49-50.

³⁶³ Matthew Carr, *Kan ve İman: İslami İspanya’nın Tasfiyesi 1492-1614*, çev. Regaip Minareci (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 68-69.

³⁶⁴ Boehme, *Heresy: the Spanish Inquisition*, 51.

³⁶⁵ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 81.

³⁶⁶ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 98; Saraiva, *The Marrano Factory*, XXXII-XXXIII.

³⁶⁷ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 98.

³⁶⁸ Griffiths, *Spanish Prisons*, 29.

“Kutsal Engizisyon Dairesi, bazı Hristiyanların Yahudilerle temas ve iletişim nedeniyle nasıl tehlikeye girdiğini görerek, Yahudilerin tüm topraklarımızdan ve bölgelerimizden kovulmasını sağlayıp bizi buna destek verip onaylamaya ikna etmiştir; biz de söz konusu Kutsal Daire’ye olan borçlarımız ve yükümlülüklerimiz nedeniyle bunu yapıyoruz: bu durum kendimize büyük zarar vermesine rağmen, ruhların kurtuluşunu kendi çıkarlarımızdan ve bireylerin çıkarlarından üstün tutup tercih ederek yapıyoruz.”³⁶⁹

Ortíz’e göre vaftiz olmayı reddeden Yahudilerin sınır dışı edilmesinin başlıca nedeni, din değiştirenlerin tanıdıkları arasında ve hatta kendi aileleri içinde her gün gördükleri Yahudi yaşam modellerinin varlığına son vermektir.³⁷⁰ Schwerhoff’a göreyse, sürgün kararında ekonomik nedenlerden çok siyasi nedenler daha belirleyici olmuştur.³⁷¹ Yani yapılmış olan bu sürgün, devlet ve din birliğini aynı hizaya getirmeye yönelik bir adım olarak ırkçı ve antisemitist güçlerin eğilimlerine paralellik gösteriyordu.

Hükümdarlar Yahudilerin çoğunun din değiştirmeyi sürgüne tercih edeceğini düşünmüş olabilirler. Kurtuba hahamı, sürgün emrinden kısa bir süre sonra mayıs ayında vaftiz edilerek örnek teşkil etmiş, Haziran ayında ise kraliyet hazinedarı seksen yaşındaki Abraham Señor, Guadalupe’de iki hükümdarın da katılımıyla aynı yolu izlemişti. Kraliyete sadakatle hizmet etmiş ve kısa süre sonra memleketi Segovia’nın belediye meclisi üyeliğine getirilip kraliyet konseyine atanmıştı.³⁷²

Alpert’a göre Katolik hükümdarlar Yahudileri kaybetmektense din değiştirmelerini teşvik etmeyi o kadar çok istiyorlardı ki, İspanya’yı terk eden Yahudilerin bile geri dönmelerine, vaftiz olmalarına ve Hristiyan toplumuna kabul edilmelerine izin verdiler. Gerçekten de birçoğu bunu yaptı, çünkü aileleriyle birlikte ayrılmanın, mülkleri için bir bedel elde etmenin, sınıra veya denize seyahat etmenin, bir gemiye binmenin zorluklarını ve geminin onları götürdüğü her yerde güvenliklerinin belirsizliğini üstesinden gelinemeyecek kadar büyük buldular. Çok daha sonraları, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bile, engizisyon belgeleri İber Yarımadası’ndan İspanya’ya dönen ve vaftiz için başvuran Yahudilerin torunlarına dair kanıtlar sunmaktadır.³⁷³

Yahudiler için acı bir dönemdi. Mümkün olduğunca uzun süre kalmayı seçen biri, kaçmayı seçen bir diğere şöyle yazmıştı: “*Gidişin için üzülme, çünkü sen ölümü bir yudumda içmek zorundasın, oysa biz bu kötü insanların arasında kalmak ve onlardan her gün ölüm almak*

³⁶⁹ Kamen, *The Spanish Inquisition*, 25.

³⁷⁰ Antonio Domínguez Ortíz, *La Clase Social de los Conversos en Castilla en la Edad Moderna* (Granada: Editorial Universidad de Granada, 1991), 23.

³⁷¹ Schwerhoff, *Engizisyon*, 78.

³⁷² Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 98.

³⁷³ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 27.

zorundayız.”³⁷⁴ Daha da kötüsü, göç eden Yahudi ailelerin hepsi gidecekleri yere ulaşamadı. Bu Yahudi aileleri taşıyan gemilerden bazılarının sahtekâr kaptanlara ait olduğu söyleniyordu. Sözde bu ailelerden yolculuk için bir servet talep ediyorlardı, ancak okyanusun ortasına doğru yelken açtıklarında, gemideki herkes soyuluyor, öldürülüyor ve bulanık sulara atılıyordu. Acı bir not daha eklemek gerekirse, Portekiz’dekiler yeni evlerine asla yerleşemediler; sadece birkaç yıl sonra Portekiz, İspanyol hükümdarlarının kontrolü altına girdiğinde oraya iltica etmiş olan Yahudiler tekrar yer değiştirmek zorunda kaldılar.³⁷⁵

Bazı akademisyenler sürgünü Yahudileşmenin suç sayılmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak görmektedir. Kabul etmek gerekir ki, bu sadece Yeni Hristiyanlar için suç olup Yahudiler için değildi. Ancak iddiaya göre Yahudilerin bakımı, korunması ve muaf tutulması çok külfetli hale gelmişti. Başka bir deyişle, Katolik hükümdarlar Yahudileri sınır dışı ederek onlara iyilik yapıyorlardı. (!) Ortalıkta dolaşan bir başka teori de Yeni Hristiyanlar yeterli bir burjuvazi ve zanaatkâr işgücü sağladıkları için, Yahudilerin artık bir işe yaramadıklarıdır. Bu teori, Yeni Hristiyanların ekonomik katkı sağlamak bir yana, her fırsatta taciz edildiklerini unutmaktadır.³⁷⁶

Kısacası, bu açıklamaların hiçbiri tatmin edici değildir. Birçok tarihçi, Yahudilerin ayrılmasının İspanyol ekonomisi için yıkıcı bir darbe olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak Fernando ve Isabel’in Sürgün Fermanı’nda ortaya koyduğu, Yahudilerin Yeni Hristiyanları ruhen yozlaştırdığı ve onları Yahudiliğe geri döndürdüğü şeklindeki gerekçe bile, bu kadar felaket ve uğursuz bir politikanın ardındaki karmaşık gerçeğin tamamını açıklamaktan uzaktır.

İspanya’yı terk eden Yahudilerin sayısına ilişkin kanıtlar o kadar çelişkili olup mevcut Yahudi nüfusuna ilişkin o kadar belirsiz rakamlara dayanmaktadır ki, güvenilir bir tablo çizmek çok zordur. Eski yazarların çoğu istatistiklerle desteklenmeyen varsayımlarda bulunmuştur. Yahudi yazarların sürgün edilenlerin sayısını abarttığı düşünülebilir, çünkü bunu yapmak felaketi büyütmüş ve vaftizi kabul eden cemaatin zayıf üyelerinin ihanet olarak gördükleri şeyi hafifletmiştir. Bu durum, Isabel ve Fernando’nun seçkin danışmanı ve tanınmış İncil tefsircisi Don İsaac Abravanel tarafından verilen ve sıklıkla alıntılanan 300.000 rakamını kabul etmeyi zorlaştırmaktadır. Muhtemelen İspanya’daki Yahudi sorununun büyüklüğünü ve Katolik Hükümdarların başarısının kozmik önemini vurgulamak isteyen İspanyol yazarlar da rakamları abartmıştır. Baroja, Abravanel’in elinde 300.000 rakamını veren, aile vergi kayıtlarına dayanan eski bir Yahudi nüfus sayımı olduğunu öne sürer. Baroja, 1492’de İspanya’daki Yahudi nüfusunu

---

³⁷⁴ Murphy, *God’s Jury*, 75.

³⁷⁵ *The Crypto-Jews*, 45.

³⁷⁶ Netanyahu, *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain*, 1384.

400.000 olarak hesaplar ve nedenini açıklamadan 240.000'inin vaftizi kabul ettiğini ve 160.000'inin sürgüne gittiğini iddia eder.³⁷⁷ Ancak Yahudi cemaatlerindeki vergi beyannamelerine dayanan son araştırmalar, 1492'de İspanya'daki toplam Yahudi sayısını 80.000'in üzerinde göstermektedir. Kastilya'da bu sayıdan biraz daha az, Aragon'da yaklaşık 9.000, Valencia eyaletinde yaklaşık 1.000 ve Navarra'da yaklaşık 250 aile görünmekteydi.³⁷⁸

Alpert de tıpkı Haim gibi 1492'de İspanya'da yaşayan Yahudiler için verilen bu rakamın muhtemelen din değiştirenlerin soyundan gelenlerin en az bir asırlık birikimini içermediğini belirtmektedir. Bununla birlikte, İspanya'nın toplam nüfusunun 7 ila 8 milyon arasında olduğu ve önemli sayıda din değiştiren ve onların soyundan gelenlerin varlığı göz önüne alındığında, eğer sürgün sırasında gerçekten 400.000 kadar Yahudi varsa bu, 1391'de başlayan saldırı dalgası ve ardından gelen toplu vaftizlerden önce, bir yüzyıl önceki Yahudi nüfusunun muazzam olduğunu gösterir. Yahudilerin vaftiz edildiği bir yüzyıldan sonra, 1492'de hâlâ 400.000 Yahudi olması pek mümkün görünmemektedir. Çoğunluğu Kastilya'da yaşayan 80.000 ila 90.000 kişi daha olası bir rakamdır.³⁷⁹

Bir başka rakam da Los Palacios'un cemaat rahibi Andrés Bernáldez'e aittir. Sürgün hayatının belirsizliklerinden dönen ve Bernáldez'den kendisini vaftiz etmesini isteyen bir haham tarafından kendisine söylenenleri tekrarlar. Bu rakam 35.000 ya da 36.000 ailedir ki bu da yaklaşık 170.000 kişiye tekabül eder. Kamen, 5.265.000 olarak verdiği toplam nüfus göz önüne alındığında bu rakamları kabul edilemez bulmaktadır; 170.000 Yahudi, yüzyıllık baskının Yahudi cemaatlerini yok ettiği bir İspanya'da yaklaşık yüzde 3'e denk gelmektedir. Bundan ötürü Kamen de tıpkı Haim ve Alpert gibi 80.000 ila 90.000 Yahudi rakamını tercih etmekte ve bunu da vergi ödeyebilecek kadar yüksek geliri olan hane sayısına dayanan vergi istatistiklerine dayandırmaktadır.³⁸⁰

Sonuç olarak, İspanya'da vaftiz edilen son 45.000 kadar Yahudi arasında sahte din değiştirenlerin oranının oldukça yüksek olması mümkündür, bu nedenle engizisyonun 50.000 kurbanı rakamı olanaksız bir büyüklük sıralaması değildir.

---

³⁷⁷ Julio Caro Baroja, *Los Judíos en la España Moderna y Contemporánea* (Madrid: Ediciones Akal, 2013), 1/198-205.

³⁷⁸ Beinart Haim, "The Conversos and Their Fate", *Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After*, ed. Elie Kedourie (London: Thames & Hudson, 1999), 110.

³⁷⁹ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 28.

³⁸⁰ Henry Kamen, "The Mediterranean and the Expulsion of Spanish Jews in 1492", *Past & Present* 119 (1988), 32-33.

Bunların çoğu din değiştirip ülkeyi terk etmedi. Daha zengin Yahudiler genellikle daha az varlıklı olanlara sürgün yolculuğuna çıkmaları için yardım ederken, çok yoksul, çok yaşlı ya da güçsüz olanların din değiştirmekten başka seçeneği yoktu. Uğruna çalıştıkları her şeyi kaybetmeye dayanamayan pek çok kişi de Katolik Kilisesi'ne teslim oldu. Böylelikle Yahudi nüfusunun yaklaşık yarısı Yeni Hristiyan oldu.³⁸¹ Birçoğu vaftiz olmayı kabul etse de konverso olmak bir asır önce görüldüğü kadar cazip değildi. Sonuç olarak Yahudilerin çoğu sürgüne gitmeyi tercih etti. Yahudilerin ayrılması krallığın mali kaynaklarını tüketti ve aynı zamanda devletin canlılığı için çok gerekli olan ticari zekânın kaybına neden oldu. Yahudiler Akdeniz'in dört bir yanına dağıldılar, yeni Sefarad toplulukları kurdular ve Kastilya ya da Katalan dillerini uzun süre muhafaza ettiler.³⁸²

Sürgüne gönderilen Yahudilerin değerli eşyalarını ya da diğer mallarını altın ve gümüş karşılığında satmaları faydasızdı çünkü bu metalleri ülke dışına çıkarmaları yasaktı. Evlerini ve mülklerini kendilerini gemiye binecekleri limanlara taşıyacak bir katırla, bir üzüm bağını da biraz kumaş ya da ketenle takas ettiler. Binlerce kişi, limanlara ya da Portekiz sınırına ulaştıklarında nereye gideceklerini bilmeden sıcak tozlu yollarda yürüyordu. At arabasıyla, yaya olarak, eşek ya da katır sırtında yola çıktılar; bazıları yollarda doğdu, bazıları yollarda öldü; soyuldular, hastalığa yakalandılar. Onları gören herkes ruhlarını kurtarmak için Hristiyanlığa geçmelerini öğütledi. İyilik için para ödeyebilen bazı zengin Yahudiler taşınabilir eşyalarını yanlarında götürmeyi başardılar. Kral için hizmet etmiş olan Abravanel gibi birkaç kişinin kişisel servetlerini yanlarına almalarına izin verildi. Ancak çoğu sadece izin verilen kadarını aldı ve varlıklarını konversolara, özellikle de akrabalarına devretti. Yahudilere borcu olan bireyler ve şirketler sürgünlerden büyük ölçüde yararlandı.³⁸³

Yahudilerin mallarının çalınması, sınır dışı edilmesinin başlıca nedeni olamazdı, ancak birçok kişi muhtemelen onların gidişinden kazanç sağlamıştı. Yahudiler mülklerinin değerini tam olarak bilemedikleri için altın ve gümüşlerini yanlarında götürme hakkına sahip değillerdi. Bununla birlikte, İspanya'da son anda vaftiz olmayı kabul edenler genellikle daha zengin Yahudiler olmuş gibi görünüyor ve elbette mülklerini ellerinde tutuyorlardı. Katolik hükümdarlar, vergi gelirlerini Aragon ve Kastilya kraliyet hazinelerine aktaran Yahudileri sınır dışı ederek aldıkları riskin tamamen farkındaydılar.

---

³⁸¹ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 99.

³⁸² O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 671.

³⁸³ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 99; Martín, *La España Medieval*, 730; Kirsch, *The Grand Inquisitor's Manual*, 23.

Nereye gidecekleri büyük bir sorundu. Yaklaşık 10.000 kişi İtalya'ya doğru yola çıktı. Çoğu İtalyan şehri Yahudilerin girişini yasakladı, ancak Ferrara gibi bazı şehirlerde daha aydın yöneticiler vardı ve onlara sığınma hakkı verdiler. Napoli ya da Venedik'e sığınanlar daha sonra sınır dışı edildi. Ferrara bile sonunda onlara sırt çevirdi. Livorno ise bir istisna yapıp kalmalarına izin verdi.³⁸⁴

Kastilya'dan birçok Yahudi Portekiz'e gitti ve yüksek bir ücret karşılığında sekiz ay kalmalarına izin verildi. Oraya varan ve izin ücretini ödeyemeyenler köle olarak satıldı. Portekiz'i seçenler çifte trajedinin içinde kaldılar, çünkü beş yıl sonra onlara da aynı seçenekler sunuldu: din değiştirme ya da sürgün.³⁸⁵ II. Joao, cizye vergisi ödemeleri koşuluyla Yahudileri sınırlı bir süre için Portekiz'e kabul etmeyi onayladı; sekiz ayın sonunda ayrılmaları gerekmesine rağmen, Afrika'ya ulaşmalarını sağlayacağına söz verdi. Hazinesini sürgünlerden topladığı paralarla doldurduktan sonra, ayrılmalarını kolaylaştırmadı, kalabalık tarafından saldırıya uğramalarına ve köleleştirilmelerine izin verdi. Hatta Yahudi ailelerin küçük çocuklarına el koyarak onları Santo Tome adasına götürüp burada kolonileşmelerini ve ebeveynleri tarafından kirletilmemiş Hristiyan dinini öğrenmelerini bekledi. Bu zalimlik, Aralık 1496'da bir ferman yayımlayarak Hristiyanlığı kabul etmedikleri takdirde Yahudileri Portekiz'den kovan halefi I. Manuel tarafından aşıldı; bir sonraki Ekim ayına kadar ülkede kalanlar müsadere ve ölümle tehdit edildi. Ayrıca Hristiyan olarak yetiştirilmeleri için Yahudi çocuklarına el konulmasını emretti. Yahudiler krallığı terk etmeye çalıştıklarında, onları zorla dinlerinden döndürmek için yoğun çaba sarf edildi; bir kez Hristiyanlığı kabul ettiklerinde, kral yirmi yıl boyunca dini görüşlerini araştırmayacağına söz verdi. Bu şekilde Yahudi cemaatinin yeteneklerini ve kaynaklarını kaybetmeden dinî birliği sağlamaya çalıştı.³⁸⁶

Endülüs'ten bazı Yahudiler Akdeniz'i geçerek Kuzey Afrika'ya gitti, ancak kaçının yolda öldüğü ya da denizde kaybolduğuna dair bir kayıt yok. On binlerce Yahudi'nin yeni bir vatan aradığı haberi yayıldığında, Cenova, Venedik, Napoli, Kuzey Afrika ve İspanya limanlarından gelen gemiler ve kaptanları, geçiş için yüksek bedeller ödeyen mültecileri gemiye almak için havada uçuşan akbabalar gibi gemilerin kalkış noktalarında toplandılar. Gemilerin kaptanları onları güvertelere uygun olmayan sayılarda dolduruyor ve sonra da çoğu zaman yolcularını Berberi korsanlara köle olarak satmaya ve eşyalarına el koymaya çalışıyorlardı. Bindikleri gemiler sadece aşırı kalabalık değil, aynı zamanda pis ve tehlikeliydi. Açık denize ulaştıklarında,

---

³⁸⁴ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 99.

³⁸⁵ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 99.

³⁸⁶ O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 671.

bazıları fırtınalar tarafından geri püskürtüldü ve yüzlercesi vaftiz olmayı kabul edip kalmaya zorlandı. Diğer aşırı yüklü gemiler alabora olup yolcuları boğuldu. Bazıları kötü yönetilen gemilerde alevler içinde kalarak can verdi. Bazı durumlarda, hastalık baş gösterdiğinde kaptanlar gemileri terk ederek yolcuları açık denizlerde susuzluktan ya da açlıktan ölmeye terk etti ya da onları benzer bir kaderin beklediği ıssız kıyılara bıraktı. Yahudiler Kuzey Afrika'ya vardıklarında, az sayıdaki eşyaları için sahillerde ya da liman kentlerinde soyulup öldürülüyorlardı. Bazıları bu yabancı ve misafirperver olmayan topraklardan tanıdıkları evlerine kendi istekleriyle dönüp yeni statülerini konverso olarak kabul ettiler. Kuzey Afrika'da ve İtalya'nın bazı yerlerinde koşullar o kadar kötüydü ki, birçoğu Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmak için doğuya doğru yol aldı. Yeteneklerinin takdir edildiği Türk topraklarında hoş karşılandılar. Birçoğu Selanik'e varıp orada yaşayan Türkler, Rumlar ve Yahudilerle kaynaşip içtenlikle karşılandı, diğerleri ise İstanbul'a gitti.³⁸⁷

Sürgünler, geride bıraktıkları İspanya'da da olumsuz etkilere neden oldu. Yahudilerin ve Müslümanların büyük nüfusa sahip olduğu yerlerde yerel ekonomiler zarar gördü. Vergi gelirleri düştü ve tarımsal üretim azaldı. Yahudi ve Müslüman sahipleri ayrılmak zorunda kaldığı için birçok işyeri kapandı ve aynı Yahudi ve Müslümanlar geçmişte iyi müşteriler oldukları için daha az mal satın alındı. Gerçek değer olarak ortaya çıkan kayıp hesaplanamazdı ve nüfusun en çalışkan üyelerinin bu kadar büyük bir kısmının ortadan kaybolmasıyla büyük miktarda potansiyel kazanç feda edildi. Kral ve Kraliçe, İspanya'yı İbrani sapkınlığından arındırarak büyük ölçüde yoksullaştırdı. Ancak onların bu hareketi, ekonomik kaygılar nedeniyle bu kadar ileri gitmeyen diğer yöneticiler tarafından alkışlarla karşılandı. Onlar, inanç uğruna gelirlerini feda etmeye istekli oldukları için övüldüler.

1494 yılında, kararnamenin çıkarılmasından sadece iki yıl sonra, Torquemada sürgünden yararlandı. Ayrılan Yahudilerin boşalttığı toprakların çoğuyla birlikte, Büyük Engizisyoncu'ya manastırının özel kullanımı için Avila'nın yanındaki Yahudi mezarlığı hediye edildi.³⁸⁸

2.2.5. Hristiyanlaştırma Politikası

Yahudiler ve Müslümanlar Hristiyanlığa geçtiler ama gizlice kendi dinlerini sürdürdüler. Bu gizli ibadet edenler kripto-Yahudiler ve kripto-Müslümanlar olarak bilinmektedir. (Kripto

---

³⁸⁷ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 100.

³⁸⁸ *The Crypto-Jews*, 44.

öneki gizli ya da saklı olan bir şeyi ifade eder). Dönemin eski Hristiyanlarının bu kişiler için başka isimleri de vardı: gizli Yahudilere marrano;³⁸⁹ Müslüman meslektaşlarına ise genel olarak din değiştirmiş Müslümanlar için kullanılan aynı terim olan morisko deniyordu.³⁹⁰

Ancak Yahudiliğin ya da İslam'ın gizlice uygulanması son derece tehlikeli bir oyundu. Keşfedilme korkusu günlük yaşamın her anına hükmediyordu. Herkes (yakın aile ve güvenilir arkadaş çevresi dışında) engizisyonun incelemesine yol açabilecek potansiyel bir düşmandı. Cezalandırmaya yol açan bu tür ifşaların pek çok örneği vardır. Örneğin bir adam sırf banyo yaparken görüldüğü için yıllarca hapse mahkûm edilmiş ve mallarına el konulmuştur. Kadınlar da teşhir tehlikesinden muaf değildi. Evlerinin dışında genellikle daha az zaman geçirdikleri için bazı açılardan kadınlar erkeklere göre tehlikelerden daha fazla korunuyordu. Ancak komşular ya da onları çalıştıran kişiler tarafından şüphelenilir ve ihbar edilirlse savunmasız kalıyorlardı. Eğer suçlanırlarsa, bu kadınlar şüpheli davranışlarını açıklamak için genellikle ayrıntılı hikâyeler uydururlardı. Örneğin Toledo'da Katolik bir aile, görünüşte bir konverso olan aşçılarının domuz eti yemediğini ve ev halkı için yemek hazırlarken eti bir bezle tuttuğunu fark etti. Aşçının açıklaması, midesini rahatsız ettiği için domuz eti yemediği ve ellerini kötü kokuttuğu için eti bir bezle tuttuğu şeklindeydi. Açıklamalarına rağmen tutuklandı ve işkence altında Yahudi olduğunu itiraf etti.³⁹¹

Birçok din değiştirenin Hristiyanlığının sadece bir kurgu olduğuna şüphe yoktur. Atalarının dinini kanlarında taşıyorlardı; bu sadece bir irade eylemiyle terk edilebilecek bir şey değildi; alışkın oldukları ayinleri gizlice uygulamaya devam ettiler ve sadece sözlerle ve dışa dönük davranışlarla Hristiyanlığın güvenliğinin gerektirdiği coşkuyu gösterdiler. Kilise, her ne şekilde olursa olsun vaftiz olmuş kişiler tarafından Hristiyanlık kisvesi altında sürdürülen Yahudilik ya da Müslümanlık uygulamalarının devam etmesine izin vermemeye kararlıydı. Yeni Hristiyan olan Alonso de Espina adlı bir keşiş, "Fortalicium Fidei" adlı bir eserde Yahudilere ve din değiştirenlere karşı fanatik bir saldırı başlattı; bu eserde, öldürülen çocuklar ve Yahudiler tarafından kuyuların zehirlendiğine dair tüm eski ve kaba hikâyeler ortaya çıkarıldı.³⁹² Yabancı bir dine mensup bir halkı istemeden din değiştirmeye zorlayacak kadar güçlü olan otoriteler, kendi dinlerini koruyacak kadar da güçlü olacaklardı.

---

³⁸⁹ "Domuz" anlamına gelen aşağılayıcı bir argo terim.

³⁹⁰ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 47.

³⁹¹ Woog, *Life during the Spanish Inquisition*, 48.

³⁹² Turberville, *La Inquisición Española*, 23.

15. yüzyıl hem İspanyol Yahudileri hem de Hristiyanlar için önemli bir dönüm noktası oldu. Yahudilerin din değiştirmesi Katolik Kilisesi'nin ana hedefi haline gelmişti ve bunu gerçekleştirmeye kararlıydılar.³⁹³ Binlerce Yahudi vaftiz edildi, ancak vaftizlerin çoğu fırsatçı ya da basitçe yanlıştı. Din değiştirenlerin büyük çoğunluğu ne “Pugio Fidei” gibi kitapları okuyacak ne de İbranice İncil ve haham literatürünün Hristiyan yorumlarına dayanan teolojik argümanları takip edecek eğitime sahipti. Yahudiler en az Hristiyan eğitimi alarak ya da hiç almadan vaftiz ediliyordu. Yahudi bir terzi, fırıncı, şarapçı, icra memuru ya da bunlardan birinin eşinin Nasıralı İsa'nın ilahi doğasına ikna olup olmaması birçok faktöre bağlıydı. Kendisinden sadece kilisenin emirlerine uyması istenirdi. Bu nedenle, sahte din değiştirmelerden söz etmek aşırı basitleştirilmiştir. Alpert'a göre asıl sahtekârlık, Yahudileri vaftiz masasına zorlayan ve onların vaftiz ayininin ne anlama geldiğine inandıklarından ya da bunu anladıklarından emin olmayan kişilerde görülür.³⁹⁴

Engizisyon için Yahudi tarih yazımında sorulan en önemli sorulardan biri, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllardaki din değiştirenlerin çoğunun Yahudi hukuku açısından “Anussim”, yani Hristiyan vaftizini kabul etmeye zorlanmış ve bu nedenle kendi iradeleri dışında sapkınlık içinde yaşayan tam Yahudiler olarak mı sınıflandırılması gerektiği, yoksa tam tersine, Yahudi yaşam tarzını sürdürmeye bile çalışmadan Hristiyanlığı gönüllü olarak kabul ettikleri için “Meshummadim” veya mürted mi olduklarıdır.³⁹⁵ Geleneksel olarak ilk bakış açısı Yahudi tarihçiler tarafından benimsenmiştir. Ancak son zamanlardaki revizyonist tarih yazımı, din değiştirenlerin anlamlı bir kısmının Yahudiliği gizlice uyguladığını reddetmektedir. Bu görüşe göre engizisyon, din değiştirenlere ve onların soyundan gelenlere zulmetmiştir çünkü kolayca tanımlanabilen bu grup, Eski Hristiyan soyluların ve burjuvazinin çıkarlarına karşı Kastilya şehirlerindeki iktidar kollarını ele geçirmiştir. Daha önce Yahudi olduklarında, seküler iktidara giden yollar önemli ölçüde onlara kapatılmıştı. Bu tez din değiştirenlere yönelik düşmanlık dalgasının, din değiştirenlerin ve onların soyundan gelenlerin gizlice Yahudilik yapmalarından değil, soyları ve başarılarıyla karakterize edilen bir sosyal sınıfa karşı ırksal düşmanlıktan kaynaklandığını savunmaktadır.³⁹⁶

---

³⁹³ *The Inquisition in the New World*, 25.

³⁹⁴ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 10.

³⁹⁵ Francisco Márquez Villanueva, “El problema de los conversos: cuatro puntos cardinales”, *Hispania Judaica: Studies on the History, Language, and Literature of the Jews in the Hispanic World*, ed. Josep Solá-Solé vd. (Barcelona: Puvill Editor, 1980), 51-75.

³⁹⁶ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 16.

Revizyonist tezi eleştirenlerin de gösterdiği gibi, bu tezin argümanı din değiştirenlere karşı gösterilen nefretin dini olmaktan ziyade ırksal olduğu varsayımına dayanmaktadır. Nitekim bu görüşün önde gelen temsilcilerinden Benzion Netanyahu, engizisyon İspanya'sı ile Almanya'daki Nazi rejimi arasında paralellikler kurmaktadır.³⁹⁷ Benzer şekilde Reston'un da Torquemada'yı Nazi Almanyası ile bir tuttuğunu³⁹⁸ zikretmekte fayda vardır.

Nazi Almanyası'ndaki olayları on beşinci yüzyılın sonunda İspanya'da yaşananlarla karşılaştırmanın nedenleri oldukça açık görünmektedir. İlk olarak, sınır dışı edilme Yahudi hafızasında belirleyici bir ulusal olay olarak algılanmış ve Aydınlanma günlerinden on dokuzuncu yüzyıla kadar tekrar tekrar incelenmiştir. İkinci olarak, modern Nazi yasalarının bazıları İspanyolların ve Portekizlilerin Yahudileri taciz etme yöntemlerini anımsatıyordu. Elbette normalde İspanyol ve Alman vakaları arasında, İspanyolların Yahudilerden yalnızca dinî nedenlerle nefret ettiği, Alman antisemitizminin ise ırksal reddi de kapsayacak şekilde genişlediği gerekçesiyle bir ayrım yapılır. Ancak İspanyol kraliyetinin davranışlarının bazı yönleri çok benzer olarak algılanmıştır. Her iki durumda da Yahudileri toplumdaki uzaklaştırma arzusu, başarılı asimilasyonlarından kaynaklanıyordu; bu yeniden hareketlenme dinî-ırksal ret ve aşağılama ile başladı ve baskıcı yasalara kadar ilerledi. Her iki durumda da açıkça Yahudi olarak yaşayanlar kadar asimile olmak isteyenler ve hatta Hristiyanlığa geçenler de zulüm gördü. İspanya'da olduğu gibi Almanya'da da yetkililer başlangıçta Yahudilerin zarar görmeden ve engellenmeden ülkeyi terk etmelerine izin vermeye istekliydi. Ancak Filistin basını ve Almanya'daki Yahudilerin çoğu, Naziler tarafından yürürlüğe konan ırkçı yasalar ile devlet memurlarında ırksal saflık gerektiren İspanyol yasaları arasındaki şaşırtıcı benzerliğin farkında değildi. Her devlet memurunun aile geçmişi inceleniyor ve İber Yarımadası'nın "Yeni Hristiyanları", tıpkı ebeveynleri ya da büyükanne-büyükbabaları din değiştirmiş olan Alman Hristiyanlar gibi işlerinden atılıyordu. Sheffi'ye göre Torquemada ve Hitler'in her ikisi de kötü ruhlar tarafından ele geçirilmiş, akıldışına dayanan iki inanca sahipti.³⁹⁹

Alpert'a göre din değiştirenlerin ve onların soyundan gelenlerin çoğunun sadık Hristiyanlar olduğu ve Yahudileşmediği doğru olmalıdır. Zira muhtemelen çoğunluğu 1480 yılına kadar Eski Hristiyan nüfusa asimile olmuştur.⁴⁰⁰ Eğer bazı tarihçilerin iddia ettiği gibi engizisyon, din değiştirenlere haksız yere saldırmak ve onları görünürdeki Yahudilik suçları

---

³⁹⁷ Netanyahu, *The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain*, 1084-1085.

³⁹⁸ Reston, *Dogs og God*, 255.

³⁹⁹ Na'ama Sheffi, "The Jewish Expulsion from Spain and the Rise of National Socialism on the Hebrew Stage", *Indiana University Press* 3/5 (1999), 90.

⁴⁰⁰ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 16.

dışındaki nedenlerle suçlamak için kurulduysa, en yüksek tahminlerde toplam kurban sayısının din değiştirenlerin sayısının sadece bir kısmı olması gariptir. Makul bir tahmin, 250.000 olarak tahmin edilen toplam konverso sayısından, kuruluşundan 1520'ye kadar engizisyon tarafından cezalandırılan toplam 25.000 konverso olduğunu varsaymaktadır.⁴⁰¹ Dolayısıyla bu rakam revizyonist tarihçilerin rakamın çok az olduğu görüşüne katılmakla birlikte, tüm konversoların Yahudileştikleri için değil, Yahudi soyundan geldikleri için saldırıya uğradıkları teorisini de çürütmektedir. Revizyonist tez, din değiştirenlerden ataları Yahudi olduğu için nefret edildiğinde ısrar etmektedir. Katolik hükümdarların ve engizisyonun amacı gerçekten ırksal düşmanlık olsaydı, açık çözüm Hristiyanlığa sadakati şüpheli olan tüm din değiştirenleri sınır dışı etmek olurdu. Ancak tam tersine, din değiştirenlerin İspanya'yı terk etmelerine izin verilmedi çünkü haklı olarak yurtdışındaki bir Yahudi cemaatine katılmalarından korkuluyordu.⁴⁰²

Gerçek din değiştirenler ile Yahudileşmeye devam edenler arasında ayırım yapacak etkili bir engizisyon sistemine duyulan ihtiyaç, genel görüşün aksine, din değiştiren ya da Yeni Hristiyan olan bir kişinin tüm amaçlar için Hristiyan olduğu ve hiçbir şekilde Eski Hristiyan'dan daha aşağı görülmemesi gerektiği konusunda ısrar eden önemli eserler yayımlandıkça daha da belirgin hale geldi. 24 Eylül 1449'da Papa V. Nicholas, geleceğin engizisyon genel sekreterinin amcası olan din değiştirmiş (konverso) Kardinal Juan de Torquemada aracılığıyla, Hristiyanlar ve din değiştirenler arasında ırksal kökene dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklayan "Humani Generis Inimicus" adlı fermanı yayınladı.⁴⁰³

Yahudiler ilk bakışta göründükleri kadar güçlü bir konumda değillerdi. Yahudi tahsildar ya da tefeci, Hristiyan olmasıyla daha popüler hale gelmemişti; hatta belki de bu durum onun sevimsizliğini artırmıştı. Yahudi'nin Hristiyanlığı tamamen ikiyüzlü bir meslek haline getirerek kendisini dininin sakıncalarından kurtardığına inanmaya hazır pek çok insan vardı. Katliam korkusundan kaynaklanan din değiştirmelerin gerçek olmaktan çok görünürde olması kaçınılmazdır ve din değiştiren pek çok Yahudi'nin yeni dindaşlarına karşı sevgi yerine nefret beslediğini görmek garip değildir. İki ırk arasındaki karşılıklı düşmanlık bu zorla din değiştirmelerle daha da keskinleşmiştir.⁴⁰⁴

---

⁴⁰¹ Ortíz, *Los judeoconversos en la España moderna*, 43.

⁴⁰² Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 17.

⁴⁰³ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 22.

⁴⁰⁴ Turberville, *La Inquisición Española*, 19-20.

Din değiştirenlere karşı gösterilen düşmanlık ve şüphe, tam da Yahudileştiklerinden şüphelenildiği için, çoğu zaman da haklı olarak ortaya çıkmıştır. Engizisyon mahkemesi kayıtları, kripto-Yahudi uygulamalarının bir nesilden diğerine öğretildiğini göstermektedir.⁴⁰⁵

Özetle, konversoların torunlarının büyük çoğunluğu gerçek Katolik oldu. Buna ek olarak, bazen biraz Yahudileşenler ya da Katoliklik ve Yahudiliğin az çok senkretik bir versiyonuna sahip olanlar da vardı. Sergilenen toplumsal nefret, konversoların önemli bir kısmının Yahudileşmediği anlamına gelmemektedir.

2.2.6. İspanyol Engizisyonu'nda Din Birliği İdeali ve Torquemada'nın Bu İdeale Yönelik Faaliyetleri

İspanyol Engizisyonu, on beşinci yüzyılın sonlarında kraliyet tarafından başlatılan bir yönetim otoritesiydi. İspanyolların geleneksel Katolik tebaanın kabul gören davranışlarına uymalarını sağlamak için devlet genelinde çalışan bir casuslar ağını içeriyordu. İspanya içinde birliğini sağlama konusunda acımasızdı. Peki İspanya neden tekil bir dini kimlik sağlama konusunda bu kadar bilinçliydi?

Engizisyonun hükümdarlar için siyasi avantajlarının başında iktidarlarını sağlamlaştırması geliyordu. Tek bir dine mensup olmak tebaaları arasında bir bağ yaratacak, böylece kral ve kraliçenin İspanya'daki ayrı krallıkları ve etnik grupları tek bir ulus halinde birleştirme hayalini gclendirecekti. Fernando ve İsabel'in 1469'daki evlilikleri zaten kendi krallıkları olan Aragon ve Kastilya'yı tek bir güçlü alan olarak birleştirmişti. İspanya'nın geri kalanını da kendi kontrolleri altına almaya hevesliydi. İspanya'yı birleştirme hedefiyle bağlantılı olarak, onu tamamen Katolik bir ulus haline getirmenin dini farklılıklara dayalı ayaklanma olasılığını azaltacağı fikri vardı. Fernando ve İsabel, özellikle de Yahudiler ve Katolikler arasındaki herhangi bir şiddeti, özellikle de iç savaşa dönüşmesi halinde, iktidarlarına yönelik bir tehdit olarak görüyorlardı. Sonuçta hükümdarlar tüm tebaalarını Katolikliğe döndürmenin önemli bir hedef olduğunu düşünüyorlardı. Carroll'a göre; İsabel İspanya'nın bir ulus olarak birliğinin güçlü bir kiliseye bağlı olduğunu biliyordu. Ona göre İspanya baştan aşağı Hristiyan olmasaydı var olmayabilirdi.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 17-18.

⁴⁰⁶ Anne W. Carroll, *Christ the King: Lord of History* (America: Tan Books, 1994), 205.

İsabel ve Fernando 1481 yılında Yüksek Engizisyon Konseyi'ni kurdu. Böylece eski İslam başkenti Granada 1492'de ele geçirildiğinde, engizisyon çoktan ivme kazanmıştı. O yılda İspanya Yahudileri Hristiyanlığa geçmeye ya da geri dönme umudu olmaksızın vatanlarından sürülmeye zorlandı. Granada'daki Müslümanlar, inançlarını özgürce yerine getirmelerine izin verilmesi şartıyla Hristiyan derebeyliğine teslim oldular. Ancak İspanyol Engizisyonu'nun sert otoritesi çok geçmeden İslam'ın da yeraltına çekilmesini sağladı. Hristiyanlığı kabul eden Yahudi ve Müslümanların torunları 'konverso' ve 'morisko' olarak adlandırıldı. Görünüşte Hristiyan ideallerine uysalar da bu etiketler onların etnik kökenlerinin 'Eski Hristiyanlardan' farklı olduğunu gösteriyordu.⁴⁰⁷

Bize öyle geliyor ki Fernando ve İsabel, Gırnata'nın fethi ve Müslüman istilasının nihaî olarak tersine çevrilmesi üzerine, Torquemada tarafından 711 öncesi Vizigotlar'ın bıraktığı yerden devam etmeye ikna edildiler. İspanya'yı Yahudi azınlıktan tamamen kurtarmayı ve Yeni Hristiyan elitin kültürel, teolojik, sosyal ve ekonomik omurgasını acımasızca ve kararlı bir şekilde parçalamayı en yüce ve ilahi bir görev olarak görüyorlardı. Bu iddialı programın hayata geçirilmesi, onlara Papa tarafından verilen ve eski Vizigot unvanına bilinçli bir geri dönüş olan, imrenilecek "Katolik Hükümdarlar" unvanını kazandıracaktı.

İsabel'in başlangıçtaki amacı basitti: konverso nüfus arasındaki sahte din değiştirenlerin kökünü kazımak ve sevgili krallığını tehlikeye atan sapkınlardan kurtulmak. İspanya'da popüler olmasına rağmen, bu tamamen yeni bir fikir değildi ve yeni engizisyon eski Orta Çağ engizisyonuna yakın bir şekilde modellenmişti. Ancak İsabel'in ne pahasına olursa olsun dinî birliğin sağlanması gerektiğine olan inancıyla engizisyon yöntemine yeni bir hayat verildi.⁴⁰⁸

Egemenlik alanlarında çok sayıda konversonun bulunması Katolik krallar için "dinî birlik" sorununu zaten ortaya çıkarmıştı.⁴⁰⁹ Bakıldığında engizisyon da Hristiyan birliğine yönelik algılanan bu tehdidi durdurmak için kraliyet tarafından başlatıldı.⁴¹⁰ İsabel, dinî birlik yoluyla güçlerini merkezileştirerek Yahudiler ve Müslümanlar da dahil olmak üzere diğer rakip siyasi güçleri azaltmayı umuyordu. Böylece kötü şöhretli İspanyol Engizisyonu dönemi başlamış oldu.⁴¹¹ Dini maksimalizmin iktidara, ulusal disipline, birliğe ve büyüklüğe giden yol olduğuna karar verdiklerinde Katoliklik hükümdarlar, toprak ve halk arasındaki bağlantıyı sağlayan siyasî

---

⁴⁰⁷ "Crime, War and Conflict: The Spanish Inquisition" (iMinds, 2009).

⁴⁰⁸ Winsham, "All About History: Isabella of Castile's Spanish Inquisition", 32.

⁴⁰⁹ O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, 670.

⁴¹⁰ Anderson, *Daily Life During The Spanish Inquisition*, 96.

⁴¹¹ *The Inquisition in the New World*, 31.

bir araç haline geldi. Bu yapıda, gerçek Katolik olmaları koşuluyla konversoların da bir yeri vardı. Ancak Yahudilerin ve Müslümanların, yani diğerlerinin varlığı ulusun birliğini tehlikeye atıyordu. On yedinci yüzyılın seçkin diplomatı Diego de Saavedra Fajardo'nun yazılarında bu fikrin çok açık bir ifadesi vardır.⁴¹²

“Din, Cumhuriyet'in birleştirici gücü olsa da tek bir din olmadığında onu en çok parçalayan ve çeşitli yönetim biçimlerine indirgeyen güç haline gelebilir, çünkü Tanrı'yı farklı şekillerde görenler arasında uyum ve barış olamaz. Geleneklerdeki ve giysilerdeki çeşitlilik insanları birbirine düşürüyorsa, insanların doğal eğilimleri ve Tanrı'ya olan sadakatlerini anlama konusundaki öfke ve gayretleri, daha fazla çatışmaya neden olacaktır. Vicdan özgürlüğü devletin yıkımına yol açar.”

Ruhani sorun başka mülahazalarla daha da yoğunlaşmıştı. İspanya, uzun yüzyıllar süren parçalanmadan sonra, nihayet ulusal birliğini gerçekleştiriyordu. Yahudilerin oluşturduğu varsayılan yabancı unsura karşı giderek daha fazla zorlanmaya başlaması kaçınılmazdı. İspanyol ulusal dehasını ifade eden dinî gayret doruk noktasındaydı. Bu, 1492'de Gırnata'nın ele geçirilmesi ve yedi yüzyıldır süren 'yeniden fetih' işinin nihai olarak tamamlanmasıyla sonuçlandı. Artık Müslümanlara karşı Yahudi azınlığın sempatisini kazanmak için en ufak bir neden kalmamıştı. Dahası, Yahudilerin giderek aşağılanması ve yoksullaşması, varlıklarının daha önce devlete sağladığı maddi avantajları geçersiz kılmıştı. Hiçbir kaygı duymadan ve zarara uğramadan onlardan vazgeçilebilirdi. Buna göre, 30 Mart 1492'de, ele geçirilen Elhamra'da, İspanyol hükümdarları Yahudilerin tüm egemenliklerinden kovulmasına karar verdiler. Bu, Orta Çağ Avrupa'sındaki Yahudilerin tarihindeki en büyük felaketti. Dört ay sonra, 31 Temmuz'da hepsi ülkeyi terk etmişti. Böylece yalnız kalan marranoların tarihi yeni bir evreye girmişti.

Maquiavelo, “*dini her zaman bir bahane olarak kullanan [Fernando], kendini dindar bir zalimlikle marranoları krallıktan kovmaya ve ortadan kaldırmaya adadı*” der.⁴¹³ Fernando'nun insanlık dışı politikasının amacı ve hedefi hiç kuşkusuz, devletin çıkarları doğrultusunda ulusal birliğin gerçekleştirilmesiydi, ancak bunu büyük ölçüde acil çıkarlarla değil, dindarlıkla hareket eden ve İspanya'daki Hristiyan dininin saflığının binlerce Yahudi ve Müslümanın yozlaştırıcı etkisi nedeniyle yakın bir tehlike altında olduğuna içtenlikle inananların yardımıyla başardı. Yahudiler ve Müslümanlar sürgüne gönderilmişti ama onların yerine, Musa'nın ya da İslam'ın inanç ve gelenekleri konusunda eğitim almış, çoğunlukla ölümden ya da sürgünden kaçmak için Hristiyanlığı gönülsüzce kabul etmiş ve bu koşullar altında kendilerine gerçekten ya da fiilen dayatılan bir dini sevmek ya da ona saygı duymak için hiçbir nedenleri olmayan potansiyel sapkınlardan oluşan büyük bir nüfus kalmıştı. Dahası, neredeyse hepsi bu dinin ilkeleri ve

⁴¹² Alpert, *Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition*, 26-27.

⁴¹³ Turberville, *La Inquisición Española*, 22.

öğretileri hakkında o kadar az eğitim almıştı ki, inanç ve ayinlerden kolayca sapabiliyorlardı. Yine de Hristiyan Kilisesi'nin bu üyelerinin, özellikle de Yahudi din değiştirenlerin, çoğu zaman şüphe, kıskançlık ve nefret nesnesi oldukları düşünüldüğünde, inancın tertemiz saflığını korumak için kurulmuş bir mahkemenin eline düşme tehlikesiyle karşı karşıya olmaları anlaşılabilir bir durumdur.

Engizisyon döneminin işkence tabloları, insanı insandan bezdiren ve yaradılışına utanç veren zulmü ortaya koymaktadır.⁴¹⁴ Kutsal Ofis'in İspanya'nın iç tarihindeki asıl önemi Mağribilere ve Yahudilere yapılan zulme dayanır. Kutsal Ofis, yabancı bir dini kabul etmeye zorlanan, çoğu zaman çok az eğitim aldıkları ve sevmek için çok az nedenleri olan bu insanları taciz etmek için kullanılan bir araçtı. Fernando ve İsaabel'in hükümdarlığı sırasında bu iki ırka karşı ortaya çıkan düşmanlık ruhu, eski inançlarına sadık kalanların sınır dışı edilmesine yol açtı ve din değiştirenler için hayatı imkansız hale getirdi. Bu durum, Mağribilere karşı yapılan savaflara rağmen Orta Çağ boyunca devam eden ırklar arasındaki dostane ilişkilere son vermiş ve samimi bir birlikteliği engellemiştir. Yasaklama politikası, kraliyet hazinesinin gelirini geçici olarak artırmaya yardımcı olsa da en çalışkan ve uyumlu sakinlerinden bazılarını kovarak ülkeyi yoksullaştırdı. Kral için ülkenin tek tip olması ekonomik refahından daha önemli görünüyordu. Dini tekdüzelik korunuyordu ama bunun bedeli endüstriyel zararlardı.

---

⁴¹⁴ Ertekin, *Zulmün Tarihi*, 16.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu, 1483-1498 yılları arasında, İspanyol tarihinde dönüştürücü ve tartışmalı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, engizisyonun başlangıcı, genel özellikleri, uygulamaları ve sonuçlarına odaklanarak, Torquemada'nın faaliyetlerinin İspanya'nın sosyo-politik yapısına, ekonomik durumuna ve kültürel dokusuna etkilerini derinlemesine incelemiştir. Araştırmamız, Torquemada'nın engizisyon sürecinde merkezi bir figür olarak, dini baskı ve zulmün yanı sıra, İspanyol toplumunun dönüşümünde kritik bir rol oynadığını göstermiştir.

Engizisyonun başlatılması ve yürütülmesindeki ana motivasyonlar, dini sapkınlıkları ortadan kaldırma ve Katolik birliğini sağlama amacı taşımıştır. Ancak bu sürecin, özellikle Yahudi ve Müslüman nüfus üzerinde yıkıcı etkileri olmuş, sosyal ve ekonomik yapıda derin yaralar açmıştır. Engizisyon dönemi, ayrıca bilgi ve kültürel birikimin kaybına yol açarak, İspanyol toplumunun uzun vadeli gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

İspanyol Engizisyonu'nun en yetkin savunucuları tarafından sunulan tanımını aslına sadık kalarak yeniden üretmeye çalıştık. Şimdi de resmin öbür yüzüne bakalım. Her şeyden önce, bugün en gayretli savunucularının bile onun tüm eylemlerini haklı çıkarmaya çalışmadıklarını belirtmek gerekir. Modern insancılık bu yöntemi tamamen imkansız kılmaktadır. İspanyol Engizisyonu'nun tarihinde, modern dünyanın vicdanında hiçbir savunmanın haklı gösteremeyeceği özellikler vardır. Kayıtsız şartsız bir savunma girişimi kaçınılmaz olarak amacına ulaşamayacaktır. Eğitimli insanın bilgisi ışığında değerlendirildiğinde, eylemlerinin birçoğu kınanmalıdır; yalnızca geçmiş bir çağın standartları açısından yerleştirilerek mazur görülebilirler. İspanyol Engizisyonu gibi bir konuya tarihsel bir yaklaşım benimsemek ve her durumda bize yabancı ve hatta belki de iğrenç gelen görüşlerini takdir etmeye çalışmak gerekli olsa da kendi ideallerimizden kaçmamalı ve "kötü davayı iyi gösterme" gibi kazuistik bir sürece düşecek kadar geçmiş bir çağın fikirlerine düşkün olmamalıyız. Tarihin her döneminde engizisyon uygulamalarının suistimallerini öfkeyle kınayanlar olmuştur, ancak onların sert eleştirileri aydınlanmış hak ve adalet kavramlarıyla uyumluysa, eleştirilerinin haklı olduğu sonucuna varılmalıdır.

İspanyol Engizisyonu'nun toplam etkisi akıllara durgunluk vermektedir. Engizisyon, yaklaşık yüz yıl içinde monarşinin ve Katolik kilisesinin İspanya'dan iki büyük kültürü, yüzyıllar boyunca Hristiyanlıkla bir arada var olmuş toplumları neredeyse silmesini sağlamıştır. İspanyol Engizisyonu'nun kapsamını tam olarak kavramak için, büyüklüğünü ve var olduğu sürenin

uzunluğunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Engizisyon, Hristiyan inancını eleştirdiği düşünülebilecek herkesi hedef almıştır. Kurbanları arasında başta Yahudiler, Müslümanlar ve Protestanlar olmak üzere diğer dinlere mensup tüm sınıflardan insanlar vardı. Ayrıca bir Hristiyan'ı rahatsız eden ya da herhangi bir Hristiyan inancını veya uygulamasını ihlal ediyor gibi görünen tek bir söz, hatta tek bir şaka yapacak kadar şanssız bireylerin de peşine düşmüştür. İspanyol Engizisyonu'nun şeytani ağırlığı, daha çok vaftiz edilmiş Hristiyanların, özellikle de Yahudilikten veya İslam'dan dönmüş olanların üzerindeydi.

Modern insancılık çerçevesinden bakıldığında, engizisyonun metodolojisi ve uygulamaları kabul edilemez bulunmakta; ancak tarihsel perspektiften, bu uygulamaların dönemin sosyal ve politik gerçeklikleri içinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Engizisyon döneminin suistimalleri, hak ve adalet kavramlarıyla çelişen yönleriyle eleştirilmiş, bu eleştiriler tarihsel adaletin bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Torquemada'nın yönetimi altında engizisyon, sadece dini bir arınma aracı olarak kalmamış, aynı zamanda politik bir güç aracı olarak kullanılmıştır. İktisadi sonuçlar açısından bakıldığında, marrano ve morisko gibi ekonomik olarak etkin toplulukların zulme uğraması, İspanya'nın ekonomik çeşitliliğine ve potansiyeline zarar vermiştir. Engizisyonun finansal yönü, özellikle müsadere edilen malların ekonomik etkileri, krallığın mali yapısını güçlendirmiş ancak toplumsal refahı azaltmıştır.

Sonuç olarak Torquemada dönemi İspanyol Engizisyonu, dini homojenlik arayışı adı altında, derin sosyal ve ekonomik çatışmalara neden olmuş, İspanyol tarihinde karanlık bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemin analizi, günümüzde dini tolerans ve çokkültürlülüğün önemini vurgulayan değerli dersler sunmaktadır. Engizisyonun mirası hem tarihçiler hem de genel olarak toplum için, insanlık tarihinin bu trajik bölümünden alınacak derslerle doludur. Bu çalışma, tarihsel olayların günümüz toplumları üzerindeki etkilerini anlamak ve daha adil bir dünya inşa etme amacıyla geçmişten dersler çıkarmak için bir temel teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Kadir:	Tek Tanrılı Dinlerde Barış ve Şiddet İikilemi , Adana, Karahan Kitabevi, 3. Basım, 2023.
Alpert, Michael:	Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition , New York, Palgrave, 1. Basım, 2001.
Alves, Sobral - Aguiar, Ranniere:	“Tomás de Torquemada e a Inquisição Espanhola”, Coloquio de Historia , 1039-1054.
Anderson, James Maxwell:	Daily Life During The Spanish Inquisition , London, Greenwood Press, 1. Basım, 2002.
Armstrong, Karen:	Kan Tarlaları: Din ve Şiddetin Tarihi , çev. İrem Sağlamer. İstanbul, Pegasus, 1. Basım, 2021.
Arnold, John:	Inquisition and Power: Catharism and the Confessing Subject in Medieval Languedoc , Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2001.
Awad, Ramses:	Min evraki'l-Hurûbu's-Salîbiyye ve Mehâkimu't-Teffîş fi-İsbanya , Kahire, Mektebetu'ş-Şurûki'd-Duveliyye, 2012.
Baigent, Michael - Leigh, Richard:	The inquisition , London, Penguin Books, 2000.
Baroja, Julio Caro:	Los Judíos en la España Moderna y Contemporánea , 2 Cilt, Madrid, Ediciones Akal, 2013.
Bergemann, Patrick:	Judge Thy Neighbor: Denunciations in the Spanish Inquisition, Romanov Russia and Nazi Germany , New York, Columbia University Press, 2019.
Blanco, Rafael:	“El secreto en la Inquisición española. Diversos aspectos de su teoría y su práctica”, Soggetti, Diritti, Poteri: Studi per Giovanna Fiume , ed. Ida Fazio - Rita Loredana Foti. 135-147, Milano, FrancoAngeli, 2020.
Boehme, Gerry:	Heresy: the Spanish Inquisition , New York, Cavendish Square Publishing, 2017.
Burroughs, Charles:	From Signs to Design: Environmental Process and Reform in Renaissance Rome , Cambridge, MIT Press, 1990.

Carr, Matthew:	Kan ve İman: İslami İspanya'nın Tasfiyesi 1492-1614 , çev. Regaip Minareci, İstanbul, Alfa Yayınları, 1. Basım, 2015.
Carroll, Anne W:	Christ the King: Lord of History , America, Tan Books, 1994.
Çoban, Bekir Zakir:	“Engizisyon”. Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. ed. Yekta Saraç. 1/445. Tübitak Popüler Bilim Yayınları, ts. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/engizisyon
Deane, Jennifer Kolpacoff:	A History of Medieval Heresy and Inquisition , Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2011.
Demirci, Kürşat:	“Engizisyon”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi , 11/238-241. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
Dostoyevski, Fyodor:	Büyük Engizisyoncu , İstanbul, Kafka, 1. Basım, 2015.
Edwards, John:	“Mission and Inquisition among Conversos and Moriscos in Spain, 1250–1550”, Cambridge University Press 21 (1984), 139-151.
Edwards, John:	“Religious Belief and Social Conformity: The ‘Converso’ Problem in Late-Medieval Córdoba”, Cambridge University Press 5/31 (1981), 115-128.
Edwards, John:	The Spanish Inquisition , Charleston, Tempus Publishing Ltd. Press, 1999.
Ertekin, Cumhur:	Zulmün Tarihi , İstanbul, Sia, 3. Basım, 2021.
Escamilla, Sonia Caballero:	“Fray Tomás de Torquemada, Iconógrafo y Promotor de las Artes”. Archivo Español de Arte 82/325 (2009), 19-34.
Friedman, Jerome:	“Jewish Conversion, the Spanish Pure Blood Laws and Reformation: A Revisionist View of Racial and Religious Antisemitism”. The Sixteenth Century Journal 1/18 (1987), 3-30.
Gorham, Charles:	The Medieval Inquisition , London, Watts & Co., 1918.
Green, Toby:	Inquisition: The Reign of Fear , New York, Thomas Dunne Books, 2007.

Griffiths, Major Arthur:	Spanish Prisons: The Inquisition at Home and Abroad Prisons Past and Present, New York, The Grolier Society, 2016.
Grundmann, Herbert:	Religious Movements in the Middle Ages, USA, University of Notre Dame Press, 1995.
Gündüz, Şinasi:	Din ve İnanç Sözlüğü, Konya, Vadi Yayınları, 1998.
Gündüz, Şinasi:	Şiddet ve Sevgi İkileminde Hıristiyanlık, İstanbul, Risale, 2006.
Haim, Beinart:	“The Conversos and Their Fate”, Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After. ed. Elie Kedourie. London, Thames & Hudson, 1999.
Harman, Ömer Faruk:	“Hıristiyanlık ve Şiddet”, Din ve Şiddet: Tarihi, Dini, Siyasi, Sosyo-Psikolojik, Kültürel Boyutlarıyla, ed. Faruk Sancar, Ankara, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2016.
Henningsen, Gustav:	“La legislación secreta del Santo Oficio”. Perfiles jurídicos de la Inquisición española, ed. José Antonio Escudero, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1989.
Homza, Lu Ann:	The Spanish Inquisition 1478-1614: An Anthology of Sources, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2006.
İzbicki, Thomas M:	“Juan de Torquemada’s Defense of the Conversos”, Catholic University of America Press 2/85 (1999), 195-207.
Kamen, Henry:	“The Mediterranean and the Expulsion of Spanish Jews in 1492”, Past & Present 119 (1988), 30-55.
Kamen, Henry:	The Spanish Inquisition: A Historical Revision, London, Yale University Press, 4. Basım, 2014.
Karacan, Reşat Uğur:	Endülüs Müslümanlarının Asimilasyonu, Ankara, Nobel Yayınevi, 1. Basım, 2022.
Kardeş, Ertan:	Şiddet ve Politika: Felsefede Temel Tartışmalar ve Konumlar, İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları, 1. Basım, 2022.
Kılıç, Ayşe:	Endülüs Müslümanlarının Sürgünü, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 1. Basım, 2015.

Kılıç, Ayşe:	“İspanyol Engizisyonu ve Müslümanlar”. İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society) 6/1 (2016), 85-117.
Kirsch, Jonathan:	The Grand Inquisitor’s Manual: A History of Terror in the Name of God , New York, HarperOne, 2008.
Knutsen, Gunnar W:	Servants of Satan and Masters of Demons: the Spanish Inquisition’s Trials for Superstition, Valencia and Barcelona, 1478-1700 , Turnhout, Brepols Publishers, 2009.
Langbein, John H:	Torture and the Law of Proof , Chicago, University of Chicago Press, 1977.
Lea, Henry Charles:	A History of the Inquisition of Spain , 4 Cilt. New York, Macmillan Company, 1906.
Lea, Henry Charles:	A History of the Inquisition of the Middle Ages , 3 Cilt. New York, Cambridge University Press, 2010.
Lea, Henry Charles:	İspanya Müslümanları: Hıristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeleri , çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul, İnkılâb, 2. Basım, 2011.
Llorente, Juan Antonio:	The History of the Inquisition Of Spain From The Time Of Its Establishment To The Reign Of Ferdinand VII , America, Kessinger Publishing, 2006.
Longhurst, John Edward:	The age of Torquemada , America, Coronado Press, 1964.
Madden, Thomas:	Heaven or Heresy: A History of the Inquisition , Saint Louis University, Course Guide, 2007.
Juan, Marcos - Bejarano, Gutierrez:	The Rise Of The Inquisition: An Introduction To The Spanish And Portuguese Inquisitions , Texas, Yaron Publishing, 2017.
Mariejol, Jean Hippolyte:	The Spain of Ferdinand and Isabella , çev. Benjamin Keen, New Jersey, Rutgers University Press, 1961.
Márquez Villanueva, Francisco:	“ El problema de los conversos: cuatro puntos cardinales ”. Hispania Judaica: Studies on the History, Language, and Literature of the Jews in the Hispanic World , ed. Josep Solá-Solé vd. Barcelona, Puvill Editor, 1980.
Martín, José Luis:	La España Medieval , Madrid, Historia 16, 1993.

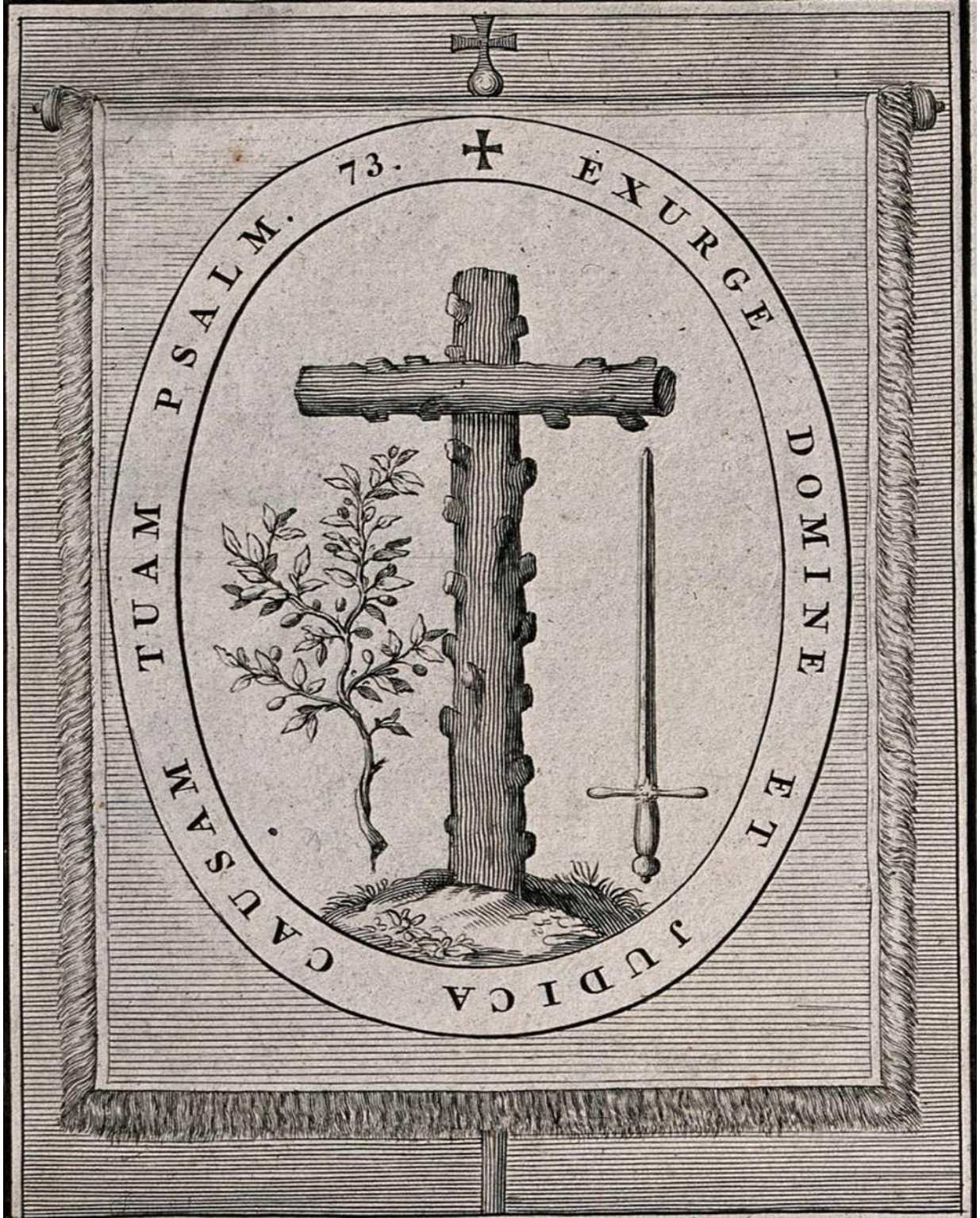
Martinez, Nicolas Lopez:	Los Judaizantes Castellanos y la Inquisición en Tiempo de Isabel la Católica , Burgos, Publicaciones del Seminario Metropolitano de Burgos, 1954.
Monter, William:	Frontiers of Heresy: The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily , New York, Cambridge University Press, 1990.
Muriel, Francisco Luque:	“Los abecedarios como fuente para el estudio de la legislación”, Perfiles jurídicos de la Inquisición española , ed. José Antonio Escudero, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1989.
Murphy, Cullen:	God’s Jury: The Inquisition and the Making of the Modern World , Boston, Houghton Mifflin Harcourt, 2012.
Nalle, Sara T.:	“Inquisitors, Priests, and the People During the Catholic Reformation in Spain”, The Sixteenth Century Journal 4/18 (1987), 557-587.
Netanyahu, Benzion:	The Origins of the Inquisition in Fifteenth Century Spain , New York, Random House, 1995.
Novalín, González:	“Las instrucciones de la Inquisición española. De Torquemada a Valdés (1484-1561)” , Perfiles jurídicos de la Inquisición española , ed. José Antonio Escudero, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1989.
Nykanen, Lori:	Queen Isabella and the Spanish Inquisition 1478-1505 , Florida, University of Central Florida, 2014.
O’Callaghan, Joseph F.:	A History of Medieval Spain , America, Cornell University Press, 1983.
Ortíz, Antonio Domínguez:	La Clase Social de los Conversos en Castilla en la Edad Moderna , Granada, Editorial Universidad de Granada, 1991.
Ortíz, Antonio Domínguez:	Los judeoconversos en España y América , Madrid, Istmo, 1995.
Ortíz, Antonio Domínguez:	Los judeoconversos en la España moderna , Madrid, Editorial Mapfre, 1992.
Paris, Erna:	The End of Days: A Story of Tolerance, Tyranny, and the Expulsion of the Jews from Spain , New York, Prometheus Books, 1995.
Pérez, Joseph:	et-Tarihu’l-Vecîz li-Mehâkimu’t-Teftîş bi-İsbanya , çev. Mustafa Emadi, BAE: Kalima, 2012.

Peters, Edward:	Inquisition , New York, The Free Press, 1988.
Plaidy, Jean:	The Spanish Inquisition , New York, Barnes & Noble, 1994.
Prescott, William:	History of the Reign of Ferdinand and Isabella the Catholic , America, University Press of the Pacific, 2003.
Rawlings, Helen:	The Spanish Inquisition , America, Wiley-Blackwell, 2005.
Reston, James:	Dogs of God: Columbus, the Inquisition, and the Defeat of the Moors , New York, Anchor Books, 2005.
Roth, Cecil:	A History of the Marranos , America, Varda Books, 2001.
Roth, Cecil:	The Spanish Inquisition , New York, W.W. Norton and Company Press, 1964.
Roth, Norman:	Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain , Madison, University of Wisconsin Press, 2002.
Ruano, Eloy Benito:	Los Orígenes del Problema Converso , Madrid, Real Academia de la Historia, 2004.
Sabatini, Rafael:	Torquemada and the Spanish Inquisition: A History , London, Stanley Paul & Co, 1924.
Salomons, Carolyn:	“‘An impossible quid pro quo’: Representations of Tomás de Torquemada”, Journal of the Association for Spanish and Portuguese Historical Studies 1/44 (2016), 1-26.
Saraiva, António José:	The Marrano Factory: The Portuguese Inquisition and Its New Christians 1536-1765 , çev. H. P. Salomon - I. S. .D. Sassoon. Leiden, Brill, 2001.
Schwerhoff, Gerd:	Engizisyon: Orta ve Modern Çağ'da Heretizm Sorunu , çev. Ömer İpek, İstanbul, Runik Kitap, 1. Basım, 2023.
Sheffi, Na'ama:	“The Jewish Expulsion from Spain and the Rise of National Socialism on the Hebrew Stage”, Indiana University Press 3/5 (1999), 82-103.
Testas, Guy - Testas, Jean:	Engizisyon: Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet , çev. Ali Erbaş, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
Thomsett, Michael C.:	The Inquisition: A History , Jefferson, N.C., McFarland, 2010.

Tolstaya, Katya:	Kaleidoscope: F.M. Dostoevsky and the Early Dialectical Theology , Leiden, Brill, 2013.
Turberville, Arthur Stanley:	La Inquisición Española , çev. Javier Malagón Barceló - Helena Pereña, epublibre, 1932.
Turberville, Arthur Stanley:	Medieval Heresy and the Inquisition , London, Crosby Loockwood and Son, 1920.
Vega, Lope de:	The Best Boy in Spain: El Mejor Mozo de España , çev. David Gitlitz, Tempe: Bilingual Press, 1992.
Vose, Robin:	“Beyond Spain: Inquisition History in a Global Context” , Blackwell Publishing Ltd 11/4 (2013), 316-329.
Vose, Robin:	“Introduction to Inquisition Policies and Proceedings Documents” , Rare Books & Special Collections, 2010.
Walsh, William Thomas:	Characters of the Inquisition , New York, P. J. Kenedy & Sons, 1940.
Whitechapel, Simon:	Flesh Inferno: Atrocities of Torquemada and the Spanish Inquisition , America, Creation Books, 2003.
Winsham, Willow:	“All About History: Isabella of Castile’s Spanish Inquisition” , Imagine Publishing 38 (ts.).
Wood, Clement:	İspanya’da Engizisyon , çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Koşkun Basımevi, 1939.
Woog, Adam:	Life during the Spanish Inquisition , San Diego, CA, ReferencePoint Press, 2015.
Ziyâ Paşa:	Engizisyon Tarihi , İstanbul, Karbon Kitaplar, 1. Basım, 2019.
	“Crime, War and Conflict: The Spanish Inquisition” , iMinds, 2009.
	The Crypto-Jews: The History of the Forcibly Converted Jews Who Secretly Practiced Judaism during the Inquisition , Charles River Editors, ts.
	The Inquisition in the New World , Charles River Editors, ts.

EKLER

İspanyol Engizisyonu Arması

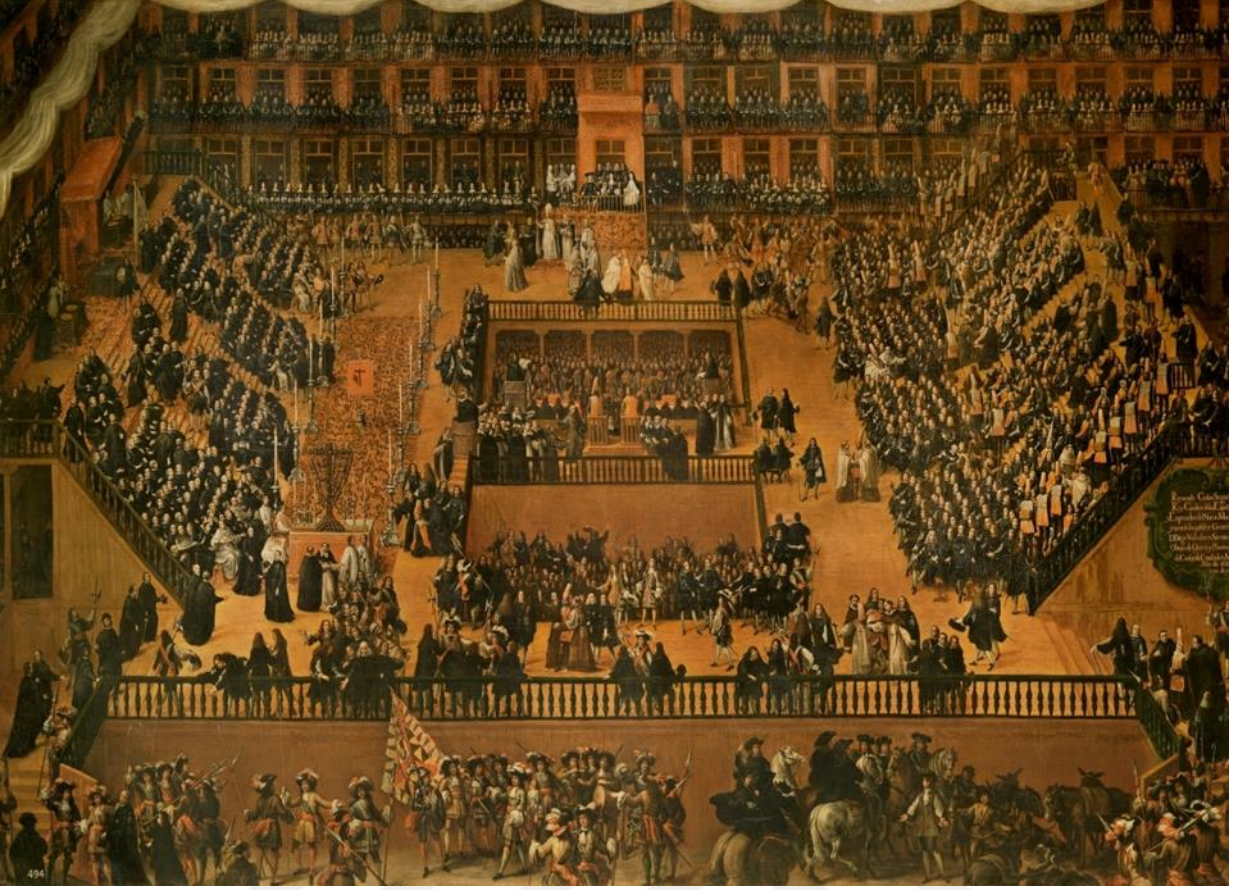
Zeytin dalı ve kılıç motifleri merhamet ve adil cezalandırma arasındaki dengiyi simgelerken, haç da engizisyon yargısının ruhani karakterini temsil ediyordu.

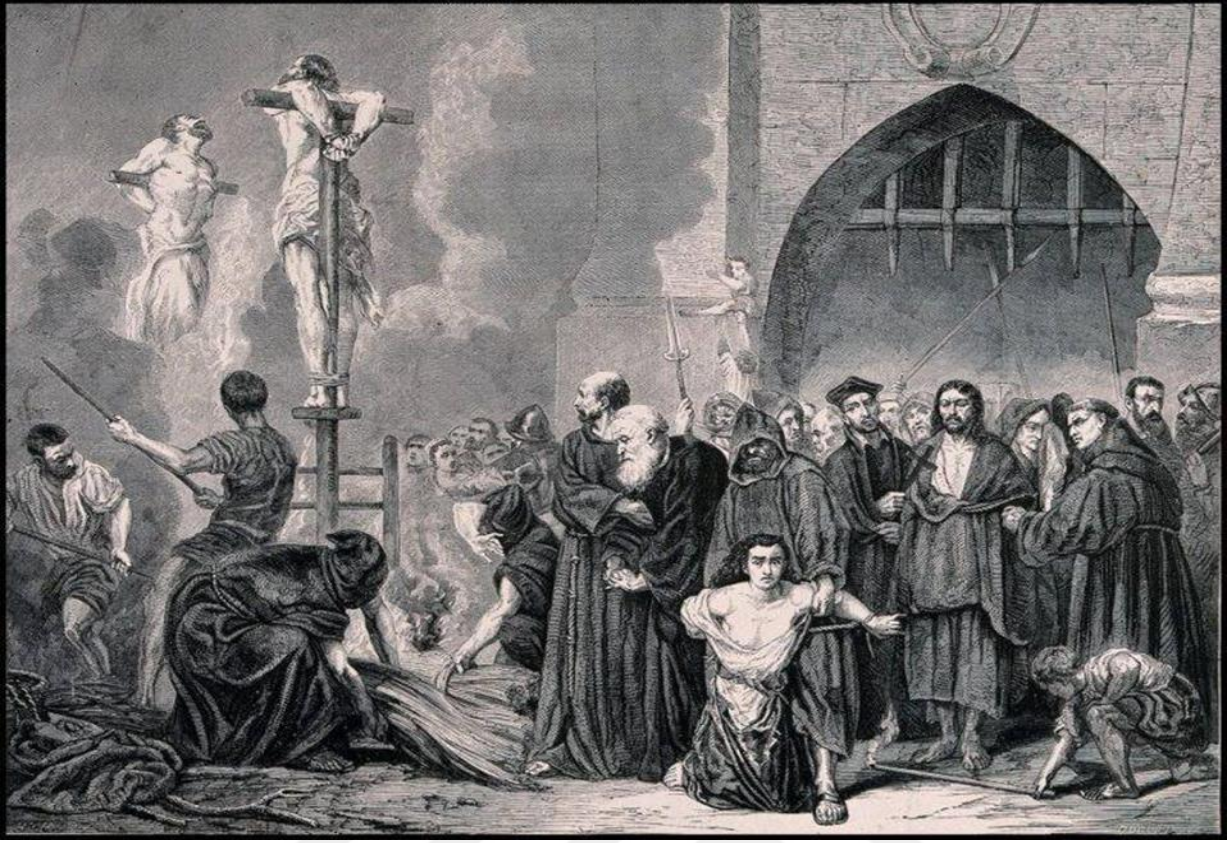
Engizisyon Kutsal Ofisi Kalkanı

Eugenio Lucas Velázquez, 1860. Engizisyon mahkemesi tarafından suçlananlar, eşeklere binmiş ve meşhur şapkalarını (coroza) takmış olarak halkın önünde geçit töreni yapmaktadırlar. Etraftaki kalabalık onlara hakaretler yağıdırıyor.

İspanyol ressam Francisco Rizi tarafından 1683 yılında yapılan ve şu anda Madrid'deki Museo del Prado'da sergilenen "Auto de fe en la plaza Mayor en Madrid" isimli tuval.

Henry Linton, 1860. İspanyol Engizisyo'nunda Auto da Fé; pazar meydanında sapkınların yakılması

Çivili sandalye

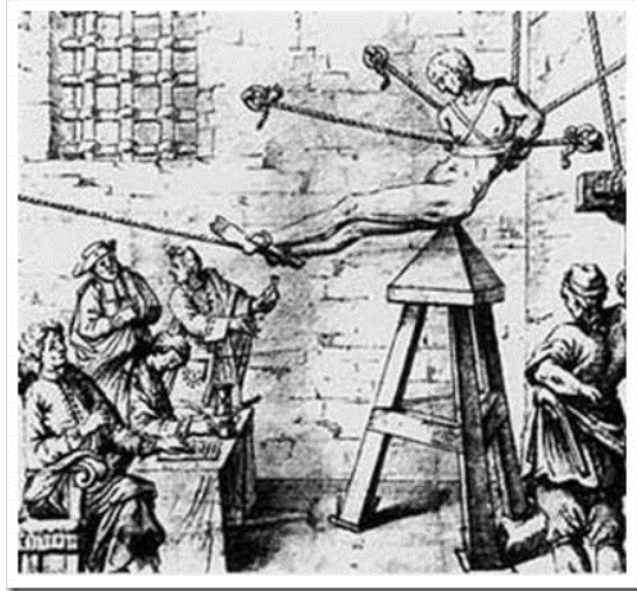

Potro

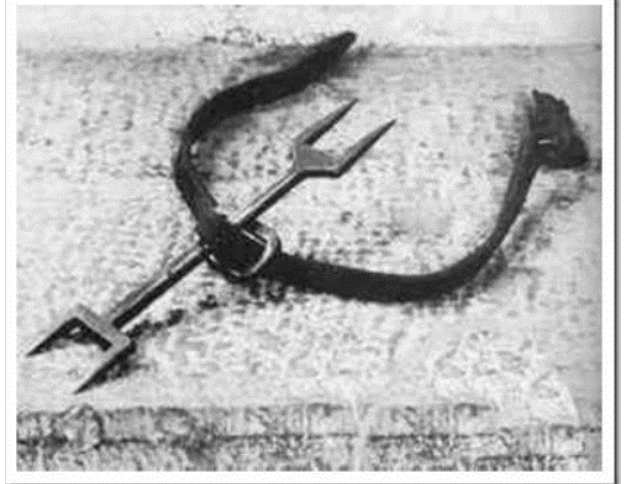
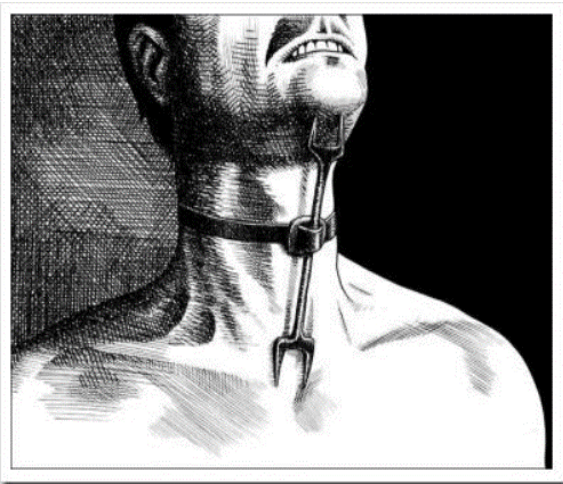

Cordoba Engizisyon Müzesi, tahta kazık

Kazığa oturtma

Sapkının çatalı

Torquemada

Jean-Paul Laurent tarafından yapılan ve Şu anda Bordeaux Gzel Sanatlar Mzesi'nde sergilenen "Papa IV. Sixtus ve Engizitör Torquemada" isimli alıŐma

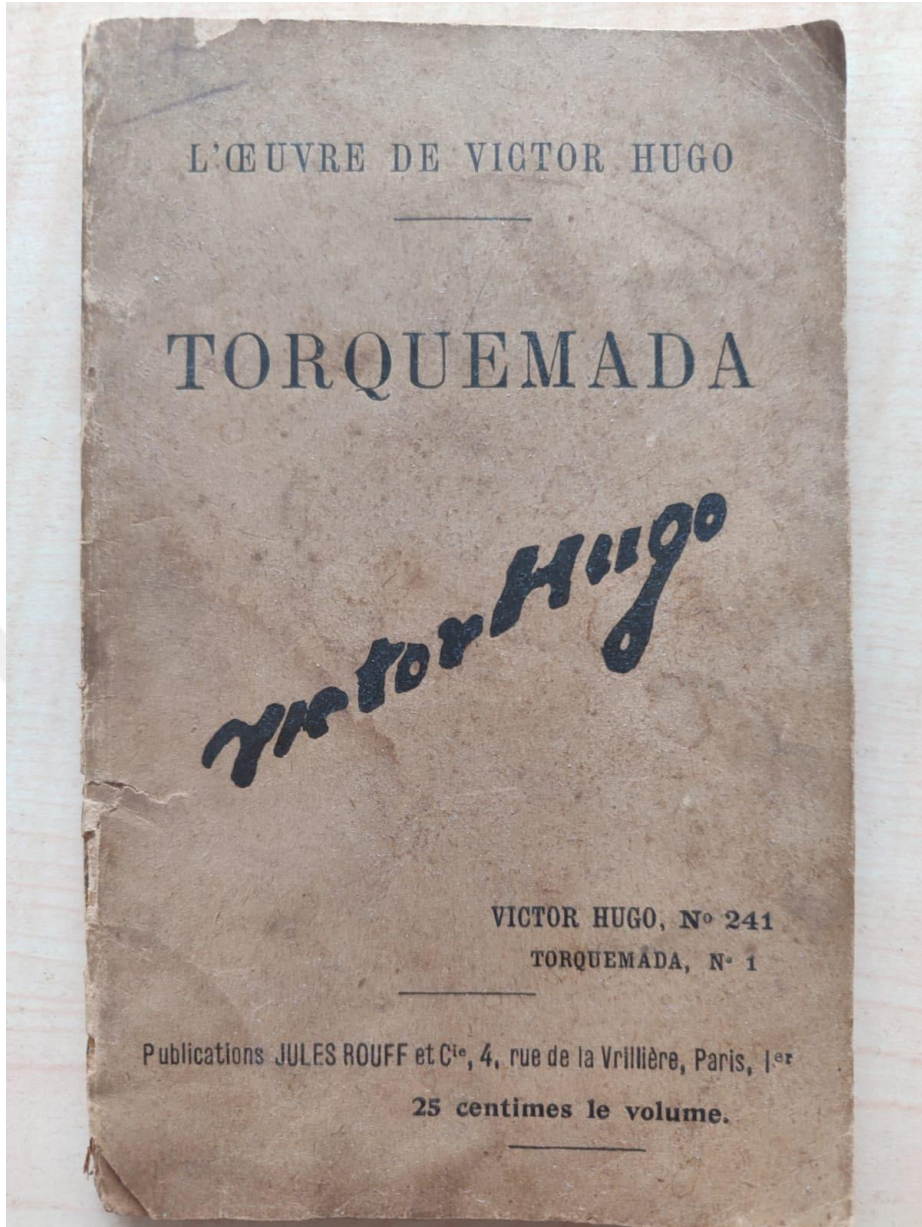
Bartolome Esteban Murillo, 1664. Engizisyon görevlisi Pedro de Arbues suikastı

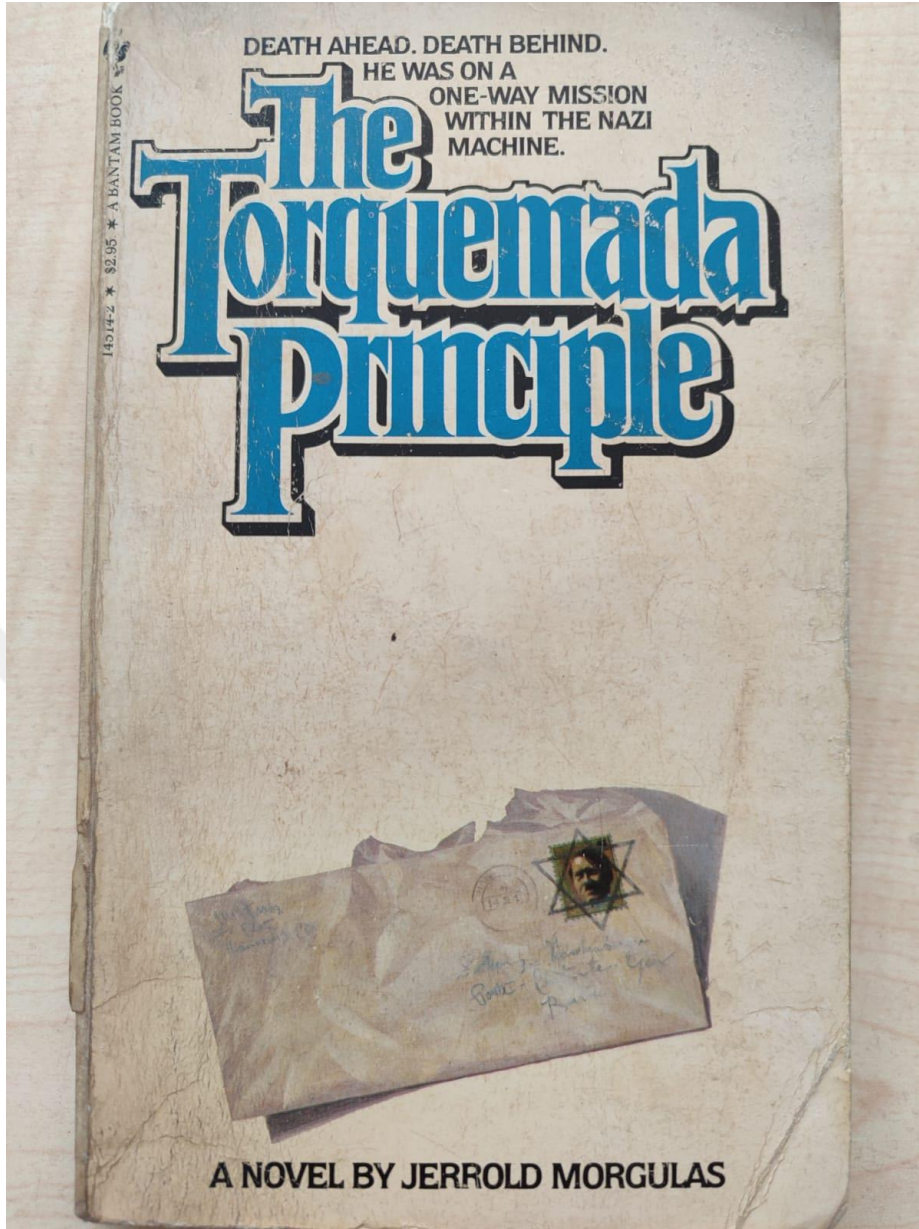
1445 ile 1468 yılları arasında Kardinal Juan de Torquemada tarafından yaptırılan San Pablo'daki İglesia Manastırı.

1480 yılında Aziz Thomas Aquinas onuruna Torquemada'ya Ávila'da kurulan bir Dominiken manastırı.

Victor Hugo'nun Torquemada hakkında yazdığı piyes

Hitler'in Nazi Almanya'sı dönemini anlatan bu eserin başlığı, yaptığı soykırımlarla Torquemada'ya gönderme yapmaktadır.